

Detta är bara början...

FÖRRochNU vill vara en bred folklig tidskrift, som vill publicera grundliga, utredande artiklar inom ämnena litteratur, bildkonst och historia. Artiklar som blickar in i framtiden, såväl som i det förgångna.

Vad kan du då göra?

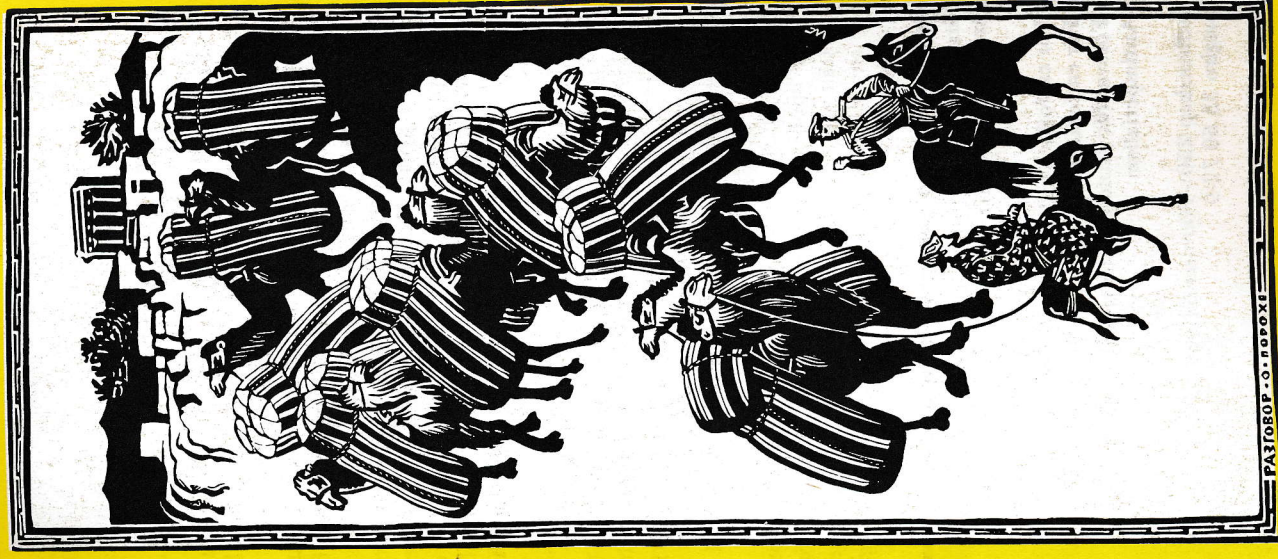
Prenumerera!

För den som är intresserad av vår tidskrift och aktivt vill arbeta med utformningen av den finns det många möjligheter:

- ☐ Kontakta redaktionen med idéer och tips om artiklar
- ☐ Bli medlem
- ☐ Bli tidningsombud
- ☐ Värva prenumeranter
- ☐ Bilda en lokalgrupp på din ort och sprid information om FÖRRochNU.

FÖRRochNU

TIDSKRIFT FÖR EN
FOLKETS KULTUR

NR 3 1976
PRIS 8:50

SPEC 733-3

Tel: 08/21 99 78

fred. 9-12, tisd, onsd. 18-20

Ansvarig utgivare:

Ulla-Britt Antman

FÖRRoch**NU**

Herkulesgatan 11, 4 tr

Postadress: Box 16213

103 24 Stockholm

Postgiro: 35 60 72-9

Tel: 08/21 99 78

fred. 9-12, tisd, onsd. 18-20

Ansvarig utgivare:

Ulla-Britt Antman

FÖRRoch**NU**

Herkulesgatan 11, 4 tr

Postadress: Box 16213

103 24 Stockholm

Postgiro: 35 60 72-9

Detta är nummer 3 för i år av Förr och Nu. På stämman i maj beslutades att ge ut endast 4 nummer det här året i stället för 6, som tidigare planerats. Orsaken är tidskriftens bekymmersamma ekonomiska situation. Målsättningen är dock fortfarande att ge ut 6 nummer per år. Detta innebär att prenumeration även i fortsättningen täcker 6 nummer.

Ett annat beslut som av samma skäl togs på stämman var att inte anställa vare sig någon distributör eller någon ny redaktör efter Mona Larsson, som slutade i april. Det här numret är m.a.o. helt ett resultat av frivilligt arbete. Vi hoppas att det skall bli ordentligt spritt och läst och diskuterat av många.

Förra numret av Förr och Nu innehöll en mängd tryckfel. Vi ber om ursäkt för detta och lovar att det inte skall hända igen.

Citat ur stadgarna:

»§ 1 Föreningens namn skall vara FÖRR och NU. Föreningens uppgift skall vara att utge FÖRR och NU, tidskrift för en folkets kultur, och att genom denna, och efter förmåga i övrigt, verka för yttrande- och tryckfrihet, för en folkets kultur samt genom denna bekämpa imperialismen.

§ 2 Utgivningen av tidskriften FÖRR och NU skall ske i enlighet med vad som stadgas i § 1.

§ 3 Föreningen har sitt säte i Stockholm och utgör en enda juridisk person. Föreningen är uppbyggd av sina enskilda medlemmar. Föreningens högsta beslutande organ är stämman. Föreningens styrelse leder verksamheten mellan stämmorna. Till föreningen bildas, där så är möjligt, lokala arbetsgrupper. Arbetsgrupper godkänns av styrelsen.»

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn.
Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- För svar för yttrande- och tryckfrihet
- Antimperialism

Medlemskap 250.- Prenumeration 6 nr 45.-
Postgiro 35 60 72-9

Ny styrelse:

Christina Ericson, ordförande
Katarina Jocknick, kassör
Ulla-Britt Antman, ansv. utg.
Kent Begler
Staffan Gassel
Sophie Hedin
Tommy Hammarström
Lotta Jonsson
Annelie Jordahl
Ola Palmær

Innehåll:

Den Gotländska Allmogens Lif	s. 4
"En människa utan historia är en människa utan minne"	s.13
I Norrköping på 1600-talet	s.18
Spanien, våren 1976	s.26
Var nazismen oundviklig	s.32
Favorsky – grafiker i revolutionens Ryssland	s.39
Jakten efter vår hembygd	s.46
Torparsonen som skrev Bondeuppreorns historia	s.52
Sverige under de stora bondeuppreorns tid	s.62
Recensioner	s.64

Omslag: "Karavan. Samtal om krut." Linoleumsnitt från Samarkand av V. Favorsky, 1944.

Den Gotländska Allmogens Lif

Svante Hedin, som här berättar om Gotlandsforskaren Mathias Klintberg, är själv Gotlandsforskare. Han är också ansvarig för fotoutbildningen vid Konstskolan i Stockholm. I egenskap av fotohistoriker är han just nu aktuell med en utställning om »Albatross», en händelse under första världskriget, på Fotografiska Museet på Skeppsholmen i Stockholm.

Till den stora utställningen om Mathias Klintbergs fotografering »Masses Lauboa», som visades förra året på Fotografiska Museet, sammanställde Svante Hedin även en skrift om »Masse».

Mathias Klintberg förde noggranna anteckningar om varje fotografering i en speciell anteckningsbok för foto. I den finns uppgifter om motivets art, person- och gårdsnamn, ofta en beskrivning på laumål, filmval, tidpunkt för fotograferingen, väderförhållanden (sol, solslöja, mulet osv), blandare och slutartid. Vidare finns en exponeringstabell för olika månader och väderförhållanden.

Vid Mathias Klintbergs död skingrades en del av hans forskningsmaterial. Hans fotoanteckningsbok kunde återfinnas först 1972, varför det ännu ej varit möjligt att sammanföra rätt text till alla bilderna.

Mathias »Masse» Klintberg föddes i När på sydöstra Gotland den 9 oktober 1847. Han var det tionde barnet till prosten i När, Mathias Klintberg och dennes hustru Antoinetta. Den 18 juni 1932 dog Mathias Klintberg, nästan 82 år gammal.

Under praktiskt taget hela sitt vuxna liv gjorde han noggranna iakttagelser av sin omvärld och antecknade allt som intresserade honom. Under mer än ett halvt sekel samlade han ett ofantligt språkmaterial med många förgröningar djupt in i andra veten-

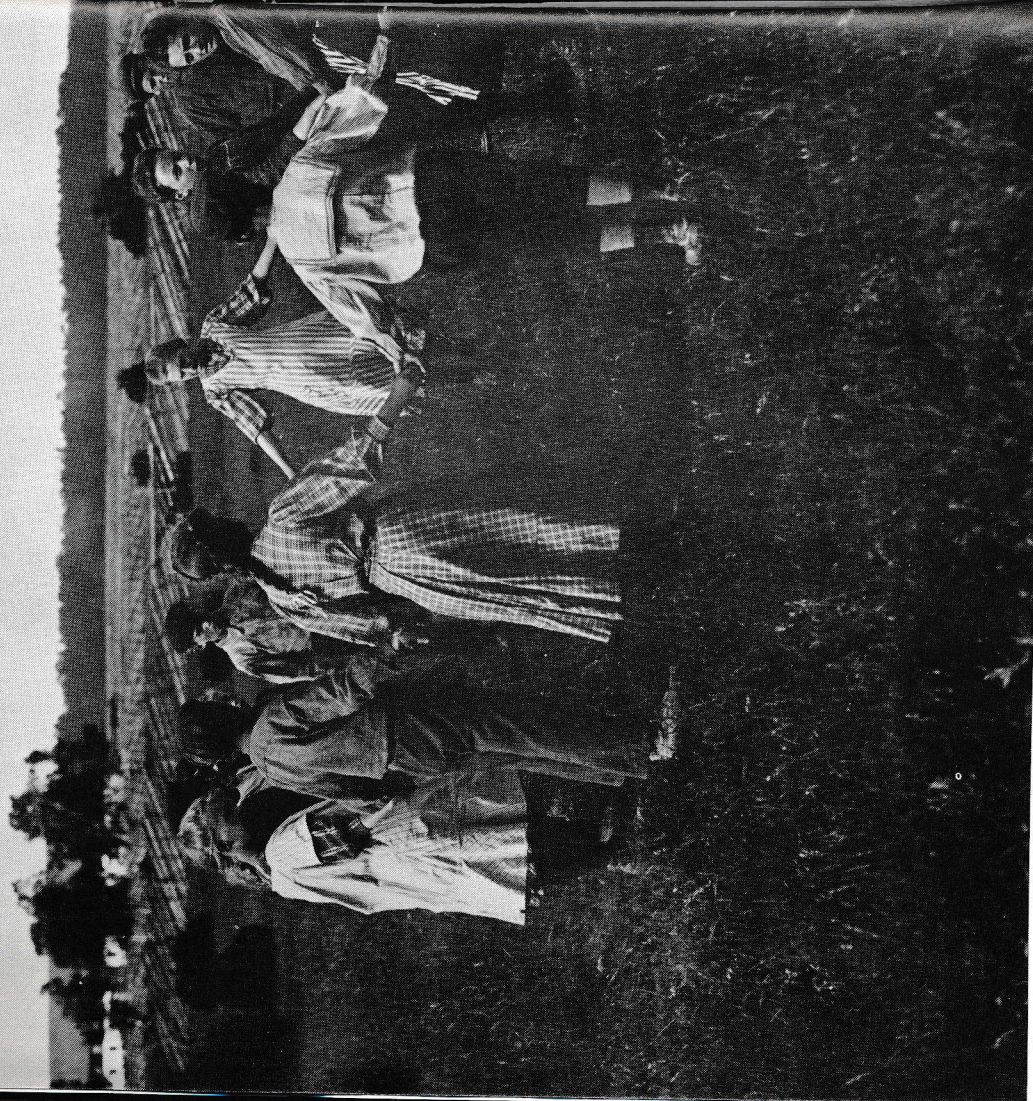
skaper. Han samlade också föremål och redskap, petrifikater, växter, fåglar, fjärlar och insekter, han tecknade och fotograferade.

Under många år var han föreståndare för Gotlands Fornsal i Visby. Allt vid sidan av sin ordinarie tjänst som lektor i moderna språk vid Visby Läroverk.

Med en okuvlig energi fogade han den ena biten efter den andra till sitt stora arbete om det ålderdomliga laumålet. 1885 presenterade han sin doktorsavhandling »Laumålets

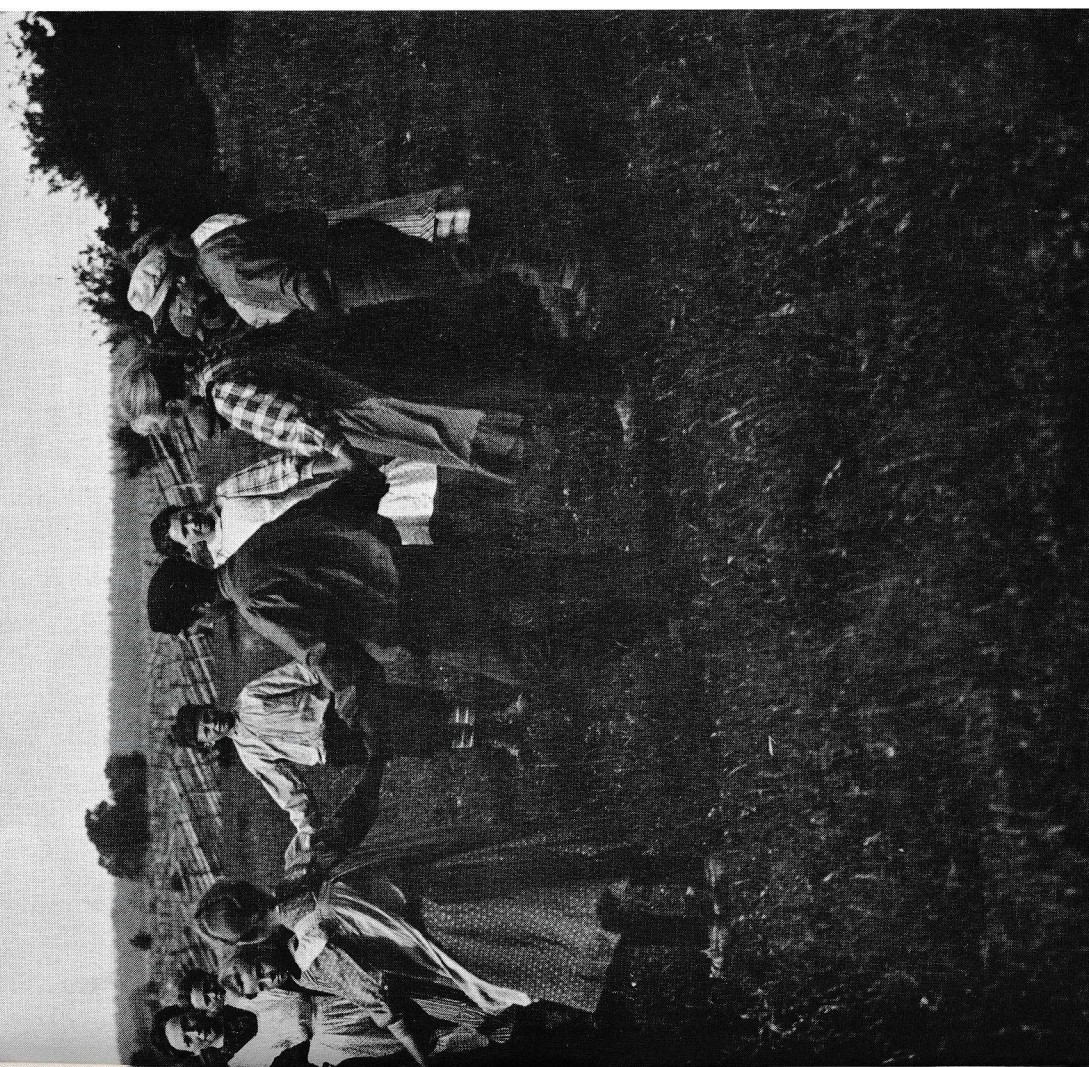

Snausta Jakob Hanssons hustru Anna med barnen, den 24 juni 1904.

Dans på ången den 6 juni 1913

kvantitet och aksent». Det blev inledningen till ett ordboksmaterial som först i våra dagar kunnat bringas till allmän kännedom genom det pågående arbetet med »Ordbok över laumålet på Gotland».

den.

Mathias Klintbergs fotografering var en del av hans språkforskning om det ålderdomliga laumålet. Det arbetet påbörjade han redan sommaren 1876. Så småningom komplette-

rade han texten med teckningar och fotografier. Med bildernas hjälp kunde han sedan i samtal med sina sagesmän få fram ytterligare ord och uttryck. Denna metodik var banbrytande inom språkforskningen och den fick

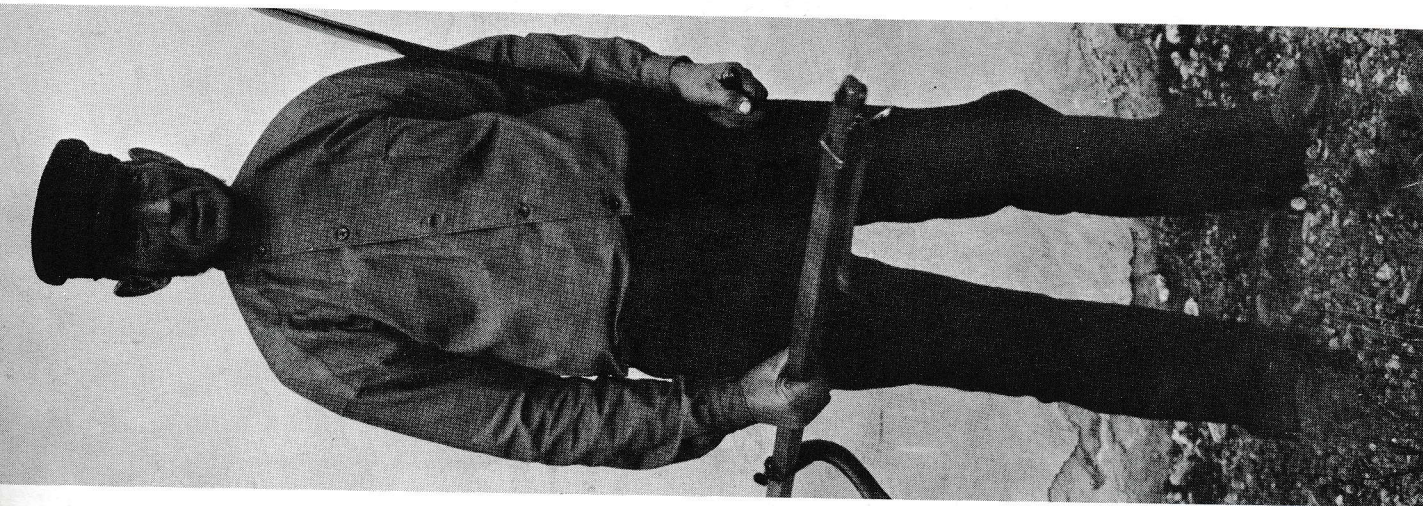
efterföljare långt utanför Sverige.

Under början av 1900-talet kom arbetet med folklivsskildringen att spela en dominerande roll, inte minst fotograferingen. Han presenterade sina forskningar i ett par böcker. I boken »Den Gotländska Allmogens Liv», utgiven 1914, presenterades för första gången i ett kulturhistoriskt arbete den fotografiska bilden och texten som en enhet. Även inom detta område var han alltså en föregångsman.

Mathias Klintberg fotograferade under åren 1902-1922. Fotografierna skildrar hur människorna i Lau socken på sydöstra Gotland, lauborna, levde i början av detta sekel. De berättar om en epok i det gamla bondesamhället, som snabbt höll på att förändras. De visar åkerbruk, slätter, tjärbränning, fisk, lekar, byggnader, klädesätt, redskap, verktyg, ull- och linberedning och annat. På ett naturligt sätt har Mathias Klintberg skildrat människorna i helg och söcken.

Mathias Klintberg använde kameran som dagbok. Under de 20 år han fotograferade tog han cirka 1 500 bilder. Bilderna förde honom närmare det ålderdomliga språket och sederna i den bygd han skildrade. I bokens form blev sedan text och bilder till en enhet.

Mathias Klintbergs fotografiska gärning är ur många synpunkter av utomordentligt stor betydelse. Han skildrade under en brytningsperiod mellan det gamla bondesamhället och industrialismen livet i en liten strandsocken på Gotland. Han skildrade människorna i deras egen miljö utan konstlade arrangemang. Därigenom fick hans bilder en naturligt enkel form. Hans fotografering måste emellertid, för att rätt kunna bedömas, ses i förhållande till hans samlade arbete. Mathias Klintberg var under hela sitt vuxna liv språkforskare. Den fotografiska bilden blev också en del av språkforskningen. I förlängningen blev den en del av språket. Här utförde Mathias Klintberg en banbrytande gärning, vars motsvarighet man inte finner någon annanstans inom språkforskningen.●

J O Larsson den 7 juli 1912

Anna Mårtensson häcklar lin den 26 september 1914

J O Larsson gör träskor den 30 december 1903

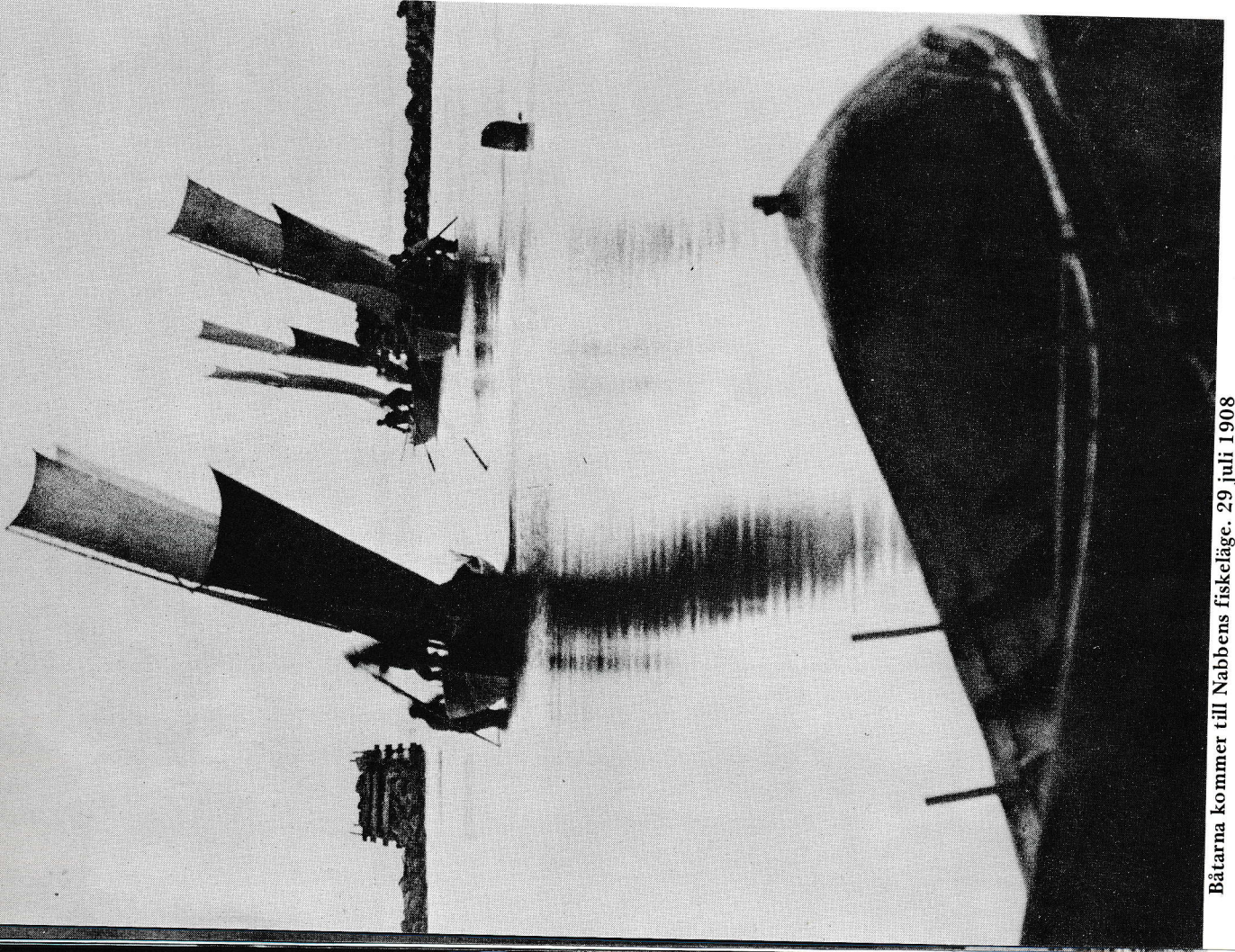

Anna-Lena den 15 augusti 1902

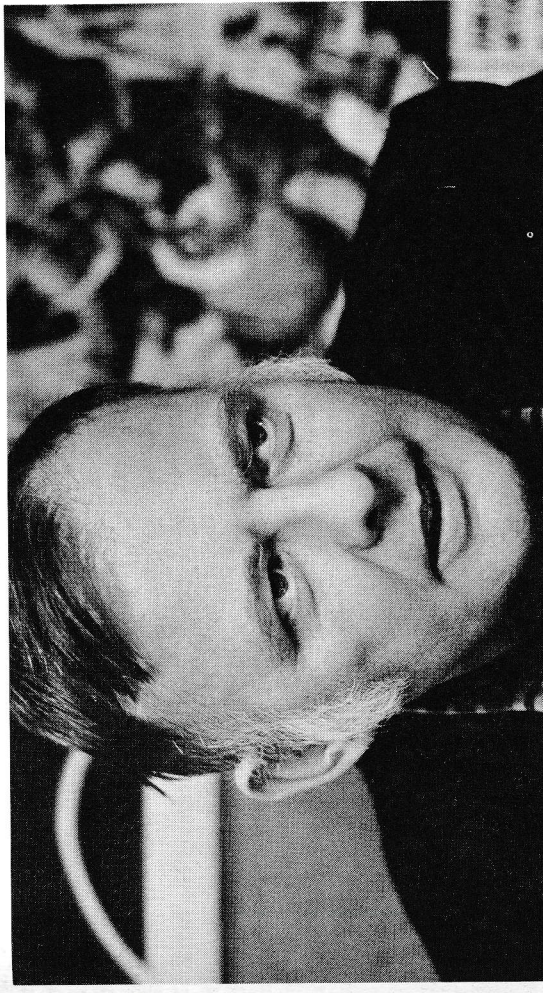

Mathias Klintberg själv, 1921

”En människa utan historia är en människa utan minne”

Båtarna kommer till Nabbens fiskeläge. 29 juli 1908

Sven Wernström heter en barn- och ungdomsboksförfattare, som vid det här laget har ca 50 böcker bakom sig. Just nu arbetar han med den sjätte boken i en serie på sju, som alla handlar om vår historia. I kortare berättelser från olika århundraden beskriver han arbetslivets utveckling och människornas kamp.

Wernström är numera bosatt i närheten av Norrköping, och det är i Norrköping och trakten däromkring som alla händelser i böckerna utspelas. De böcker som hittills utkommit i serien är Trälarna, Trälarnas söner, Trälarnas döttrar, Trälarnas kamp och Trälarnas uppror.

Mona Larsson har träffat Sven Wernström och talat med honom om barnböcker, om språket och om skolans roll.

»Ungarna är det ju fortfarande hopp om.»

Så svarar Sven Wernström om man frågar hela förklaringen:

honom varför han skriver för barn och

— Egentligen började jag skriva för barn

när jag inte hade läst annat än barnböcker själv – när jag var nitton, ungefär. Naturligtvis blev de första böckerna jag skrev bara plagiat av de dåliga barnböcker jag själv läst. Det tog lång tid innan jag kom underfund med att man kunde göra någonting vettigt av barn- och ungdomsboken.

På 50-talet arbetade Wernström på olika ungdomsgårdar. Och han upptäckte då, att barnen fortfarande var lika lurade, som han tyckte att han själv blivit: de lärde sig lika litet i skolan; de gick och konfirmerade sig. Wernström skrev ett par böcker från ungdomsgårdsmiljön.

– Så småningom klarnade det med ett politiskt uppvaknande i början av 60-talet. De första resorna utomlands, till Mexiko och Kuba, var viktiga och gav en del material. 1964 kom jag loss från mitt gamla jobb som typograf. Då kunde jag plugga allt det som jag tyckte att jag blivit lurad på i skolan – marxistiska grundtexter t ex. Och då blev det styrelse på det hela. Då hade jag ju lärt mig skriva för ungdomar. Man får en viss fingerfärdighet när det gäller att bygga upp en historia; man vet hur man skapar spänning osv. Och när man har lärt sig det, då finns det ju ingen anledning att överge det för att man blir politiskt medveten. Snarare skall man använda det – så som alla människor skall använda sin politiska medvetenhet där de är och med det jobb de har.

DOLDA SAMMANHANG

Men vad vill Wernström med sina »politiska» barnböcker?

– Jag vill förklara sammanhang. Man skall alltså bli lite klokare när man har läst en av mina böcker än vad man var förut. Men det skapar problem, för borgerliga kritiker talar då om »pekpinar» – det är deras term för allt i en barn- eller ungdomsbok som förklarar något.

– När man skall skildra en människa, så har man två möjligheter: man kan göra det realistiskt och man kan göra det psykologiserande, analyserande. Om jag t ex säger »stora tårar rullade nerför flickans ansikte», så visar jag, att hon var ledsen. Sen kan jag gå vidare från det realistiska – det är bara symptom, det man ser – till att tränga in i hennes dolda själsliv och tala om *varför* hon var ledsen och *varför* just detta gjorde *just henne*

ledsen osv. Då är det en människoskildring, och det anses mycket litterärt. Men om jag gör samma sak när det gäller samhälleliga förhållanden, då gillar inte de borgerliga kritikerna det. Visst kan jag skildra människornas situation realistiskt – berättat hur fattiga de är, hur hållöga barnarbetarna är, hur illa de bor och så. Det är dock bara symptom, det förklarar ingenting. Men om jag då går bakom och beskriver samhälleliga orsaker, som *lika dolda* som en människas innersta själsliv – ja, då kallar de borgerliga kritikerna det för pekpinar. Och det beror på, att de inte har klart för sig, att samhälleliga mekanismer är dolda i vårt samhälle.

– Skriver jag om en träl, som jag har gjort i den första av trälböckerna, så behöver jag bara beskriva hans arbetsdag. Man ser, att det han skapar tas ifrån honom, och det vet han själv – det är inga hemligheter. Men i nästa samhällstyp – i det feodala samhället – där är ju hälften av utslagningen dold. Jag behöver inte kommentera det som den livsegne bonden gör på herremannens mark – där ser man att han jobbar gratis. Men när han jobbar på sin egen mark, så ser det ut som om han fick behålla det han gör. I själva verket skaffar han ju bara fram mat åt sig själv för att orka arbeta på herremannens mark; mat åt sina barn för att herremannen skall få nya arbetare och åt sin hustru för att hon skall orka föda nya arbetare. Den delen av utslagningen är alltså dold – den måste jag förklara. Den kan bara göras synlig med teoretiska analyser. Och ännu värre i det kapitalistiska samhället, där *alla* utslagningsmekanismer är dolda. Detta måste jag också förklara teoretiskt.

Wernström menar, att det gäller att skapa en ny form av litteratur som ligger mellan skönlitteraturen och facklitteraturen, där läsaren blir var vid att hitta kommenterande avsnitt och väntar på dem för att jämföra sina egna erfarenheter med författarens.

– Trälböckerna kan man se som ett exempel på den stilen. Där går jag ut ur berättelsen ibland och gör kommentarer, ibland på ett par sidor, och sen går jag in i berättelsen igen.

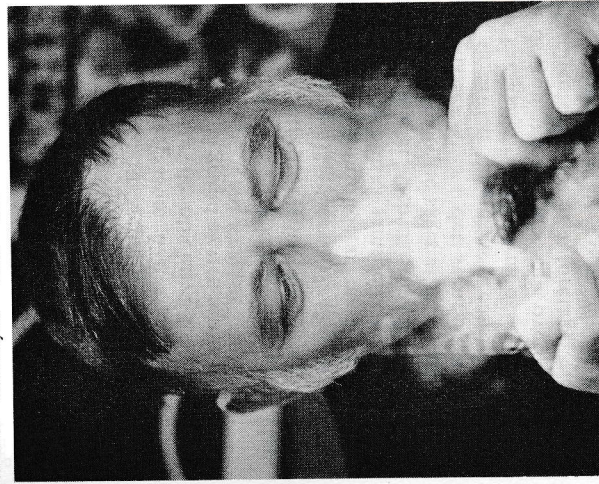
– Egentligen har man bara tre sätt att komma till tals i en bok: Det ena är att man lägger in förklaringar i dialogen: man låter en

medveten människa undervisa en omedveten. Det är pekpinar; det anses inte särskilt konstnärligt. Det andra, det är att göra författarkommentarer och sen gå in i berättelsen igen – det anses inte heller särskilt konstnärligt. Det tredje sättet, det är att bygga berättelsen så, att läsaren själv drar de riktiga slutsatserna. Det anses mest konstnärligt. Men det är omöjligt att göra, när det gäller dolda sammanhang. Och i trälböckerna har jag alltså valt den mellersta metoden.

INGEN HISTORISK MASKERAD

Från början hade Wernström bara tänkt skriva en träl-bok – »en liten behändig bok, som visade ett snabbt svep över historien». Men berättelserna växte ut. Idag har fem böcker utkommit och ytterligare två trälböcker är under arbete.

– Ja, grunden till mitt skrivande, det är min okunnighet. När jag började skriva trälserien, då visste jag inte så mycket om historia. Jag hade bestämt, att varje händelseförlopp bara skulle kunna utspelas i det århundradet, dvs konflikten i kapitlet skulle relateras till huvudkonflikten i det århundradet. Jag ville inte att det skulle bli någon slags historisk maskerad. Man kan ju skriva vilken äventyrs- eller kärlekshistoria som

”De borgerliga talar om pekpinar”

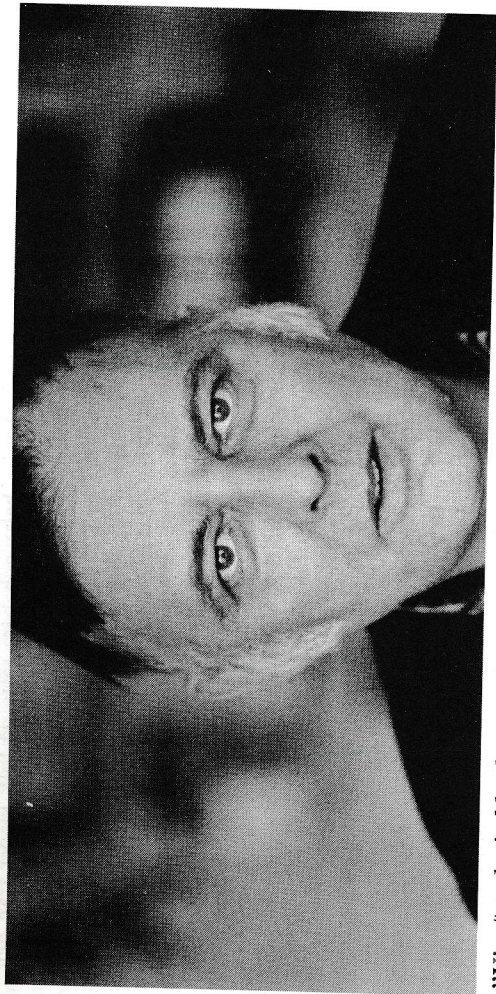
helst och bara sätta på folk kläder från den tiden. Vidare skulle historien ses underifrån, från de fattigastes synpunkt. Och huvudpersonerna skulle vara ungdomar. Det var de krav jag ställde. Dessutom har jag försökt få in en arbetsskildring i varje avsnitt för att visa produktivkrafternas utveckling från hantverk till maskiner.

HISTORISKA TEXTER – EGNA ERFARENHETER

– Jag studerar grundligt före varje avsnitt jag skriver, för varje århundrade. Först läser jag in en borgerlig historieskrivning, och eftersom jag själv har en plattform av historisk materialism, så genomskådar jag redan då lite av myterna och kan bestämma mig för vilka myter det är dags att knäcka. Sen läser jag in den lokala historien från Norrköpingstrakten och försöker hitta ett år, som kan säga någonting väsentligt. Då kan jag också hitta en del människor, som jag kan spinna vidare på. En del fattiga människor finns i rättegångsprotokollen med namn, ålder och bostadsort, gärning och straff, och där kan man också lista ut dom klasslagar som dom blivit dömda efter. Jag tar reda på de människor som verkar användbara, och sen lägger jag till dom jag behöver.

– Ibland kan det dyka upp specialiteter: jag fick tag på en bra bok om gammalt skomakeri – då kunde jag lika gärna göra en skomakare i nästa avsnitt, t ex. Och sen blandar jag in mina egna upplevelser. Om trälarna på 1000-talet finns ju ingenting skrivet – där fick jag ta egna upplevelser av förtryck på arbetsplatsen. Det måste ha känts likadant, och det skapar samma slavelmentalitet idag som det gjorde då. I avsnittet om 1600-talet använde jag min egen mörkrädsla: jag började skolan under arbetslösheten, och min mamma var särskilt rädd för alla som ringde på dörren och skulle inkassera pengar hos oss. Det fanns alltid ett hot utifrån mot familjen. Jag förstod ju inte hennes rädsla annat än på ett metafysiskt sätt, och jag blev väldigt rädd av det där. När mamma gick ut och handlade, så satt jag på golvet i tamburen med ryggen mot väggen bara för att ha ryggen fri – jag vågade inte röra mig i lägenheten.

– På 1600-talet, när Sverige var en stor-

”Vi måste ha in klasskampen i skolan”

makt och städerna skulle byggas om till stormaktsstäder, så ville drottning Kristina bygga om Norrköping också. Och när lantmätnarna kommer över planket och sätter ner störrar i källandet på den lilla skomakargården, så låter jag den lilla killen uppleva samma hot utifrån mot familjen som han ser speglad i mammas rädsda och pappans ilska: Ska dom dra Drottningsgatan över mitt hus?? Ja, på det sättet är det lätt att överföra upplevelser. Men man måste ha proletära upplevelser. Det finns ju ett drag hos arbetarklassen som dom borgerliga författarna aldrig har förstått, och det är det här livet i ständig förolämpning och maktlöshet och allt vad det får för konsekvenser på möjligheterna att agera, på språkliga uttrycksmöjligheter och möjligheter till framgång i en borgerlig skola.

ARBETARKLASSEN HISTORIELÖS

— Om man ser till historieundervisningen i skolan, så är den praktiskt taget enbart till för att legitimera det samhälle vi har. Min egen samhällsklass, arbetarklassen, är historielös. Det som kallas historia skildrar de skrivkunniga klassernas historia. Våra makt-havares förfäder, kapitalisternas förfäder, det var handelsmän, bankirer och fabrikkörer. Under de senaste 400 åren är det deras historia som kallas historia, deras tankar som kallas filosofi och deras fiffel som har kallats nationalekonomi. Och det är vad vi får lära

oss. Man bör alltså som arbetare försöka återerövra historien för att hitta en identitet. En mänskliga utan historia är som en människa utan minne. Man vet inte vem man är om man inte ser hur ens förfäder har levat. Om man skall veta vad man själv har för uppgift, så måste man se sig själv historiskt.

— Man måste veta vilken klass man tillhör, det är det första. Och det får man ingenting veta om i skolan. Där utgår undervisningen från en harmonimodell: det råder harmoni mellan intressena i samhället. Och när läroplanen säger, att undervisningen skall utgå från elevernas intressen, då menar den tillfälliga intressen, såsom hästar och popmusik och sånt, inte de objektiva intressen som ungarna har på grund av den samhällsklass de tillhör.

— Vi måste ha in klasskampen i skolan. Om man inte problematiserar de förhållanden eleverna läser om, så får de inte ut nånting. Då konsoliderar man bara myten om det harmoniska samspillet mellan intressena i samhället. Och där ligger svårigheten, för nio lärare av tio säger alltid: »jamen vi har inga klasser kvar i det svenska samhället». Och så brukar de anföra exemplet, att man inte kan skilja på arbetarna och direktörerna när de kommer där med sina överrockar och portföljer och går in i företaget. Men det betyder ju bara, att t o m *där* är motsättningarna dolda. Om man i stället arbetade med en konfliktmodell och använde motsätt-

ningarna när man letar efter kunskaper, då skulle det se helt annorlunda ut. Men som det nu är kan ungarna ju inte ens använda sitt eget språk i skolan — det är »anstötligt» och »torftigt».

— Egentligen finns det bara ett sätt att utveckla ett språk, och det är att man sätts i situationer som bara kan lösas med språkliga medel. Det måste börja i skolan. Nu händer det ingenstans i livet, eftersom man inte löser arbetsplatsproblem heller med dem det gäller — det gör man över deras huvuden.

VERKLIGHETEN GENOM LITTERATUREN

— Det är ju sorgligt när man som författare märker, att litteraturstudiet i skolan blir ett medel att hålla eleverna tysta: man skall

ha något att sätta i händerna på dom, och då får dom läsa en bok. Så läser de kanske en halv bok, den behandlas aldrig, och så rinner det hela ut i sanden. Enligt läroplanen har litteraturläsning i skolan med personlighetsutveckling och estetisk fostran att göra. Det är en individuell sak — ingenting kollektivt. Man läser böcker för att läsa fler böcker — inte för att komma åt verkligheten genom litteraturen. Men samtidigt skall man ju inte misströsta. Det kommer allt fler lärare som sätter de rätta böckerna i händerna på ungarna. Och det utvecklas modeller, framför allt i Tyskland och Amerika, där man använder modersmålsundervisningen till aktiverande uppgifter: eleverna får ta itu med ett problem, formulera det, analysera det, söka handlingsmöjligheter — och så handla. ●

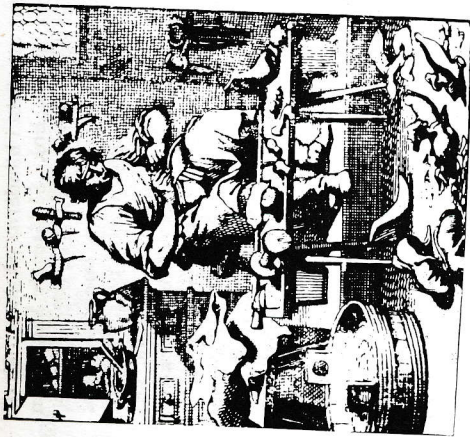
Prenumerera på Förr och Nu!

Vi måste få fler prenumeranter om tidningen skall överleva!

Prenumeration för ett år, 6 nummer, kostar 45 kr.

Sätt in avgiften på postgiro 35 60 72-9.

Prenumerera på Förr och Nu!

I Norrköping på 1600-talet

ur ”Trälarnas uppror”
av Sven Wernström

Tiden gick och människan blev hundra år äldre.

Märkliga saker hände. För första gången såg ett mänskligt öga den lilla världen genom mikroskop och det stora universum genom kikare.

Människans nyfikenhet väcktes inför nya frågor. Vilka naturlagar gällde för kroppar i rörelse, till exempel kanonkuler? Vilka lagar gällde för vätskor, om man till exempel ville pumpa vatten ur gruvhål så att man kunde få upp järn till kanonkuler?

Vetenskapen höll på att födas ur vidskepseln.

Och på haven gick skeppen vida. Handeln ökade. Därmed ökade också striderna om handelsvägar och handelsplatser.

Sverige deltog i krigen och blev Europas mest fruktade stormakt. Rika adelsmän

regerade landet, tog hem krigsbyte, lät bygga slott och levde i ofattbart överflöd. Svenska folket sjönk djupare i fattigdom och elände.

Till detta elände skulle lille Anders Mattisson födas. Som så många andra små människor kom han till mest av en slump.

Det var på hösten 1638. Landets elvaåriga drottning Kristina skulle komma till Norrköping men fick mässlingen och blev sängliggande. Hennes mor änkedrottningen fick resa utan henne. Och eftersom även en änkedrottning kan vara värd att se på, begav sig många av stadens invånare ut för att titta på ståtén.

Bland dem var den fattiga skomakaränskan Karin.

Mor Karin gick hemifrån redan på förmiddagen. Iorstugan längst in på gården stod hennes sjuttonåriga dotter Gunnil och varpade garn. I verkstaden åt gatan satt nittonåriga gesällén Mattis och arbetade på ett par slefskor.

Mor Karin gick till tullgrunden och ställde sig där i trängseln. Hon såg änkedrottningen komma i en vagn, dragen av många hästar och vaktad av många vapen. Den fina damen var skön men blek. I historieböckerna skulle skrivas in, att hon just den dagen förätit sig på ostron.

När mor Karin kom hem var Gunnil med barn.

Det märktes naturligtvis inte genast. Först vid årsskiftet blev det klart att Gunnil och Mattis skulle bli föräldrar. Då sa mor Karin:

— Nu får ni se till att ni blir gifta.

Det fanns ingen anledning att bli upprörd. De flesta flickor var med barn när de gifte sig, så som det alltid hade varit i detta land. Mor Karin bannade lite för ordningens skull. Mattis försökte se skamsen ut. Gunnil grät en skvätt för att det skulle så vara.

Men alla tre var ganska belättna med det som hänt.

Mest belåten var mor Karin. Hon hade gift sig sent med gamle Anders Skomakare och hade aldrig lärt yrket. För att driva verkstaden sedan maken dött var hon beroende av en duktig gesäll.

Och Mattis var duktig. Han hade varit lärpojke sedan sitt tolfte år. Han hade avlagt gesällprov. Han hade hängt värja vid sidan och gått ett helt år på gesällvandring till Kalmar och Göteborg och Örebro.

Verkstaden skulle hamna i goda händer.

Med giftermålet höll det på att gå gale.

Mattis och Gunnil gick till prästen i Sankt Olai för att ta ut lysning. Prästen var ny i staden och kände dem inte. Han tyckte att de såg för unga ut. Han sa att de borde vänta till våren och under tiden leva utan synd.

Så väntade de till våren. Då visade det sig att prästen själv hade använt tiden till synd. Han hade förfört sin företrädare dotter, som tillika var hans kusin. Nu stod han på horpallen i sin egen kyrka söndag efter söndag och var till ett sådant spektakel att till och med stadens bödel grinade åt honom.

Mattis och Gunnil gick hem och fortsatte att vänta. De arbetade hårt. Mattis snickrade desutom en vagg. Gunnil provade den och tyckte den var fin. Men mor Karin ställde undan den och sa att man inte fick vagg tomgång, för då skulle barnet dö.

Allt ordnade sig ändå så att de hann bli gifta i tid.

Det var en Guds lycka, för annars skulle barnet ha blivit stämplat som horunge redan i moderlivet och aldrig någonsin kunnat få ett hederligt yrke och uppehälle.

Sedan giftermålet var överstökad återstod för Mattis att få mästarbrev som

skomakare. Han klädde sig i sina bästa kläder och gick till åldermannen för att begära att få avlägga mästarprov.

Skomakarnas myndige ålderman hette Hans Döring på Berg. Han hade en vacker gård högst uppe vid kanten av strömmen. I hans verkstad arbetade gesäller och lärlingar. Själv satt han vid ett bord med papper och böcker, gåspenna och sandkar. Han var vid dåligt lynne och sa:

— De tänker riva min gård och bygga bro härifrån över strömmen. Lantmätaren har varit här och stakat ut. Det satans fähuvedet säger att mina hus ligger i vägen! Vad vill du?

— Jag vill bli mästare, sa Mattis.

Åldermannen granskade honom och sa:

— Du ser ju ut som en våldsman. Hur har du fått det där ärr i ansiktet?

— Det är från min barndom, sa Mattis. Vi var några pojkar som knöck ved på Smedjeholmen, då innan pappersbruket brann. Någon kastade en vedklabb på mig. Det var länge sedan.

— En våldsman och vedtjuv! sa åldermannen. Ska vi ha en sådan i skomakar-skråt?

— Jag kan yrket, sa Mattis.

Åldermannen rev sig i polisongerna och grinade illa.

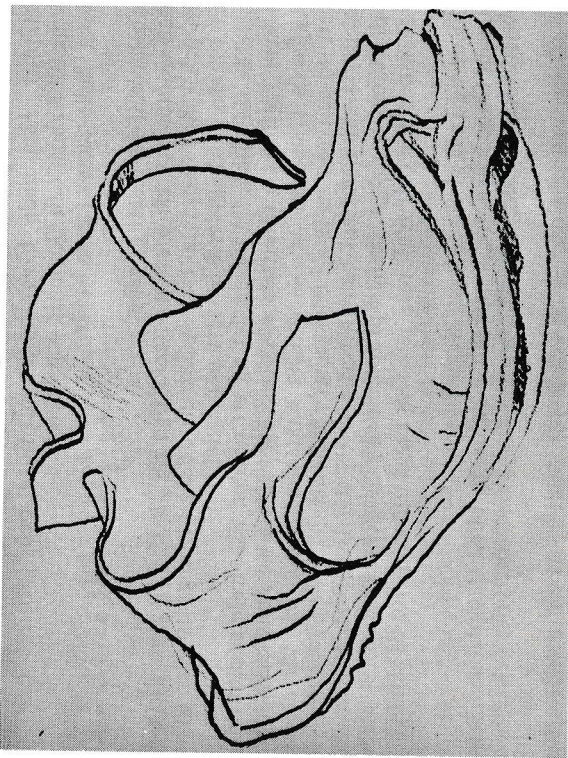
— Vi är redan trettio skomakare här i staden, sa han. Jag ska lägga fram din begäran för skråbröderna, men några stora utsikter har du nog inte.

Därmed fick Mattis låta sig nöja.

Barnet föddes den 15 juni 1639.

Det var samma dag som den tolvåriga drottningens förmyndare Axel Oxenstierna kom på besök till Norrköping. Landets mäktigaste man tog in hos stadens mäktigaste man och såg sig om i staden några dagar.

Staden var nyttig, det kunde han se. Den gav vapen till krigen från verkstäderna på holmarna. Den gav också skatter och avgifter till statskassan. Det kunde behövas nu, medan adeln övertog kronans gods och gårdar så att kronan snart inte hade några andra inkomster än dem städerna gav.

Men kanske kunde staden bli ännu mer lönande genom ännu fler skatter och avgifter? Det var den saken de mäktiga männen diskuterade — och resultatet skulle inte låta vänta på sig.

Vad Axel Oxenstierna i övrigt såg var mindre intressant ur regeringens synpunkt. Det var tiggande barn, soldatänkor och krigsinvalider, det var sjuka, svältande och brottsliga människor, det var dryckenskap, våld och oseder.

Norrköping såg ut som andra städer i denna onda tid. Den var rikets näst största stad, men den var inte vacker att se på.

Axel Oxenstierna kallade den ett horekyffe och reste därifrån.

Mattis och Gunnil tvistade länge om vad deras lille son skulle ha för namn. Mattis ville kalla gossen Axel efter den mäktige man som besökt staden just då han föddes.

Gunnil ville att gossen skulle heta Anders efter hennes fosterfar Anders Skomakare. Mattis gav med sig och så fick det bli.

Första halvåret låg Anders i vaggan, hårt lindad för att få raka ben. Sedan släpptes han lös på golven. Han lärde sig krypa och han lärde sig gå.

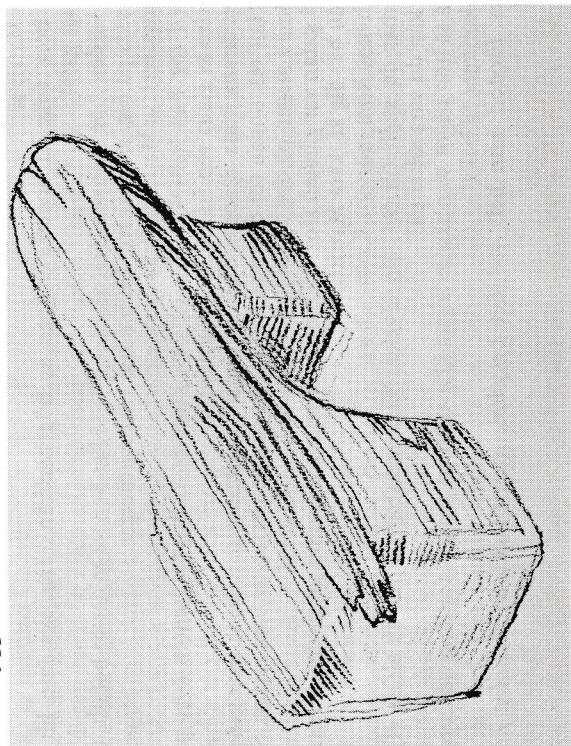
Helst höll han till i skomakarverkstan, i lukten av beck och läder. Där var golvet fullt med skinnbitar och skräp att ta i. Under bänken stod biotkaret, där han kunde segla med träplog och skinnremсор och plaska i vatten som smakade illa.

Ovanför den öppna bodluckan hängde skor och tofflor i rad. Utanför gick människor förbi. Ibland stannade ansikten och pratade med far om vädret, om skor och om politiken.

Mor och mormor flängde omkring, men far höll sig stilla. Han satt på sin trebenta stol med spanremmen över knät och arbetade med syl och tråd och sjöng glada sånger:

Hämta mig hit en kanna mjöd
jag vill suppa mig kinden röd
Fingerlös spelar på gigan
pittlös ligger på pigan...

Det var tryggt med far. Lugn och lycka rådde i skomakarverkstan ända tills

Anders fick tag i den vassa märkekniven och skar sig blod i handen. Då åkte han ut på gården och blev ensam ännu förut.

Mor Gunnil och mormor Karin arbetade från morgon till kväll. De gick med getterna på bete. De gick till torget för inköp och till strömmen för att tvätta kläder.

Till svinen i fähuset fick Anders inte gå. Hönsen fick han inte jaga. Och inte fick han gå ut i gatan, där han hörde andra barn leka.

En mulen och regnig dag satt han invid husväggen och sträckte ut benen i en vattenpöl. På båda sidor om honom nickade gula maskrosor i takdroppet. Han önskade att han skulle bli stor som barnen utanför planket. Eller att han åtminstone snart skulle få det där syskonet som mamma Gunnil bar i sin runda mage.

Plötsligt kom en stövel över planket – och ännu en. Stövlarna satt på två män som hoppade in på gården med spetsiga störlar i händerna.

Anders blev skrämd och började skrika.

Männen lät sig inte bekomma. De sträckte en bred järnkedja över planket och började slå ner sina störlar i källandet.

Anders skrek ännu värre. Ut kom pappa Mattis och ropade:

– Vad fan gör ni här?

Då kom en tredje man in på gården. Han var en fin karl som inte klättrade utan gick genom porten. En av de andra pekade på honom och sa:

– Detta är herr Göran Holstensson. Han är den nye lantmätaren.

– Aha! sa Mattis Skomakare. Jag kände den förre. Han hette Jeremias Andersson. Han fick så mycket stryk att han bytte yrke. Nu brygger han öl i stället.

– Det vet jag ingenting om, sa den fine mannen hölrdaget. Om du vill veta vad vi gör så kan jag tala om att vi stakar ut en ny gata. Den ska heta Drottningens gata och gå rakt från södra tullen till Saltängsbron.

– Över min gård? sa Mattis.

Anders hade slutat skrika när hans far kom ut. Nu fanns att se på. Folk började samlas i porten. Ansikten kikade över planket. De nyfikna blev fler och fler, och alla ville se hur tvisten skulle avslöpa.

Pappa Mattis sa:

– Gå bort från källandet! Och ge er iväg härifrån! Här ska inte bli någon Drottningens gata!

– Jo, sa den fine mannen. Det ska det, för så har hennes majestät befallt. Och nu får du flytta på dig, skomakare. Du hindrar våra mätningar.

– Ja just det! sa Mattis. Det är vad jag gör!

Därmed tog han lantmätaren i de fina kläderna och lyfte honom över planket. Han möttes av glada rop från folket där utanför.

Lantmätarens båda drängar blev grymma i ansiktena och kom springande mot Mattis. Han vek undan för den ene som for ut genom porten av bara farten. Så satte han ett knä i magen på den andre och hivade ut honom också.

Ute på gatan var glädjen stor. Men nu stod mamma Gunnil på gården och sa:

– Så du bär dig åt, käre Mattis!

Efter henne kom mormor Karin och sa:

– Nu har du ställt till det, din olycka. Något mästarebrev får du aldrig efter det här, det kan du vara säker på!

Och så sa hon något som skulle fastna i huvudet på Anders för lång tid framåt: – De kommer tillbaka!

Anders förstod inte helt vad det betydde, men otäckt lät det. *De kommer tillbaka!*

Svarta män skulle komma över planket. Eller in genom porten. Eller dyka upp i verkstadens bodlucka.

Han började titta efter dem i dörrspringan innan han gick ut på dagarna. Han började lyssna efter dem i nattens mörker. För sig själv upprepade han: De kommer tillbaka!

Faran hängde samman med ordet *kommer*. Någon kommer. Vem kommer? Nu kommer de snart. De kommer tillbaka.

Hittills hade världen varit solig och trygg. Nu blev den farlig och skrämmande. Kanske skulle han ha glömt alltsammans om inte också mamma Gunnil varit ängslig. När han upptäckte det, växte hans egen fruktan.

Anders Mattisson var två år när han blev mörkrädd. Anledningen skulle han glömma, men mörkräddan skulle bestå.

Till ölbrygning tager man korn som fått gro och därefter torkas och stöts till malt. Maltet läggs i mäskekaret och hälls över med kokande vatten, stäva för stäva, under omrörning. När det blivit en tunn gröt, arbetas det hårt med ett träroder i minst en timme.

Under tiden kokas mera vatten, som sedan hälls på mäskan tills det blir en tunn välling. Den silas genom halm och blir vört, som kokas och silas igen tills den blir klar och känns stark.

Vörten kokas tillsammans med torkade hängen av humleväxten som ger smak. När vörten svalnat sätter man till jäst från tidigare brygning. Efter ett par timmar har ölet kommit i jäsnings. Då kan man hålla det på tunna, men tunnans måste lämnas öppen så det kan jäsa över.

När jäsningsen upphört kan man slå tappen i tunnans. Efter tre eller fyra veckor har man ett gott öl.

I den fattiga skomakargården var öl och bröd ibland den enda föda som fanns. Mamma Gunnil och mormor Karin hade alltid något igång i bryggghuset.

Det var där Anders först lärde sig arbeta. Han bar ved till bryggghuspannan. Han skurade mäsakar, rostkar och stävor.

En dag sa mamma Gunnil:

– Nu ska vi göra vårt allra bästa. Det här ska bli din fars mästareöl!

Den dagen hade de hjälp av Magdalena som bodde i huset bredvid och förstod sig på finare ölbrygning. Hon hade med sig lilla Ingegärd som var fräknig och klok och lika gammal som Anders.

De båda barnen lekte intill planket vid vedboden. De byggde gård av vedträn och hade stenar och kottar till getter och svin. Mitt i leken sa Ingegärd:

– Varför ska din far bli mästare?

Anders förstod inte frågan. Hon tjuvade om den några gånger men tröttnade när hon inte fick svar.

Efteråt grunnade Anders på saken. Följande dag gick han in i verkstaden och ställde sig framför pappa Mattis och sa:

– Varför ska du bli mästare far?

– Jaha du, sa pappa Mattis. Än vet vi inte hur det blir med den saken. Men om jag blir mästare får jag burskap i staden. Då blir jag en borgare så god som de andra.

– Varför ska du bli det? sa Anders.

– Jo för då får jag vara med på rådstugan och bestämma.

Det lät fint. Det tyckte Anders att han måste berätta för mamma Gunnil. Han sprang tvärs över gården mot bryggghuset och ropade:

– Mor! Mor!

I brygghuset var Gunnil ensam. Hon sjöng inte som föregående dag och arbetade inte heller. Hon stod alldeles stilla vid gluggen i brygghusets vägg och tittade ut. Anders kände att hon var rädd.

Han klängde upp på tunnan bredvid henne och såg vad hon såg.

Utanför brygghuset låg kyrkogården med sina gravar och träd. Bland gravarna rörde sig lantmätaren och hans båda drängar. De hade sträckt sin mätkedja tvärs över vägen och slagit ner en av sina störrar alldeles utanför gluggen.

En av drängarna vände sig mot gluggen och log ett stort leende. Då smällde Gunnil igen luckan och körde ut Anders ur brygghuset med en dask i baken.

Anders började gråta. Han visste inte om det var för dasken eller av rädsla för de hotfulla männen därutanför. Han satte sig bland maskrosorna vid husväggen tills tårarna tog slut, sedan snöt han sig i näven och gick in till pappa Mattis och sa:

— Far! När du får bestämma måste du bestämma att de inte får skrämra mor.

— Vilka då? sa pappa Mattis.

— Lantmätaren och hans drängar.

Pappa Mattis stack sylen i kuben och sträckte på sig så lederna knakade.

— Håhå, den där! sa han. Den är vi nog av med!

Han grep sylen och började arbeta på nytt. Under arbetet sjöng han högt och ljudligt:

— Och vi satte honom en fot därbak

Över planket för han med storm och brak

och intet kommer han åter!

Den sången handlade nog om lantmätaren. Den lät glad och obekymrad. Men så avbröt han sig och sa:

— Nu Anderspojken ska du se vem som kommer här. Är det inte självaste Nils Jonsson? Guds fred på dig kronofogde!

Ett brett och välskrapat ansikte dök upp i bodluckan. Det stirrade harnset på Mattis och sa:

— Fred! Sa du fred? Om jag fick råda skulle du sitta i fångkällaren!

— Jag förstår inte vad du talar om, sa Mattis.

Anders hade gömt sig bakom ryggen på sin far. Han såg inte kronofogden men hörde honom säga:

— Jag talar om din illbragd med stadens lantmätare och hans drängar. Den saken hummas det om överallt, och jag ska nog hitta vittnen!

— Jaså, det finns inga vittnen? sa pappa Mattis. Då är det väl inte mycket att orda om?

— Vi har kanske annat att orda om, sa rösten. Du har svin och getter i gården, du skomakare. De ska bort! Orena hus ska rivas och flyttas utanför stadens staket. Den bestämmelsen står anslagen på rådstugans port, så nu vet du det, även om du inte kan läsa skrivet.

— Va! ropade pappa Mattis. Ska jag riva fähuset?

— Det är mycket som ska ske, sa rösten. Det ska du nog bli varse, skomakare!

Rösten och det breda ansiktet försvann från bodluckan. Anders kröp fram från gömslet mellan faderns rygg och väggen.

Nu var det slut med den glada sången. Pappa Mattis böjde sig djupare över sitt arbete och stack med sylen och slet i becktråden och pratade rakt ner i den halvfärdiga skon:

— Nej för alla djävlar i helvetet! Så kan de inte göra! Skulle jag flytta fähuset utanför tullstaket? Ha, vem skulle då sköta djuren? Det du Anders! Vill du flytta ut och bo med svinen och bli svinaherde va? Nej här är nåt fanstyg i farten. Anslag och läsa... var skulle jag ha lärt mig läsa? Om den tusande kronofogden sätter hit

huvudet igen ska jag klå honom under näsan så tänderna går ut. Han får ta mig i häkta, men några hus flyttar jag inte. Här är nåt fanstyg igång du...
Det gick inte att tala med far när han var bekymrad. Anders nöjde sig med att lyssna. Och om han inte förstod allting, så lärde han sig i varje fall många ord.

Samma kväll kom morbror Lasse. Han kom inte genom porten, i stället kom han klättrande över planket. När han fick syn på Anders slog han ihop nävarna och sa:

— Hej Rövaranders! Ska vi rida häst?

Han böjde sig fram och började hoppa omkring som han brukade, men Anders stod kvar där han stod.

— Vill du inte?

— Nej, sa Anders.

— Varför det?

— För här är nåt fanstyg igång.

Först skratade morbror Lasse så det dånade mellan stockväggarna, sedan blev han allvarlig och sa:

— Inte för jag vet var du får allt ifrån, men nu har du fan tage mig rätt!

Han satte sig bredvid Anders på marken och sa med låg röst:

— Du får inte tala om för någon att jag är här. Då kommer de och tar mig. De har kastat ut mig från mitt arbete på Holmen. Om man inte har arbete blir man tagen till knekt eller båtsman. Så nog är det fanstyg igång.

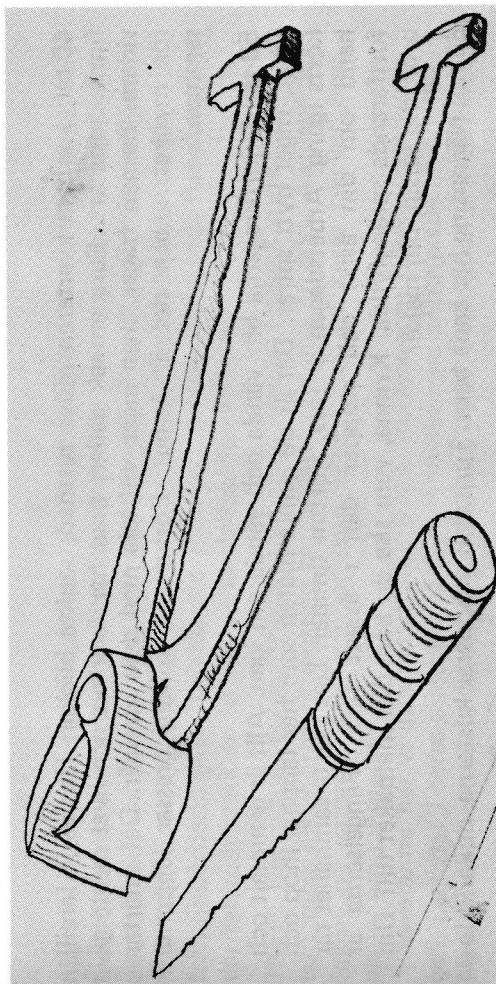
— Där ser du, sa Anders.

Konstigt nog berättade inte morbror Lasse för sin mor och sin syster vad som hänt. När morbror Karin och mamma Gunnil bjöd honom på öl sa han bara:

— Det är en klipsk pilt ni har. Men allvarlig.

— Ja, sa Gunnil. Ibland förstår jag mig inte på honom. Jag ber till Gud att jag ska få en flicka den här gången.

Sedan gick morbror Lasse ut till Anders' far i skomakarverkstan. Där satt de så länge att Mattis måste hämta mera öl flera gånger. Deras röster lät dämpade och oglada. Säkert var det fanstyg de talade om.

Teckning av Olle Laurelius, Stockholms stadsmuseum

Spanien, våren 1976

foto: Jean Hermansson/SAFTRA
text: Jens Nordenhök

40 år mellan svärdet och muren

40-tal: I arbetarkvarteren råder tystnad, sänkta blickar. Hos varje familj finns djupa ärr. Bara en sak gäller: man har överlevt och livet måste gå vidare. Barnen frågar, men ingen vill tala med dem om igår. Det smärta för mycket... och det är farligt. Förlorarna, folket, pressar läpparna samman.

50-tal: Skjortkragarna blir vända och vända om igen. Allt är gammalt och slitet. Inget nytt spirar. Det är de gamla hjulen som har lappats ihop och körts igång. Arbetsdagen är tolv, fjorton timmar. Det svarta samhället tar hand om din åsikt och stoppar den i avsett fack. Fängelserna är fortfarande sprängfyllda. Kvinna, vem ska du bära ditt matpaket till? Din bror, din kusin, din make?

60-tal: Någonting har ändå hänt: Turismen ockuperar kusterna, dollarkolo-

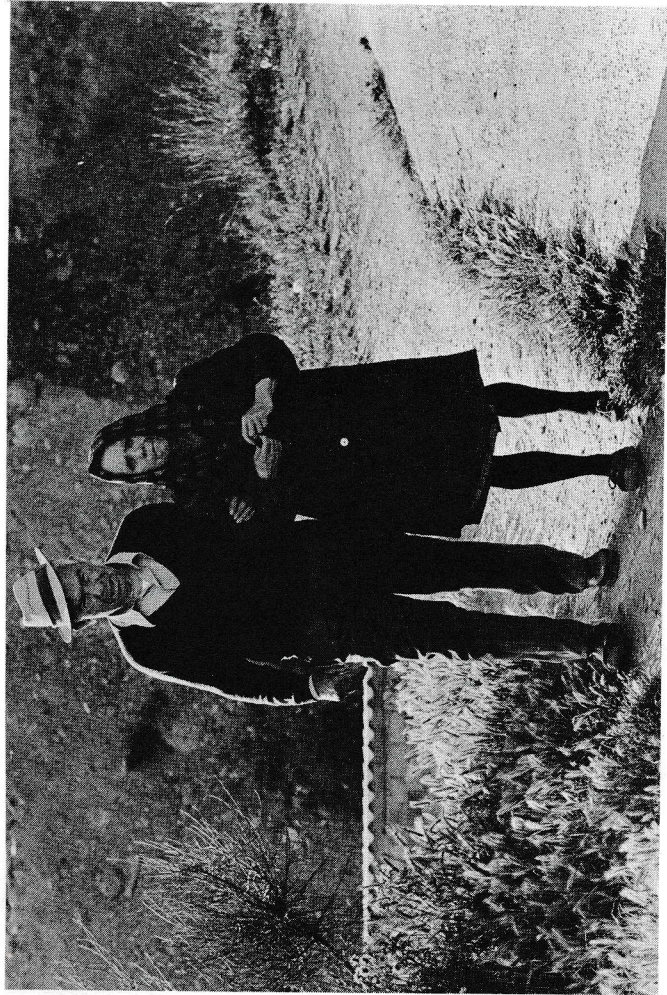

Stenarbetare, Andalusien

nialismen driver upp skogar av fabrikksskorstenar. Franco ser noga till tronföljarens korrekta uppfostran. Detta är det spanska ekonomiska undrets tid, en miljon män och kvinnor arbetar i utlandet. Minimilönen höjs från 5 till 10 kronor om dagen. De unga industriarbetarna går fria från inbördeskrigets förlamande minnen. Strejk. Motstånd. Arbetarsolidariteten är starkare än den vertikala fackföreningen.

70-tal: Det sveper en ny frimodighet över landet. Folkets styrka växer i takt med diktatorns tilltagande skröplighet. Franco är död. Äntligen är folket på gatorna. Äntligen samtalas man, utan att kasta blickar över axeln, om i morgon.

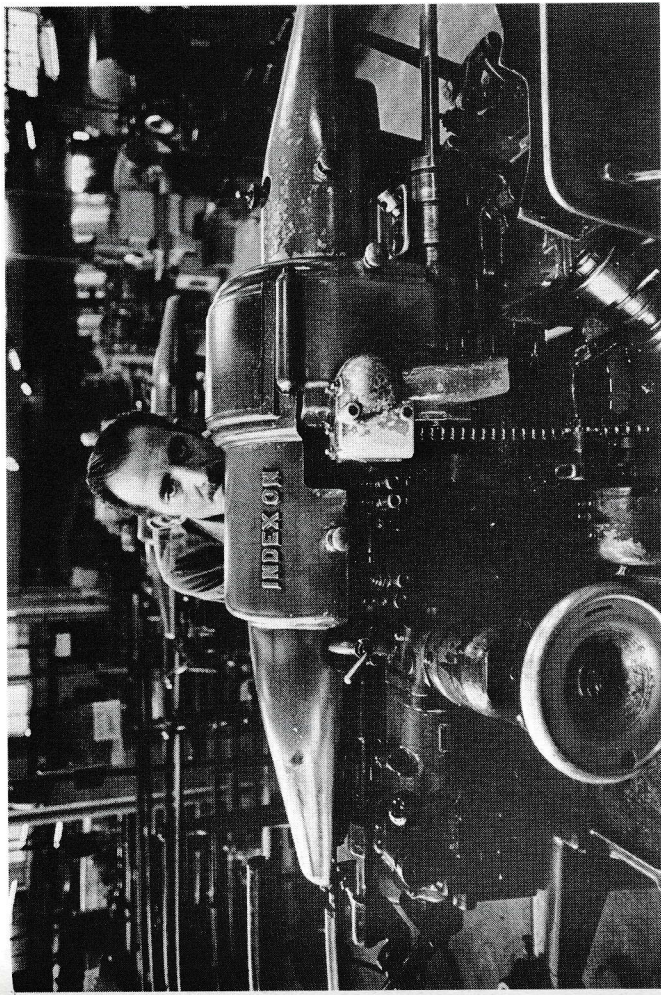
Men ännu har vi inte nått fram! Dessa mumier som flockas kring kungen. Det står i deras makt att gå ut mot folket med påskruvade bajonetter. Men de kan inte vrida utvecklingen tillbaka 40 år. Framtiden är inte deras.

Pensionärer från en arbetarstadsdel, Barcelona

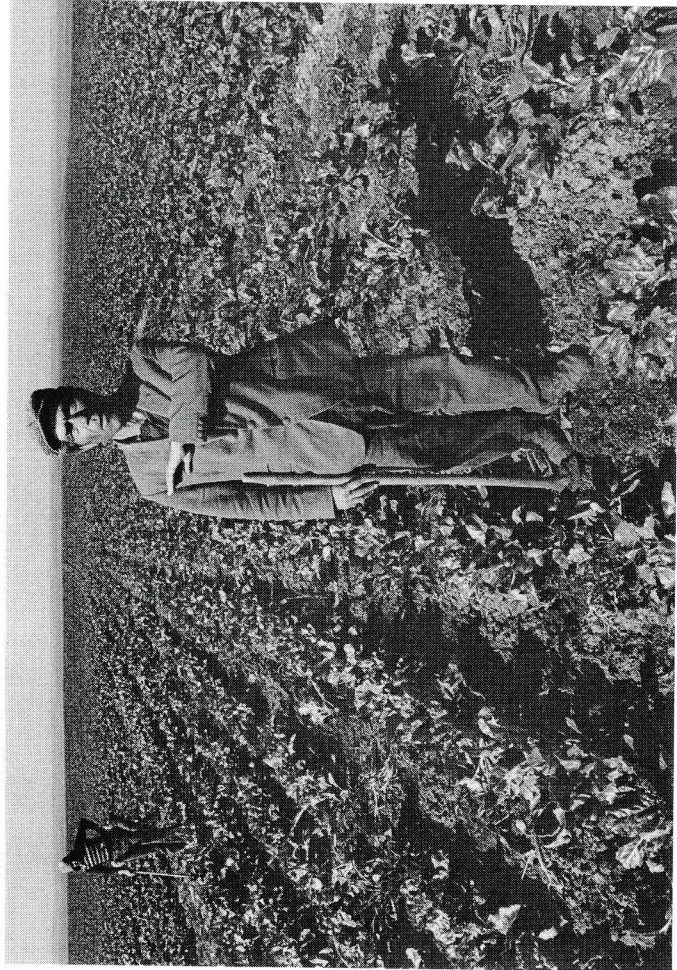
Textilfabrik, Barcelona

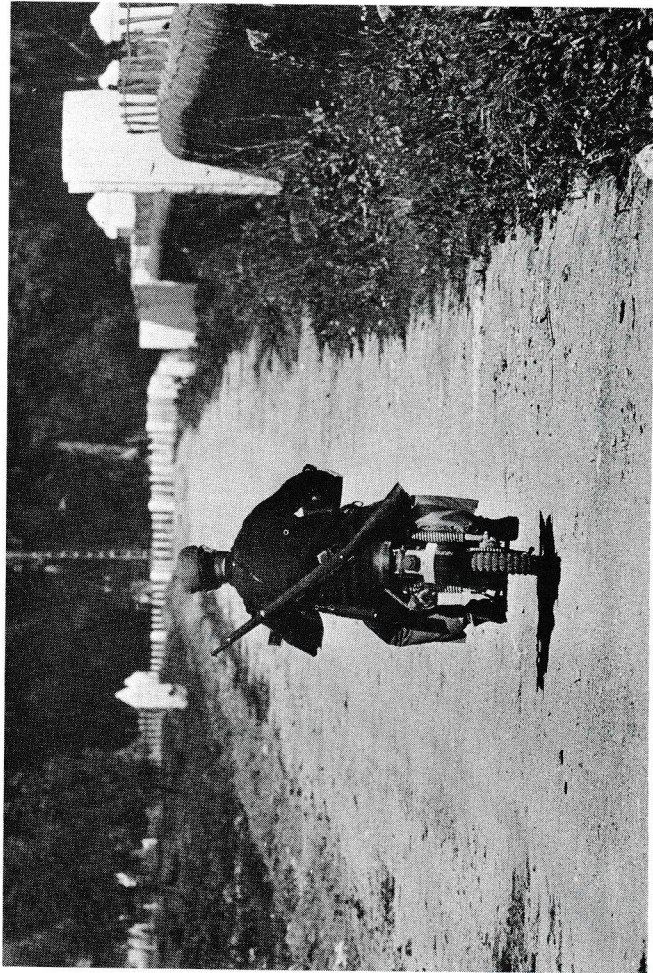
Arbetare på det multinationella företaget Olivetti, Barcelona

Gruvarbetare på väg till jobbet, Asturien

Lantarbetare, Andalusien

Bevakning vid ett storgods, Andalusien

Gruvarbetarnas nya kulturklubb, Asturien

”Vi bryter loss
små stycken av frihet”

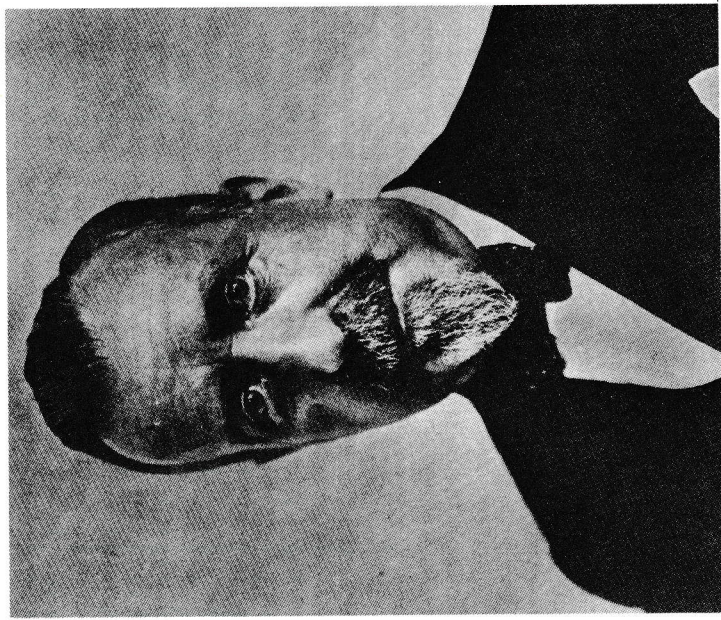
Var nazismen oundviklig?

År 1914 skrev Heinrich Mann sin roman »Undersåten», en berättelse som tydligt och framsynt förebådar nazismens seger i Tyskland. Det är visserligen en pessimistisk bok, men en klassisk och lärorik bok som man bör läsa, skriver Per-Olov Käll. Han ger samtidigt en teoretisk översikt över nazismens framväxt, och ställer frågan: var dess seger oundviklig eller inte?

»Han synes ha ärvt sin moders hetsiga kreolska blod och har endast hat och förakt över för den borgerliga miljön, brodern ser på med mild ironi.» VEM SKREV VAD:s presentation av Heinrich Mann, Stockholm 1948.

Den betydande litteraturen – och kanske också konsten (men det är förmodligen

svårare att visa) – registrerar inte endast och beskriver verkligheten; ibland föregriper den också det historiska skeendet. Särskilt gäller detta naturligtvis den betydande realistiska litteraturen. År 1976 kan ingen komma ifrån att Heinrich Mann i romanen »Undersåten», (boken hade skrivits färdig år 1914 men förbjöds av censuren och trycktes därför första gången 1918) beskriver det Tyskland som skulle komma att bli det nazistiska. Det är alltså en ovanligt framsynt roman. I likhet

Heinrich Mann.

med Balzac hör ju också Heinrich Mann till dessa på en gång verkligen stora och framsynta författarna. Fast med den skillnaden, att där Balzac tycks se framsteg och segrar och en bourgeoisiens slutgiltiga triumf – där ser Heinrich Mann endast kommande nederlag och katastrofer. Balzac och Heinrich Mann stod på olika sidor i klasskampen. Trots sin uppsluppenhet och befriande humor är också »Undersåten» en djupt pessimistisk roman.

»Undersåten» hör alltså till de klassiska romaner som man bör läsa. Den ger också några av nycklarna till förståelsen av nazismens väsen. Man kan också säga att romanen utgör en litterär konkretisering av Friedrich Engels' påpekande om den tyska småborgerlighetens djupa misär. Ty den tyska småborgerligheten kom ju att formas ur en åndlös serie nederlag från 1500-talets bonderesningar, trettiåriga krigets masslakter och 1848 års misslyckade demokratiska revolution. Eller som det heter i den utmärkta

baksidestexten till den svenska Aldus-utgåvan (Stockholm 1973) av »Undersåten»:

»Undersåten är en bred, frodigt realistisk roman från sekelskiftets Tyskland. Med elak satir avslöjar Heinrich Mann nazismens rötter och grogrund i den wilhelminska epoken, preussariets råhet och ölpatriotismens vulgaritet. Det är en förintande uppgörelse med alla dessa makters hantlangare som bugar uppåt och trampar nedåt – i dag aktuella än någonsin. Det är också en underbart rolig familjeroman och sedeskildring från annodazumal.»

ETT TYSKT 1800-TALSBARN

Romanens huvudperson är »doktor Diedrich Hessler». Det är han som är undersåten. Han är en, på mer än ett sätt, beklaglig och ganska ömkansvärd personlighet. Egentligen höjer han sig knappast över medelmåttan; i likhet med texten en Niccolo Machiavelli

»Fursten» hör ju till de verkligt överskattade böckerna!). Moraliskt — om också inte »moraliskt» — och emotionellt är han en starkt underbegåvad person. I själva verket är han en individ, vars personlighet blivit djupt skadad, allvarligt defekt. Under andra omständigheter skulle han genom att vara alltigenom lagom och ordinar ha blivit en helt fridsam småborgare, som existerade endast för sitt eget och sin familjs bästa. Att Diderich Hessling emellertid inte kan nöja sig med denna i hans ögon alltför blygsamma (men i och för sig fullkomligt hederliga och acceptabla) roll och i stället envisas med att vilja bli en av dessa, som griper in i det historiska skeendet har en förklaring. Denna förklaring ges på sätt och vis redan i romanens inledande meningar. Där tecknas i några enorma meningar Hesslings barndomsmiljö: »Diderich Hessling var ett vekt barn, som helst gick och drömde, var rädd för allting och ofta hade ont i öronen. Om vintern lämnade han ogärna det varma rummet, och om sommaren lika ogärna den lilla trädgården, där det luktade lump från pappersfabriken och över vars gullregns-träd och syrenbuskar de gamla trähusens väggar höjde sig. När Diderich såg upp från sin sagobok, sin älskade sagobok, blev han ofta förkräckt. Bredvid honom på bänken hade det alldeles tydligt suttit en padda, hälften så stor som han själv. Eller också stod det en tomte borta vid muren, nersjunken i jorden till midjan, och glodde på honom.» (§ 5; Aldus-utgåvan)

Diderich är alltså ett mycket tyskt artonhundratalsbarn. Vi tycker oss nog känna igen honom. Men även fadern tycker vi oss känna igen som en ganska typisk tysk artonhundratalsfader:

»Ännu farligare än tomten och paddan var fadern, och honom skulle man till på köpet hålla av. Diderich höll av honom. När han hade snabbt sötsaker eller ljugit, smög han sig omkring hans skrivbord med små oroliga skygga läten och åtbörder, ända tills herr Hessling lade märke till honom och tog ner rottingen från vägen. Varje förseelse, som inte hade kommit i dagen, blandade in tvivel i Diderichs tillgivenhet och förtroende.» (§ 5)

I denna miljö av omutlig rättskaffenhet, sanning och järnhård disciplin formas den blivande småstadspampen Diderich Hessling. Av det kuvade barnet blir med tiden en stenhård karriärst. Ty även det undertryckta barnet har naturligtvis sin stolthet, sin värdighet:

»Om han efter en avbasing kom förbi verkstaden med svullet ansikte och höga tjut, så skratade arbetarna åt honom. Men då var Diderich genast färdig att räcka ut tungan och stampa i marken åt dem. Han hyste det stolta medvetandet: 'Jag har fått stryk, men det är av min pappa. Ni skulle vara glada om ni också kunde få stryk av honom. Men det är ni alldeles för obetydliga till.'» (§ 5)

BARNET BLIR MYSTIKER

Dock, av det kuvade barnet blir en mystiker. Det finner snart sin sanna tröst — liksom målet för sin bestämelse — just i . . . rottingen:

»Ty Diderich var så beskaffad att samhörigheten med den opersonliga helheten han tillhörde, med denna obönhörliga, människoföraktande, maskinmässiga organisation som skolan var, gjorde honom lycklig. Han var sådan att makten, den kalla makten i vilken han själv hade del, om också bara passivt, var hans stolthet. På klassföreståndarens födelsedag pryddes man katedern och svarta tavlan med blommor och grönt. Diderich bekransade till och med rottingen.» (§ 8)

Denna den undertrycktes mystik eller beredvillighet att helt identifiera sig med makten — som i »Undersåten» når ett slags höjdpunkt i skildringen av studenten Diderich Hesslings möte med den ridande kejsaren under arbetardemonstrationerna i Berlin — är intressant:

»Hurra!» skrek Diderich, ty så skrek alla. Och mitt i en våldig skara av människor som hurrade kom han hastigt fram under Brandenburger Tor. Två steg framför honom red kejsaren genom mängden. Diderich kunde se honom i ansiktet och betrakta hans förstenade allvar och blixtrande ögon, men han hurrade så ivrigt att hans blick skymdes av tårar. Ett rus, högre och härligare än det som ölet hade åstadkommit, lyfte honom högt på tå-

spetsarna och bar honom genom luften. — Han svängde hatten högt över allas huvuden, i en sfär av ursinnig entusiasm, genom en himmel där våra yttersta känslor kretsar. Där borta på hästen, under de segerrika intågens triumfbåge, red Makten med förstenade drag och blixtrande ögon. Makten, som går fram över oss och vars hovar vi kysser! Makten, som går sin väg fram över hunger, trots och hån! Makten, mot vilken vi ingenting förmår därför att vi har underkastelsen i blodet! Vi är en atom av den, en försvinnande molekyl av något som den har spottat ut! Ett intet var och en för sig stiger vi i organiskt hopfogade massor som neutononer (en studentikorporation i »Undersåten», min anm.), som militär, ämbetsmannavärld, kyrka och vetenskap, som ekonomisk organisation och maktsammanslutning kälgelformigt uppåt, ända dit upp där den själv står, förstenad och blixtrande! Vi lever i henne, vi har del i henne, obönhörliga gentemot dem som är den avlägsnare än vi, och triumferande ännu när den krossar oss: ty så rättfärdigar den vår kärlek!» (§ 52 f)

MAKTENS SKEN

Denna minst sagt undersåttliga kärlek till makten riktar sig dock endast mot maktskenen: Wilhelm II — liksom Hitler — var ju endast en staffagefigur. I bakgrunden står den verkliga makten, (något som Heinrich Mann givetvis hade svårt att klart se år 1914): monopolen och junkrarna i statsapparaten. Och detta utspelas under den tid, då Tyskland — helt nyss feodalt men enat och moderniserat genom Bismarcks »revolution ovanifrån» — tar språnget till en av de ledande imperialistiska makterna. Om bara ett eller ett par decennier ska det första världskriget stå för dörren. Diderich Hessling är en av dessa miljoner lurade tyska småborgare och medlöpare, vars brinnande längtan att få underkasta sig skulle göra den kommande katastrofen oundviklig.

Det är inte särskilt svårt att se, att det var just denna säregna maktmystik eller maktdyrkan (»Makten, som går fram över oss och vars hovar vi kysser! . . . Makten, mot vilken vi ingenting förmår därför att vi alla älskar den!») som så småningom kom att utnyttjas

— medvetet eller med träffsäker instinkt — av den nazistiska propagandan. Denna underliga »filosofi» som säger, att som människa är du — och för att nu inte tala om din egenskap av individ — ett intet, en skit rent ut sagt; en smutsfläck i universum och egentligen inte värd att existera. Emellertid: genom den stora nåd som vår älskade, oöverträffade och OÄNDLIGT GENIALA Führer låter lysa över sitt trogna folk kan du dock erhålla ett visst existensberättigande och t o m ett visst personligt värde — om du i absolut lydnad och utan att väja undan för några personliga offer tjänar statens intressen. Osv.

Teoretiskt kom denna »lära» att utvecklas i idéerna om »staten som livsform» (och andra fascistiska teorier). Agitatoriskt sammanfattades den i slagorden om den tyska (ariska) rasens ödesgemenskap och i paroller såsom: »Ett land, ett folk, en Führer!».

RUDOLF KJELLEN

Fredrik Ström hör till dem som har påpekat, att en av de, som gav de viktigaste teoretiska bidragen till utvecklandet av bland annat just denna sida i den fascistiska teorin hörde den svenske Göteborgs- och Uppsala-professorn Rudolf Kjellén, död femtioåtta år gammal år 1922. Ett av denne högerprofessors »vetenskapliga» verk, boken »Stormakterna», utkom under 20- och 30-talen i intemindre än 25 tyska upplagor! De senaste utgåvorna omarbetades och förseddes med förord av den nazistiska militären och teoretikern Karl Haushofer.

Rudolf Kjellén har sannerligen också åtnjutit tillbörlig aktning i officiell svensk historieskrivning. År 1950 skriver Georg Andrén, professor vid Göteborgs högskola, i Svensk Uppslagsboks artonde band 88 rader om honom, där han påpekar, att Kjelléns »dubbla lärargärning (han var professor i såväl statskunskap som vältalighet, min anm.) och hans egna mångsidiga intressen, gjorde honom till en vaken iakttagare av statslivets nya tendenser». Särskilt »den starka aktiviteten på utrikes- och kolonialpolitikens, på närings- och socialpolitikens områden syntes honom kräva en ny statsvetenskap». Något som ledde till, att »K. (blev) i Sverige den främste förespråkaren för ett mera 'realistiskt' statsbegrepp under reaktion

mot liberalismens ensidiga rättsstatsbegrepp och den samtida statsrättsvetenskapens exklusivt juridiska statsbegrepp». År 1950 kan man i den officiella historieskrivningen i Sverige ännu hylla en förfascistisk ideolog!

I ett så pass anständigt lexikon som Focus, andra bandet (Stockholm 1957) ägnas Kjellgren åt sju vördnadsfulla rader. (I samma uppslagsverk ägnas t ex Josef Kjellgren fyra rader!) Först med Bonniers Lexikon (Stockholm 1964), band åtta, ges en rimlig framställning av denne blåsvarte »vetenskapsman» och aktivistiske politiker. Alltså fyrtiotvå år efter karls död och nära tjugo år efter nazismens politiska och militära — för att nu inte tala om moraliska — sammanbrott!

OUNDVIKLIGT?

Efteråt brukar ju allt kunna förklaras, även historien. Man kan emellertid hävda att nazismens seger i Tyskland — eller för den delen fascismens seger i Spanien — inte var oundvikliga. Är detta en mystisk åskådning? Ligger det inte närmare till hands att betrakta den åskådning som verkligheten hävdar att Francos och Hitlers segrar var oundvikliga, som betydligt mer mystisk — en verklig övertro. En sådan åskådning förutsätter nämligen, såvitt jag kan förstå, att historien är uppbyggd på förhand. Dvs det är ödet som reglerar livet, och följaktligen är ens eget handlande utan större betydelse.

Det ligger i själva verket inget orimligt i antagandet, att med en rikligare politik från de »demokratiska krafternas» sida hade Hitler — liksom Franco — kunnat stoppas. Och mänskligheten hade sluppit från ett andra världskrig.

När man därför säger, att Heinrich Manns roman från 1914 är mycket framsynt och visar på nazismens seger, (en seger som självklart författaren när han skrev boken inte kunde vara medveten om) så innebär detta inte att man menar, att Heinrich Mann var i besittning av siarens klara blick. Mann kände helt enkelt sitt Tyskland tillräckligt väl för att kunna beskriva en kommande — om också inte oundviklig — tid genom att skildra sin egen samtid. Denna samtidsskildring är noggrann och detaljrik; men den är därtill — vilket kan vara värt att påpekas — djupsinnig. Heinrich Mann var en verkligt stor författare.

Att nazismen kom att segra just i Tyskland, men inte t ex i de skandinaviska länderna, kan härledas ur den tyska historien. Det tyska folket kan alltså inte sägas ha nått fram till något verkligt medvetande om sin historiska tragedi. Fenomen som Frans-Josef Strauss — vars ansvarlösa demagogi uppenbarligen har till förutsättning det tyska folkets på en gång dåliga samvete och bristande medvetenhet — bevisar detta. I detta perspektiv blir nazismens seger naturligtvis bara ännu ett av det tyska folkets många fruktansvärda nederlag. Historien går att förklara. Därmed är den ju också möjlig att förändra.

H G WELLS

Nu är visserligen detta med klarsynthet inte något så vanligt som man kanske skulle kunna tro.

Titta bara på en så pass erkänd storhet som H G Wells! Mer än tio år efter Mussolinis marsch mot Rom (som hjälten själv föreföt i en sovagnskupé) kan socialisterna Wells skriva om den italienska fascismen (i »Shape of Things to Come», 1933):

»Mussolinis fascistiska diktatur hade någonting i sig av mera varaktig typ än de flesta andra former att undantränga parlamentariska metoder. Den uppstod icke som en personlig usurpering utan som ett uttryck för en organisation med ett eget ändamål och med ett slags egen lära. Fascismens intellektuella innehåll var begränsat, nationalistiskt och romantiskt, dess metoder, speciellt till att börja med, voro våldsamma och förskräckliga, men den ålade åtminstone sina medlemmar disciplin och att tjäna det allmänna. Den uppstod som en motrörelse mot en kaotisk arbetarrörelse, men dess understödjande av en ännu kvarlevande monarki och av kyrkan kännetecknades av en avsevärd djärvhets i fråga om att lämna undervisningen och privategendomen för det allmänna bästa. Fascismen var verkligen icke alltigenom dålig, den var både dålig och god och Mussolini har satt sin prägel på historien.»

Det är kanske inte så konstigt, att den engelska socialismen aldrig har lyckats bli någonting annat än ett tragiskt och bittert skämt, när så många av dess intellektuella

ledare visat en sådan fullständig oförmåga att förstå sin egen samtid liksom det historiska skeendet. För oss — som lever nu — är det nödvändigt, att vi både lär oss att se denna misär och att vi gör upp med den för att vi skall gå en annan framtid än ett nytt nederlag till mötes.

NYCKELN TILL NEDERLAGET

Nederlaget, ja. Det kan vara riktigt att påpeka, att Heinrich Mann i »Undersåten» också ger en av nycklarna, och kanske inte den minst viktiga, till den tyska arbetarrörelsens katastrofala nederlag år 1914. Ett nederlag som ju inte bara blev till ett nederlag för den tyska arbetarklassen utan kom att driva praktiskt taget hela den europeiska arbetarklassen ut till skyttegravarna. (Parollen att arbetare i alla länder skulle förena sig — eller som man ibland säger: teorin om den proletära internationalismen — var inte bara en vacker, men kanske tyvärr realistisk, tanke hos Marx och Engels. I själva verket uttrycker parollen insikten, att endast den folkliga internationalismen kan förhindra kriget. Det är inte för mycket sagt, att historien på det mest ohyggliga sätt kommit att bekräfta denna analys.)

I »Undersåten» skildras hur detta, för den europeiska arbetarklassen historiskt avgörande, nederlag, inte nödvändiggörs, men väl möjliggörs genom den tyska socialdemokratins felaktiga politik. Politiken att — av taktiska skäl — ena sig med reaktionen för att besegra liberalerna och gagna den egna klassen. Ty liberalerna var ju borgerliga, och då arbetarklassens uppgift var att slå bourgeoisin och då detta inte kunde ske med demokratiska medel, så...

Napoleon Fischer, den hos doktor Diederich Hessling anställda maskinmästaren och socialdemokratiska agitatorn, är en verklig realpolitiker:

»Napoleon Fischer nickade som om han redan hade tänkt sig detta. Han tycktes numera ha vant sig vid sådana förtroliga samtal, han tog genast en cigarr på Diederichs första vink, och han lade till och med det ena benet över det andra. Diederich verkade vida mindre säker. Han fnyste — och sedan beslöth han sig för att gå rakt på målet med brutal ärlighet och

utan omsvep. Så hade även Bismarck brukat göra.

'Jag vill nämligen bli stadsfullmäktig', förklarade han, 'och för den skull behöver jag er'.

Maskinmästaren kastade en blick på honom under lugg. 'Jag behöver också er', sade han, 'ty jag vill också bli stadsfullmäktig'. 'Vad nu då? Har man hört på maken! Mycket var jag beredd på...' 'Ni hade väl ett par guldmünt i beredskap i handen igen?' — och proletären visade sina gula tänder. Han brydde sig inte alls om att dölja sitt grin längre. Diederich förstod att det skulle bli mindre lätt att tala med honom i valfrågor än när det gällde en skadad arbeterska. 'Det är nämligen så, herr doktor', började Napoleon, 'att mitt parti är absolut säkert på att hugga en av de båda platserna. Den andra tar antagligen de frisinna. Om ni vill slå dem ur brädet, så behöver ni oss'.

'Så långt inser jag det', sade Diederich. 'Jag har visserligen också gamle Buck på min sida. Men hans anhängare är kanske inte alla så absolut pålitliga att de väljer mig, om jag låter ställa upp mig som frisinna. Då är det säkrare att jag sluter förbund med er.' (s 273)

Och samtalet spinner vidare:

»Napoleon delade med sig av sina erfarenheter! När han talade om det 'nationella skränet' ville Diederich protestera, men Napoleon avspisade honom raskt.

'Vad tänker ni på? Vi har inom vårt parti i viss mån rätt mycken aktning för det nationella skränet. Det går i alla händelser att göra bättre affärer med det än med frisinnet. Den borgerliga demokratın far snart sin väg i en enda droska.'

'Och den ska vi också möblera åt dem!', utropade Diederich. Bundsförvärtarna skrattade av belåtenhet. Diederich hämtade en flaska öl.

'Men', sade socialdemokraten, och han ryckte fram med sitt villkor: en föreningsbyggnad, för vars uppförande partiet skulle få understöd från staden. . . Diederich sprang upp från sin stol. 'Och det vågar ni begära av en nationellt sinnad man?'

Den andre förblev lugn och ironisk. 'Om vi inte hjälper den nationellt sinnade

Favorsky, grafiker i revolutionens Ryssland

Vladimir Favorsky (1886–1964) hör till de stora ryska konstnärerna och grafikerna. Man finner hans jämlkar bland antikens och renässanskonstens mästare, menar Anneli Jordahl som här presenterar Favorskys konst.

Vladimir Favorsky är en av de alla främsta bland en rad ryska grafiker verksam under 1900-talet. Konstnärer som Krawtjenko, Staronossow, Kuzmin, Mavrin, Favorsky och många fler arbetade sida vid sida under flera årtionden med att illustrera rysk och europeisk litteratur, folksagor, barnböcker, med ateljégrafik, med grafisk formgivning och affischkonst, med monumentalmåleri och med dekorer för teateruppsättningar.

Den konstnärliga prestationen i deras arbete har gett dem världsykte. Deras verk har visats på utställningar runtom i världen, bl a i Kina där författaren Lu Hsun tidigt insåg deras betydelse och lanserade dem i början av 30-talet, för att inspirera konstnärer i Kina till att bryta sig ur den förstelning och akademism som den kinesiska konsten då satt fast i. Här i Sverige visades så sent som på 50-talet ett urval av deras arbeten på tillskyndan av bl a konstnären Gun Kessle och författaren Jan Myrdal.

TRÄGRAVYR

Vladimir Favorsky arbetade i första hand med trägravyr, en teknik som uppfanns av den engelske konstnären Thomas Bewick vid slutet av 1700-talet. Den består i att man graverar sitt motiv med lämpliga gravyrsticker i ett hårt ämne. (Några av teknikens främsta företrädare i Sverige är Harald Sallberg och Sven Ljungberg.)

FOLKETS LIV

I deras bästa bilder får vi möta mycket av det alla finaste i den ryska kulturen. Vi finner skildringar av ryskt arbets- och vardagsliv från stad och landsbygd, av naturen och av årtidernas växlingar, och scener ur det ryska folkets historia. Deras illustrationer till ryska och utländska klassiker står i särklass och har gett den ryska bokkonsten många förtjänster.

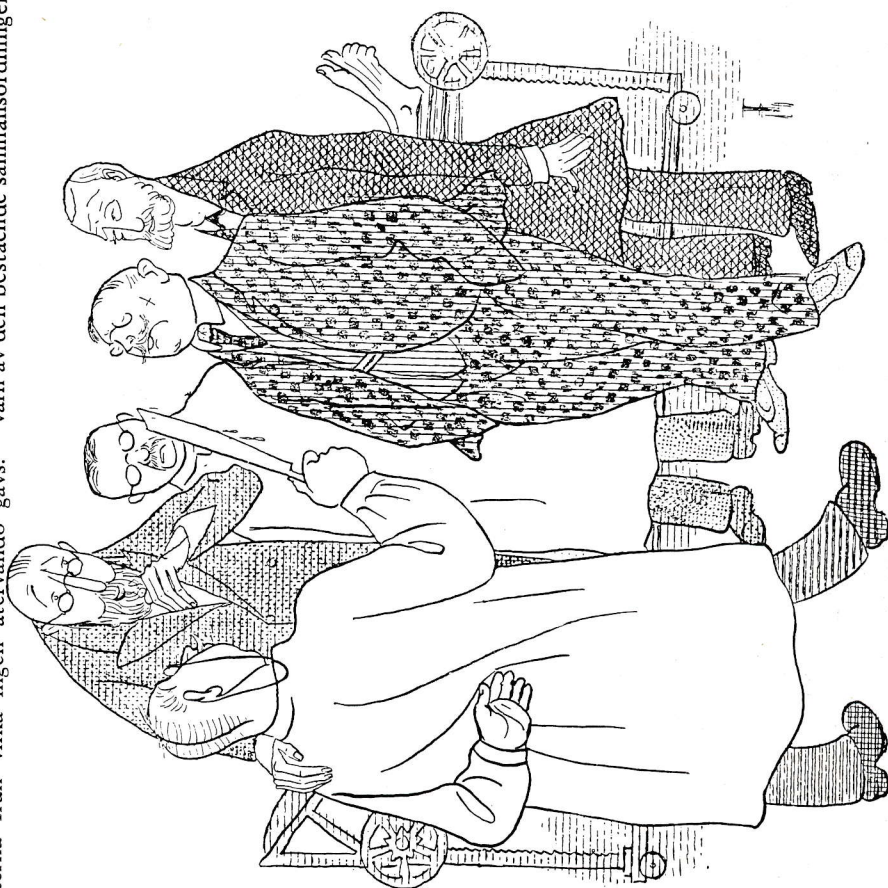
Illustration till dikt av Robert Bruns, 1956. Trägravyr.

Det är ju inte riktigt samma sak när ledningen sviker som när den vanlige medlemmen gör det. Den vanlige medlemmen – en utarbetad maskinsättare – kan svika av oförstånd eller bristande insikter. En ledning sviker dock alltid därför att den inte förmår dra en klar skiljelinje mellan sig själv och samhällets härskande grupper. Den officiella tyska socialdemokratin från Lasalle till Willy Brandt har ju heller aldrig någonsin kunnat uppfatta sig själv som någonting annat än ett värn av den bestående samhällsordningen. •

• mannen att bli vald, vad ska det då bli av den nationellt sinnade mannen?» (§ 273 f)

LEDARNAS SVEK

Nu är det naturligtvis skillnad mellan denna utarbetade maskinmästare och de socialistiska skönandarna som år 1914 i den tyska riksdagen i Berlin reser sig i en spontan hyllning för kejsaren och Tysklands ärorika armé, och som i tidernas fullbordade låter sina medlemmar och väljare marschera ut till fronterna från vilka ingen återvändo gavs.

Dagens vetenskap erbjuder oss möjligheter att utföra operationer, som för helt nyligen bara den djärvaste kirurg skulle våga tänka sig att göra. I dag har vi t.ex. knipsat av åran på en kollega.

Favorsky föddes 1886 i ett borgerligt hem i Moskva. Fadern var advokat och modern konstnär. Redan som 17-åring började han sina studier i Moskva, och 20-årig för han till München där han studerade en tid vid Hollosy's privata akademi. Han studerade också de stora mästarna från renessansen under en resa till Italien och Frankrike under denna period.

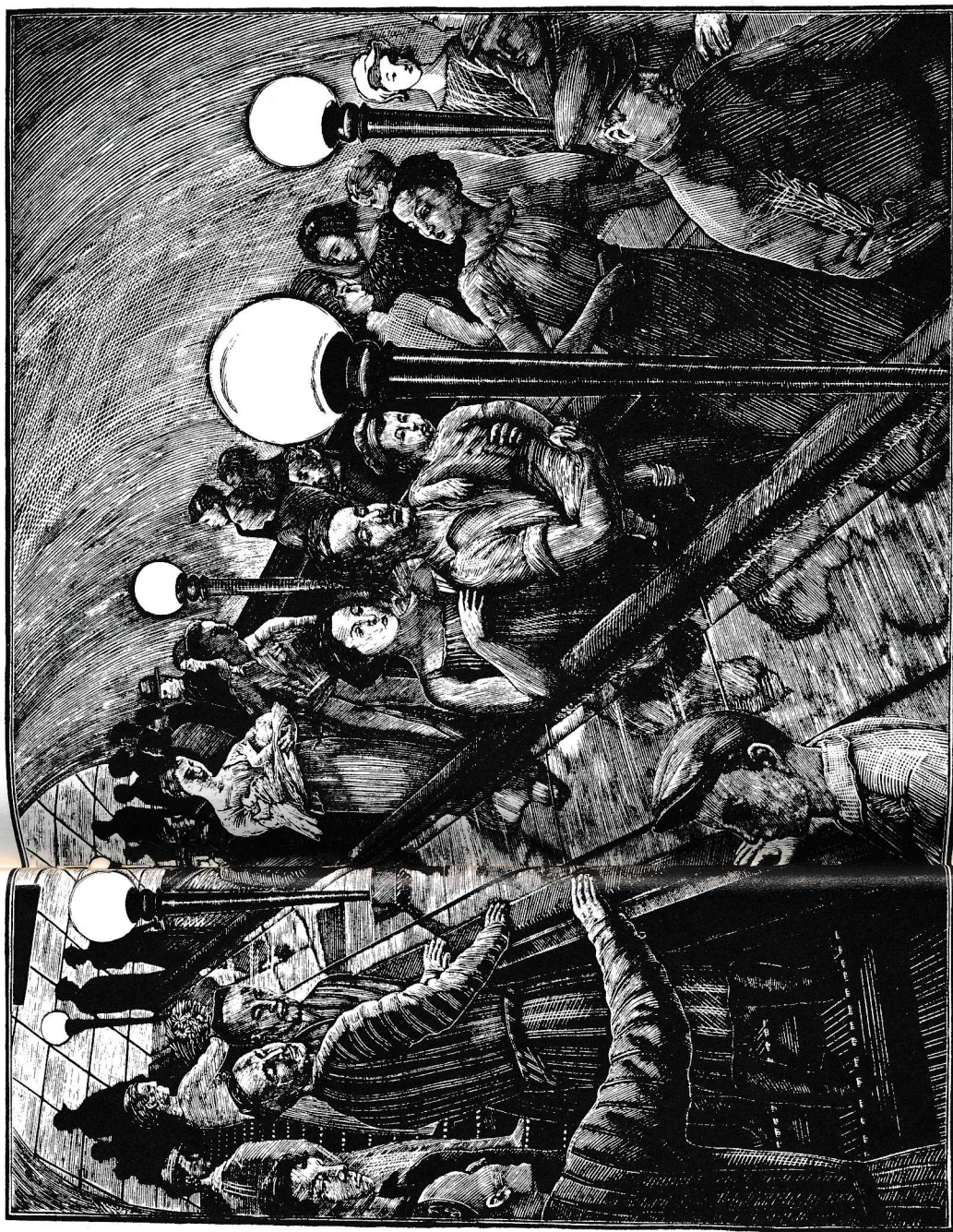
1907 var han tillbaka i Moskva och studerade fram till 1912 vid Moskvauniversitetets konstnärliga fakultet. Under första världskriget gjorde han två års militärtjänst, och under inbördeskriget tjänstgjorde han i Röda Armén mellan åren 1919-21. Redan 1921 började han arbeta som lärare vid en rad högre konstkolor i Moskva. Det pedagogiska arbetet gick sida vid sida med hans eget konstnärliga skapande. Många ryska såväl som utländska konstnärer ur en yngre generation har lärt av hans konstsyn, som han även utvecklat i teoretiska artiklar.

GENOMBROTET

Han slog igenom på 20-talet då hans bilder började publiceras och hans verksamhet som bokillustratör började ta form. Redan 1918 hade han färdigställt illustrationerna till »Les Opinions de Monsieur Jérôme Coignard» av Anatole France. Under 20-talet kom han att illustrera många böcker, däribland första delen av Prosper Mérimés samlade verk på ryska, den andra delen blev färdig under 30-talet, och till Leo Tolstoj's »Berättelser om djur». Under denna tid gör han också ett mycket berömt porträtt av Dostojevskij.

Under det följande årtiondet arbetar han intensivt med ett otal illustrationsuppdrag. Här finns bland många andra Charles Dickens »Hard Times» och Dantes »Vita nova». Illustrationerna till Prinsjins »Livets rot» kom också till under denna tid, och ger liksom bilderna till »Berättelser om djur» av Tolstoj underbara bilder av rysk natur. Under denna period gör han också sin första serie vignetter till »Igorkvädet», ett berömt historiskt epos ur det ryska folkets förlutna.

Vid fyrtiotalets början arbetar han med verk av en annan litterär klassiker. Det är Shakespeares »Hamlet» och hans sonetter som Favorsky ger sin tolkning. Och under en flerårig resa till Samarkand med familjen

»Metro». Bild från den nya tunnelbanan i Moskva. Trägravyr från mitten av 30-talet.

kommer en serie linoleumsnitt till med motiv från platsen (se omslaget).

Sina kanske främsta mästerverk skapar han under 50- och 60-talen, själv 60-70-årig. Då tar han itu med de stora folkära ryska klassikerna, Pusjkin och »Igorkvädet» igen. Av Pusjkins verk är det »Boris Godunov» och »Små tragedier» han illustrerar. Bilderna till »Boris Godunov» liksom till »Igorkvädet» ger båda uttryck för en djup känsla hos konstnären för det ryska folkets kamp under histo-

rien mot förtryckarna och för sin frihet. För dessa bilder fick han 1962 Leninpriset. Favorsky dog 1964 efter en längre tids sjukdom.

För att få ett mått på Favorskys konstnärliga arbete får man gå tillbaka i historien, till höjdpunkterna i konstens utveckling. I antikens och renessanskonstens rika galleri av stora mästare har han sina jämlingar, här finns de konstnärer som liksom han behärskar en bred människoskildring, och i hans bästa

bilder finns liksom hos konstnärer som Ghirlandaio, Donatello, Dürer eller Rembrandt en strävan att skildra mångfalden i tillvaron, alltifrån de till synes enkla förhållandena i naturen till det skiftande livet i en storstad.

Bilderna är hämtade ur häftet »V. Favorsky, gravvyrer», i serien »Sovjetkonstnärer», Moskva 1961 med text på ryska, samt ur boken »Vladimir Favorsky», sammanställd av Y. Molok, Progress Publishers, Moskva 1967.

Pusjkin som ung pojke vid läroverket.
Trägravyr, 1935.

Frontespice till "Carmen"
av P. Merimée. Trägravyr, 1927.

Illustration till
"Berättelser om djur"
av Leo Tolstoj,
1929. Trägravyr.

Illustration till dikten
"Natt på kornfältet"
av Robert Burns.
Trägravyr, 1956.

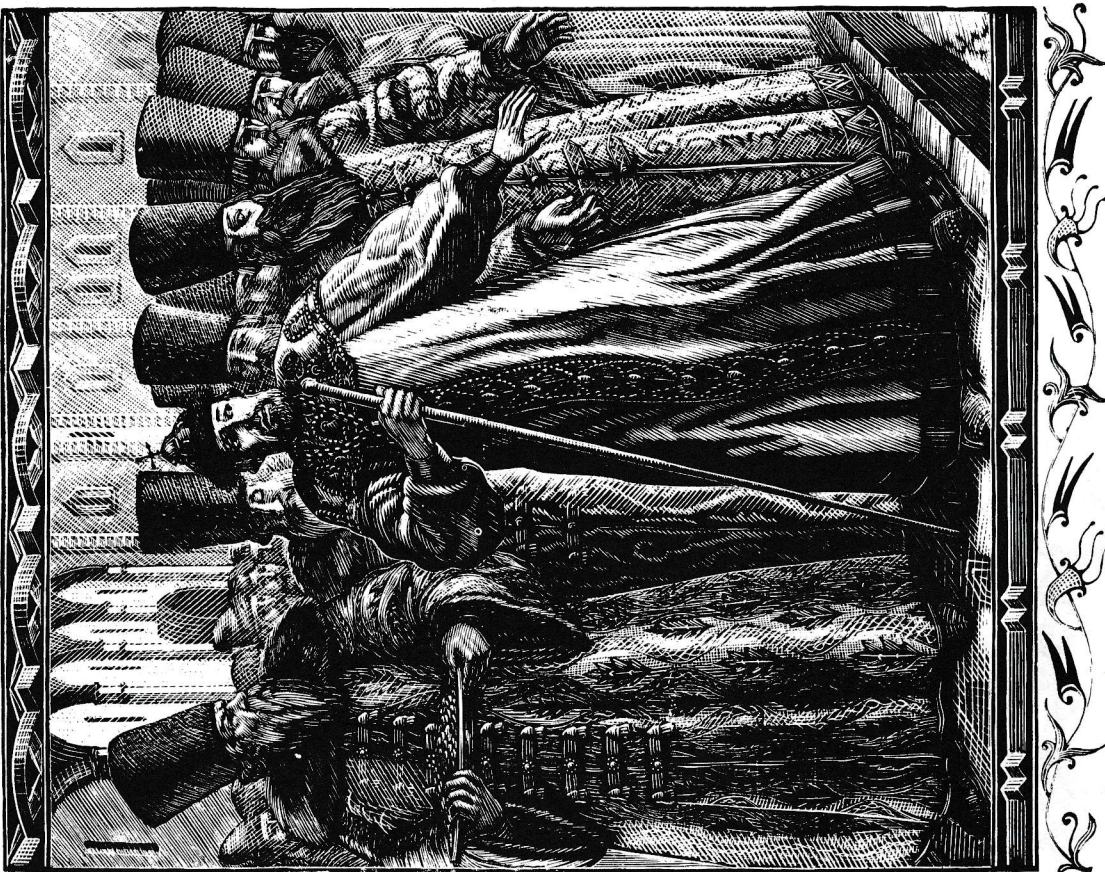

Illustration till "Boris Godunov" av Pusjkin. Trägravyr, 1955.

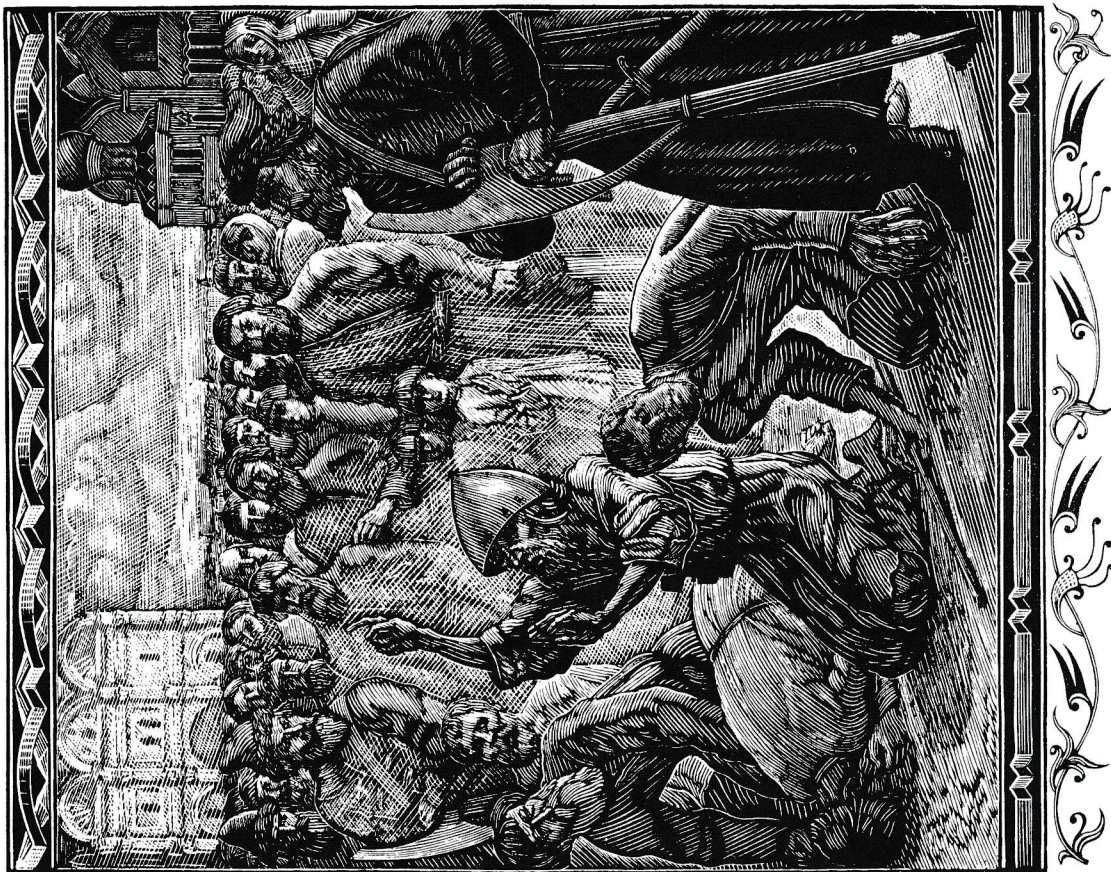

Illustration till "Boris Godunov" av Pusjkin. Trägravyr, 1955.

Jakten efter vår hembygd

Hembygdsföreningarna i Sverige har ungefär 400 000 medlemmar. De är en av våra större folkrörelser, och ett av många tecken på människornas strävan att återfinna en förlorad kultur och återställa ett upplöst samband, skriver Tommy Hammarström i denna artikel som framförallt handlar om hembygdsföreningarnas lärorika och ambitiösa årsböcker och andra publikationer.

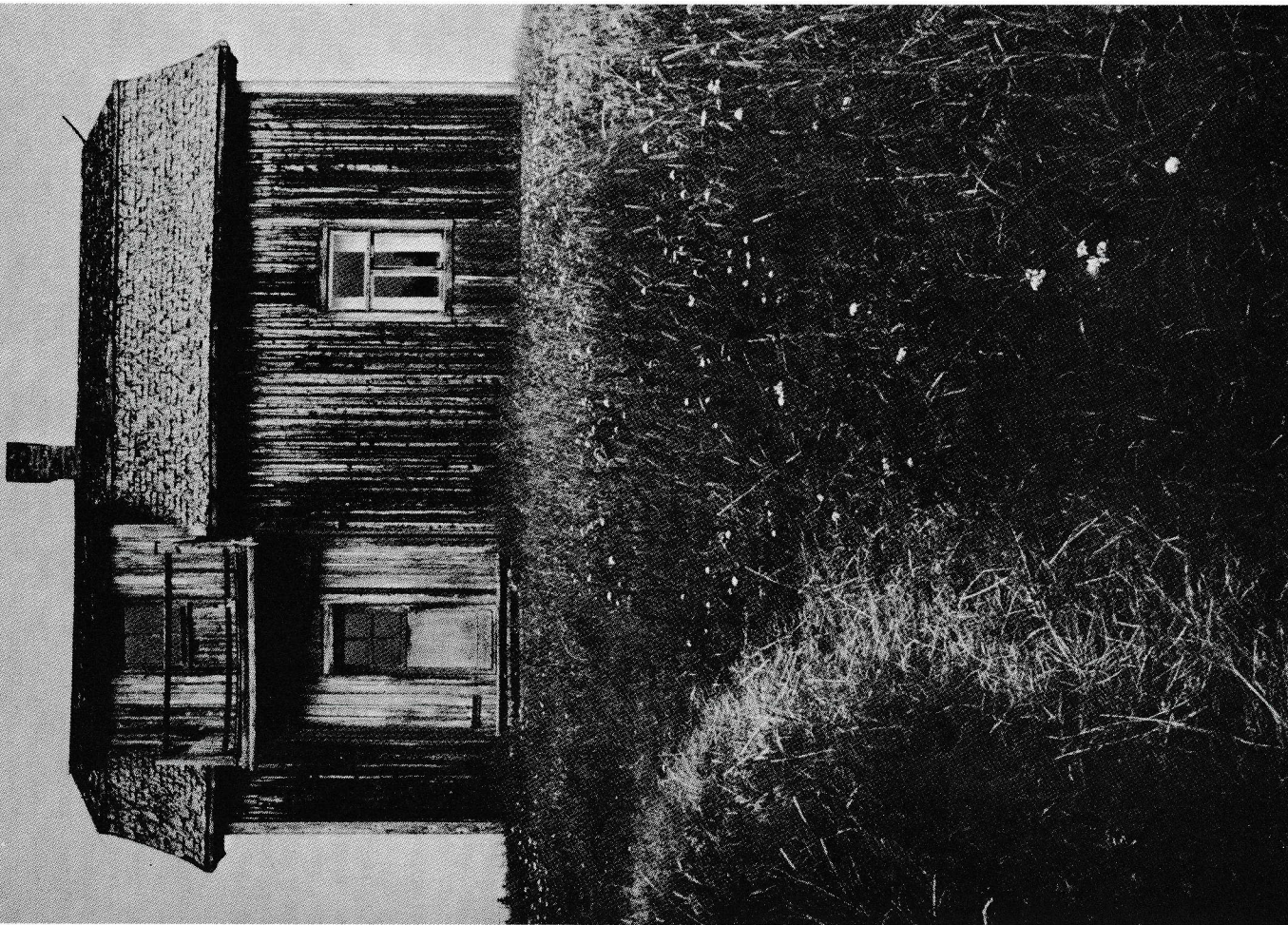
I hundra år har flyttlassen rullat mot städerna i allt tätare led. I mitten av 1800-talet började människorna packa ihop sina hem; de lämnade skogen och ängen och begav sig till stenen och röken. På ett sekel ställdes ett mångtusensårigt samhälle på huvudet. Det som förut varit landets kropp, hjärta och själ, tömdes på all sin kraft, sögs in i städerna som vatten i en svamp.

När människorna lämnade skogen och bosatte sig i betongen, förlorade de mycket mer än bara några träd: de miste den omedelbara kontakten med naturen, klippte av banden med sina urgamla traditioner och med sin historia. Industrialismen jagade folk

från gård och grund och gjorde dem till främlingar för sin värld och för varandra.

Allt detta skedde naturligtvis inte utan smärta och ångest. Det gjorde ont när rötterna klipptes av och den rotlösa tillvaron i städerna födde en vanmakt, en vilshenhet och en stress – och så småningom också en protest, en reaktion *mot* teknokratins rege-
mente.

Reaktionen har tagit många uttryck: somliga flyttar helt enkelt tillbaka till landet – det finns faktiskt ett antal nyodlare i detta land idag, visserligen ofta av mycket idealistisk sort, men ändå. Många fler börjar intressera sig för den gamla folkliga kulturen,

Ödehus i Jörn. Foto: Hans Marklund

historien, musiken, dansen. Intresset för naturen växer snabbt: Sveriges Naturvårdsförening t ex har idag över 60 000 medlemmar.

HEMBYGDSPÖRENINGARNA

Ett annat exempel på denna rörelse »tillbaka» är hembygdsföreningarna:

Redan år 1856 bildades »Föreningen för Nerikes folkspråk och Fornminnen» och det kommande decenniet skapades flera liknande organisationer vars uppgift var att samla folk mål och fornhistoria.

Kring sekelskiftet uppstod lokala hembygdsföreningar av det slag vi känner idag. Först var Funäsdalens hembygdsförening (1894) och sedan kom Västbo hembygdsförening (1902).

1916 bildades »Samfundet för hembygds-vård», en riksförbund som samlade både lokala föreningar och enskilda personer. Den drivande kraften var lektor Karl Starbäck (han var också ivrig naturvårdare och t ex initiativtagare till 1909 års naturvårds lag som bl a innebar att Sverige fick de första nationella parkerna).

FOLKRÖRELSE

Antalet hembygdsföreningar har sedan vuxit mycket kraftigt och riksförbundet för hembygds-vård, är idag en av våra verkligt stora folkrörelser med 400 000 medlemmar.

Den är dock svagt organiserad och relativt tystlåten. Lokalt märks verksamheten mest genom olika sorters fester som brukar ordnas i hembygdsgrdnen. Där har man också ofta permanenta utställningar av gamla arbetsredskap, husgeråd och liknande som funnits i trakten.

Ett annat synligt uttryck för verksamheten är föreningsarnas årsböcker eller andra publikationer om de lokala hembygdsförs-karnas arbete. Jag tänker här göra ett axplock ur det senaste årets ström av hembygds litteratur. Men först vill jag presentera en intressant och användbar handbok som riksföreningen gav ut i början av 1976. Den heter »På jakt efter en hembygd» och är skriven av två lärare i Kalmar: K G Jan Gustafson och Carl Gustav Holdar.

Titeln avslöjar, kanske oavsiktligt, hur läget är: hembygden har försvunnit och vi måste bege oss på jakt efter den. När människorna reste till stan lämnade de inte bara sina urgamla hem, utan också sin bygd, den trakt som format dem — och som de format — i generation efter generation, i många tusen år.

HANDLEDNING

»På jakt efter en hembygd» är avsedd som en handledning i hembygdsforskning både för amatörer och professionella. Här finns beskrivningar av olika sorters arkiv och hur de kan användas, av museernas arbete, av olika kartor, lagtexter, intervju-tekniker och källkritiska granskningar.

Boken innehåller många praktiska exempel och allmänna historiska översikter, presenterade på ett mycket pedagogiskt sätt. Man kan läsa boken som ren förströelse också, om man så vill.

Ett avsnitt innehåller t ex historiska tabeller över krig, svåra färsoter, missväxt, viktiga redskap, strejker och upplöpp. På en sida redogörs kortfattat för Sveriges bebyggelse och natur under åttatusen år. I de efterföljande kapitlen beskrivs utförligare historien om bostaden, gården, torpet, fäboden, åkern, ången, hagen, skogen, staden, vägarna, arbetslivet, festerna, maten m m.

Till handboken följer också en studieplan, särskilt lämpad för hembygds-cirklar. »På jakt efter en hembygd» är utgiven på LT:s förlag).

ÅRSBÖCKERNA

• Bromma hembygdsförenings årskrift 1975 är ett häfte på drygt hundra sidor och ser väl ut ungefär som den genomsnittliga årsboken. Rolf Wiberg skriver där om Bromma flygplats, dess historia och framtida. Kerstin Riessen berättar om en utställning om Ulvsunda slott som föreningen arrangerat under året på Stadsmuseum. Herman Stolpe tecknar ett porträtt av Brommakonstnären Einar Forseth och Göran Strömbeck har gjort ett antal porträtt av Brommabor från Karl XII:s tid, på grundval av tingsprotokoll i Riksarkivet.

• Småländska kulturbilder 1975» heter en utgåva från Jönköpings läns hembygdsförbund. Den är drygt tvåhundra sidor tjock

och innehåller framförallt utförliga skildringar av tre småländska arbetsplatser: Häryds lilla järnbruk i Gnosjö socken, J E Hylténs metallvarufabrik i Gnosjö och Marieholms bruk. Det sistnämnda är alljämt verksam, Hylténs fabrik för en tyande tillvaro medan Häryds bruk lades ner eller snarare avsomnade under 1900-talets början.

• I samma trakter finns en mycket entusiastisk hembygdsforskare som heter Elis Kåghn. Förra året gav han på eget förlag ut en diger skrift som heter »Från Tranåsbygden åren 1780-1930». Han vill »ge ett tvärsnitt av den ekonomiska kulturella och sociala utvecklingen i vår bygd under 150 år» och det är ingen liten uppgift, men Elis Kåghn kan sitta ämne: från år 1942 har han själv regelmässigt (ungefär vart tredje år) givit ut en skrift som han kallat »Från Somabygd till Vätternstrand».

I »Från Tranåsbygden» berättar han, främst med hjälp av ett imponerande bildmaterial, om gamla kvarnar, slott, säterier, skolor, gästgivare, handelsmän, spelmän, fjärdingsmän, missionärsföreningar, musikföreningar, fabriker, fabriksarbetare, torpare, riksdagsmän, lärare och hantverkare. Av någon anledning har han dock inte delat in texten i olika kapitel. Den löper i tidsföljd och utan avbrott från första till sista sidan.

BUTELJERNA I VÄSTERVIK

• Småland tycks för övrigt vara hembygds-forskarnas förlovade landskap. En intressant skrift är Kalmar läns forminnesförenings årsbok, som helt enkelt heter »Kalmar Län 1975». Där finns t ex historien om Breviks glasbruk:

Kring sekelskiftet rådde stor efterfrågan på buteljer, och följaktligen anlades glasbruk lite här och var. År 1900 byggdes Breviks glasbruk i Västervik, en stad som redan tidigare hade en buteljfabrik. Arbetet forcerades så driften kom i gång redan nästa år.

Nittiotvå arbetare anställdes och första året tillverkades drygt en och en halv miljon buteljer. Året därpå minskades plösslut efterfrågan (dvs man hade fått en överskottproduktion), priset sjönk från 57 kronor per tusen till 45 kronor. Två år senare, den sjunde november 1904 gick

Breviks glasbruk i konkurs. Fabriken lades ner och de anställda blev utan arbete.

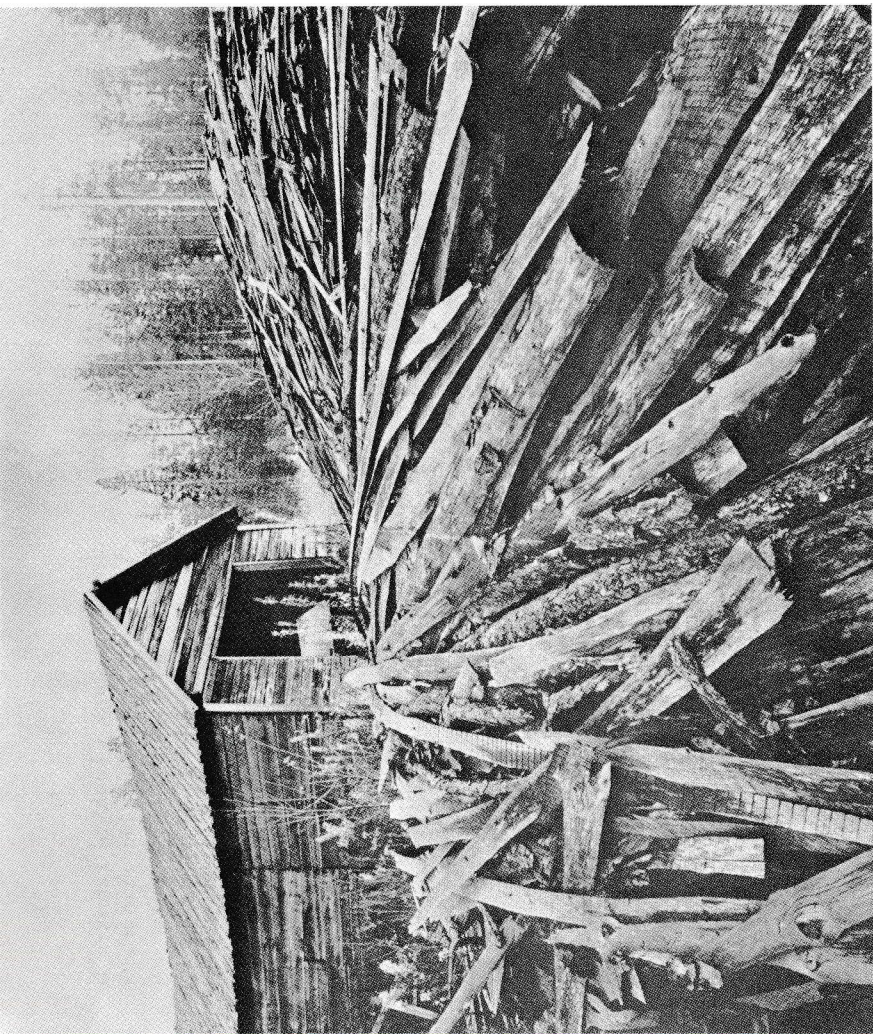
Arbetarna å sin sida, hade under brukets korta levnad fört en hård kamp för att »höja sina löner». Vad bruksägarna förlorade i den mörkande konkurrensen försökte man naturligtvis ta igen på arbetarna. Ackordet låg på 1:10-1:65 per hundra flaskor. Ägarna ville pressa priset ner till åttio öre och detta föranledde arbetarna att formulera ett upprop med rubriken »Glasblåsare! Kolleger landet rundt! Res ej till Brevik». I texten hette det bl a »I detta eländiga håll har bedrivits den skändligaste utslagning». Arbetarna menade att den »miserabla ledningen» orsakade bolagets undergång. »Att som fallet varit i Brevik använda en hyttmästare, som ej har den ringaste fackkunskap kan ur industriell synpunkt ej försvaras... Vidare att som dekorationsartikel avlöna en disponent som bolaget saklöst kunnat undvara är föga rekommenderande», skrev signaturen Vergiland i Smålands Dagblad den 15 juli 1904.

PRAKTVERK

• Ibland händer det att en hembygdsförening slår på stort och förlägger ett praktband om sin bygd. Jag kan nämntvä exempel från senaste året:

Den ena boken kommer från Ås hembygdsförening och heter »Ås — socken på Ölands sydspets». Den är redigerad av Boris Engström och vackert illustrerad av Gunnar Brusewitz, som även berättar om djurgården i Ottenby lund. Alf Åberg skildrar några berömda sjöslag kring öns södra udde, Claes Ramel redogör för fågellivet och Palle Näver berättar barndomsminnen. Här finns historier om Ås från forntiden fram till våra dagar, om kyrkor, fiske och jordbruk, kort sagt det mesta om socknen och dess omgivning.

Det andra praktbandet kommer från Trosa och är av lite annorlunda slag. Det heter »Några litterära TROSArtiklar» och är en antologi berättelser om och från Trosa. Författarlistan är imponerande: Viktor Rydberg, August Strindberg, Albert Engström, Erik Asklund, Josef Kjellgren, Gustav Sandgren, Gunnar Ekelöv, Ivar Lo, Sven Delblanc.

Öde cirkelsåg i Älgiden. Foto: Hans Marklund

Bilderna till artikeln är hämtade ur Västerbottens läns hembygdsförenings tidning

TIDSKRIFTER

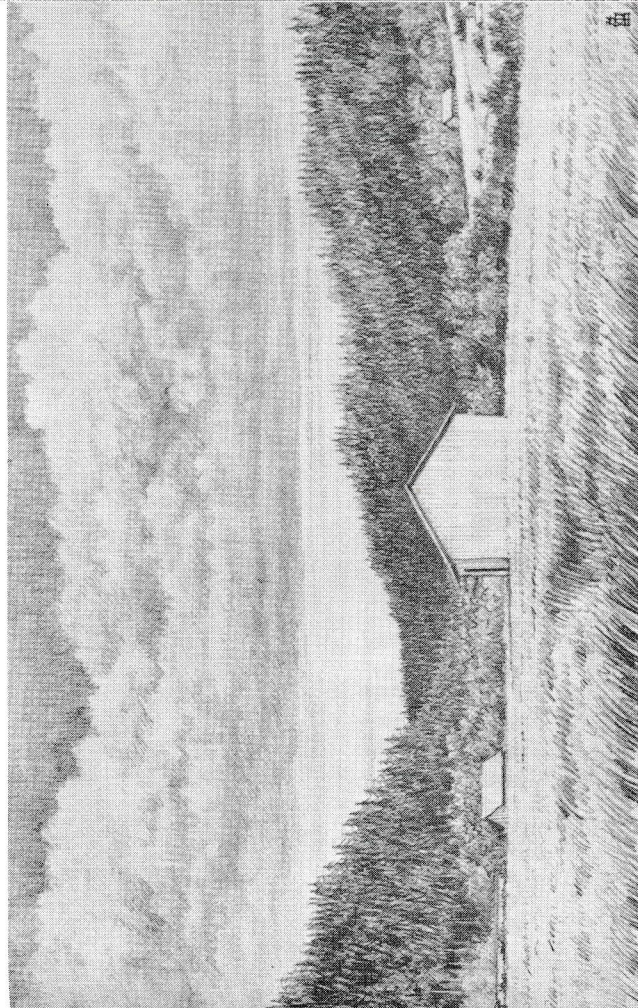
• Några av de stora och särskilt aktiva hembygdsföreningarna brukar också ge ut periodiska tidskrifter. En av de ambitiösaste är kvartalstidningen från Västerbottens läns hembygdsförening, en rikt illustrerad broschyr på drygt sextio sidor som redigeras av tjänstemännen på Västerbottens museum i Umeå och på Skellefteå museum.

Oftast har man ett tema: byggnader, kvinnornas historia, lantbruket osv. I »Västerbot-
ten», som skriften heter, publicerades exem-
pelvis Sune Jonssons fantastiska bilder av
västerbottniska åkrar på våren 1975. Alltså
samma bilder som han sedermera samlade i

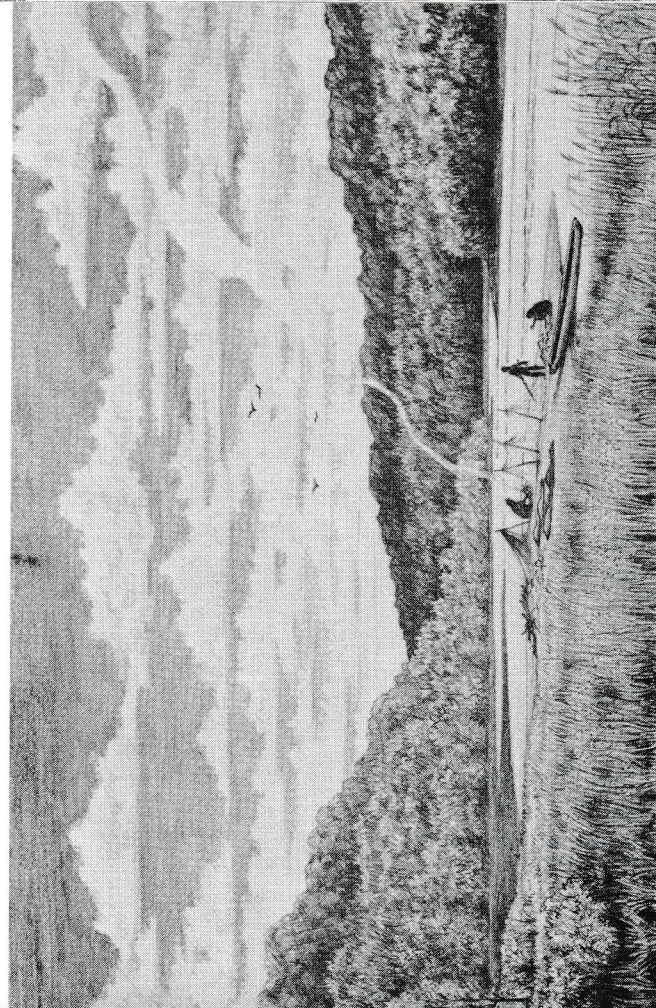
sin Jordabok (LT:s förlag), en originell, ja
enastående skildring av den västerbottniska
bonden som landskapsmålare. Och samtidigt
en oskattbar dokumentation av ett landskap
som inom några årtionden är bortrationalise-
rat.

Såvitt inte. Sune Jonssons bilder, den
västerbottniska hembygdstidningen, årsböck-
erna, praktverken, föreningarna, de 400 000
medlemmarna, det växande hembygdsintres-
set, den stegrade viljan att återfinna en
förlorad kultur och återställa ett upplöst
samband – allt detta är stenar och murbruk i
ett väldigt och nödvändigt bygge, för att
återge människan hennes identitet.

Det är hoppfulla tecken i ofärdens tid.

Lundforsdalen utanför Skellefteå, juli 1974

Rekonstruktion av samma dal 3 350 år f.kr. Teckningar: Peter Standfast Tucker

Torparsonen som skrev bondeupprorens historia

Den som vill få en översikt över bondeupproren i Sveriges historia, måste gå till boken »Svenska allmogens frihetsstrider». Verket skrevs 1918-20 och har nyligen getts ut i en något förkortad upplaga av Arkivet för folkets historia. Författaren heter Alfred Kämpe (1877-1936). Vem var han? Och varför är hans bok om bondeupproren så viktig? Det berättar Bo Nilsson.

Alfred Kämpe var torparson från Östergötland. Hans föräldrar och närmast anhöriga var småtorpare och frälsebönder på ett stort gods, Fyllingarum, på Vikbolandet.

Han växte upp ibland fattiga och utsugna lantarbetare och arrendebönder och kom mycket konkret att uppleva klassförtrycket på landsbygden. Lyssna bara till den beskrivning han långt senare gjorde av torparnas bostadsförhållanden i slutet av 1800-talet. Man gissar nog inte alltför fel om man antar att det är det egna föräldrahemmet Kämpe beskriver:

»Gör exempelvis en titt in i Udden, Bäckan, Stenbäckan eller vad de heta allt: en stuga, som ser ut att vara byggd under frihetstidens första skede, fastän hon fått

litet rödfärg senare vid någon avträdessyn; ett stort rum med små, oftast trasiga fönster, lågt nedrökt tak, golvet vilande på jorden, en stor öppen spis, bestående av en väldig stenmur... detta rum utgör på en gång familjens allt i allom, kök, sängkammare och arbetsrum, som ofta stinker katturin, så att kultiverade näsor ha svårt att tåla det...

I dessa torp fostras en viktig del av svenska folket... De klaga väl, att de inte kunnat skura golvet de senaste åren, emedan detta var uppruttit; att de måste inhysa sina bästa kläder i granngården, emedan taket är otätt; att vattnet fryser i vrån bakom spisen; att de inte kunnat köpa några svin, emedan svinhuset inte

håller ihop längre osv».

På grund av familjens fattigdom tvingades Kämpe tidigt ut i arbete. Han tog aktiv del i konflikter och strejker på godset. Striderna då gällde kortare arbetstid. De slutade med seger för arbetarna. Vid denna tid (omkring 1890) inträffade det första uppsvinget för den moderna lantarbetarrörelsen.

På 1890-talet organiserades en livaktig rösträttsrörelse av torparna och lantarbetarna på den östgötska landsbygden. De skrev petitionslistor och organiserade sig i rösträttsföreningar med medlemsförteckningar och gemensam kassa. Möten hölls i torparstugorna och de första socialistiska agitatorerna började visa sig i vägskorsningarna. Kämpe arbetade en tid med skogsavverkning. Då han gick i spetsen för en strejktion avskedades han tillsammans med några andra arbetare.

LÅSHUNGER

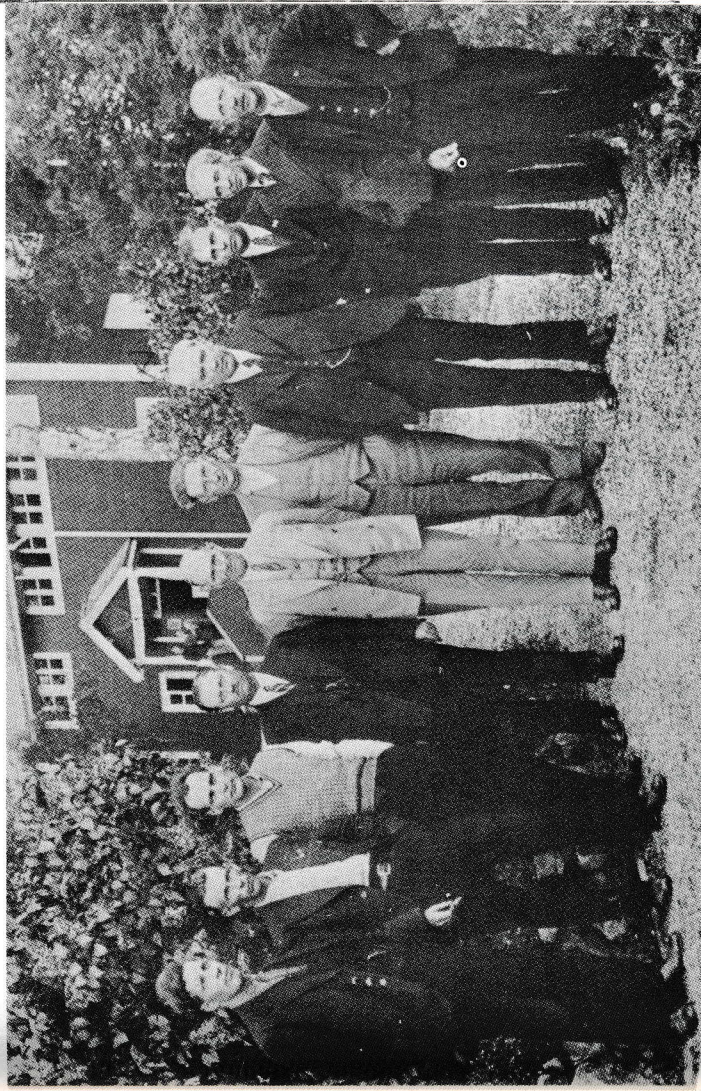
Kämpe var alltså en man ur det arbetande folkets led, och av det följde att han fick

skaffa sig hela sin bokliga kunskap på egen hand. Han var en utpräglad autodidakt.

De få år Kämpe tillbringade i skolan gick han på s k halvtidsläsning; han gick till skolan varannan dag. Undervisningen bestod nästan bara av kristendom och katekespluggning. Han var ofta borta från skolan, då han måste arbeta vid herrgården eller på faderns torp. Vintern 1890-91 tillbringade han t ex med tröskningsarbete i stället för att gå till skolan.

Därför är det inte konstigt att han fick en del problem med språket när han i slutet av 1890-talet började skicka in artiklar till den lokala pressen. Han kämpade dock hårt för att övervinna de språkliga svårigheterna. Han beskrev sedermera sina vedermödor så här:

»Jag hade redan då skrivit åtskilligt i tidningarna, sedan jag på egen hand, med hjälp av P.A. Sundéns svenska språklära för elementarskolor, lyckats bli något så när herre över språket. Visserligen kände jag under flera år en viss osäkerhet på området, jag led ohyggligt av att se

Lantarbetarförbundets studieförare kring Kämpe (fjärde från höger) år 1935

redaktionerna göra rättelser i mina manuskript, men sedan jag vid 17 å 18 års ålder på allvar begynte skriva noveller, blev det bättre undan för undan.»

ANGREP PATRONERNA

Artiklarna som Kämpe tydligen med mycken möda fogade samman skickade han till de liberala ortstidningarna. Han gick där till angrepp mot konservativa patroner och storbönder.

Kämpe läste allt han kom över. Hemma fanns inte mycket, men han fick stor hjälp av en bokhållare vid det skogsbölag, där han arbetade under en period på 1890-talet. Av honom köpte och lånade han böcker.

Efter den relativa framgången med artiklarna till lokalpressen började en bana som journalist hägra för Kämpe. Hans planer motarbetades dock av föräldrarna, som behövde hans arbetskraft vid nyodlingar på torpet. År 1897, vid 20 års ålder, kom han slutligen iväg till Norrköping och började på IOGTs aftonskola.

Två år senare fick han anställning som journalist på en tidning i Härnösand.

PROLETÄRFÖRFATTARE

Det första årtiondet av 1900-talet var ett årtionde av sjudande aktivitet för Kämpe. Det var nu han antog namnet Kämpe, efter att tidigare ha hetat Petterson. Han skrev artiklar, noveller och skådespel och hann samtidigt vara med och starta en lantarbetarnas fackförening.

Lars Furuland har räknat igenom alla artiklar, noveller och skisser som Kämpe publicerade under åren 1899-1908, och funnit att de uppgår till inte mindre än 400 stycken. En aktingsvärd prestation. Bland det mest anmärkningsvärda som Kämpe producerade under denna tid märks novellsamlingen »Trälar», som kom ut 1907. Det var berättelser från herrgårdar, men till skillnad från de idylliska herrgårdsskildringar som dominerade litteraturen under 1890-talet, var Kämpe berättelser skrivna helt och hållet ur arbetarnas synvinkel och med utgångspunkt i de faktiska klassmotsättningar på gods. Det var framför allt lantarbetarnas rättslöshet, som Kämpe skildrade. De utsattes för godtyckliga kroppsstraff, och

hindrades samtidigt från att bilda fackföreningar till försvar mot förtrycket.

För att ge en föreställning om, vilken desperat situation lantarbetarna enligt Kämpe befann sig i skall jag citera ett litet stycke ur en av novellerna i »Trälar». Den heter »Stark-Jonsson».

»Lagerkullaherren brukade ibland, i fästligt lag, ta litet för mycket till bästa, och denna morgon hade han tillsammans med häradskrivaren haft ett dylikt tillfälle. Han vart alldeles ifrån sig vid Jonssons förebrående svar, och utan att veta vad han gjorde, slog han denne tvärs över ansiktet två bastanta slag.

Stark-Jonsson satte hästarna igång ånyo, kall och lugn som vanligt, blodet sipprade utför hans infallna, brunbarkade kinder; men när han kom ett stycke bort stannade han och stod stilla, händerna omslöt plogskalmarna så hårt, att blodet sprang fram under naglarna och näsborrarna vidgades. Han vädrade blod. Men han betvang sig; och, som om ingenting hade hänt, körde han snart fåra efter fåra, fåra efter fåra... Men för var gång han vände uppe på landtegen fram vid vägen, mumlade han: — Varför är du stark egentligen, Stark-Jonsson?

Kämpe främsta syfte med sina noveller var att väcka lantarbetarna till medvetande om organisationens betydelse. I novellen »Stark-Jonsson» beskriver han deras hopplösa underkastelse under godsägarna, men längre fram i boken ändras maktförhållandena i takt med att arbetarna börjar organisera sig. I slutnovellen »Stormen» står godsägaren och hans vän och ser på när lantarbetarna marscherar förbi med röda fanor och till tonerna av Ungdomsmarschen. De är förkrossade och inser att deras valde brutits.

Det som utmärker Kämpe novellsamlingen är således den fräna realismen, som to m framkallade tvekan i den socialdemokratiska pressen. Kämpe språk kritiserades tex av Per-Albin Hansson i det socialdemokratiska ungdomsförbundets tidning Fram. Men Kämpe noveller var »fulla av fakticitet», som Ivar Lo-Johansson har uttryckt det. De skildrar inte bara klasskampen på gods utan även arbetslivet — det är dikens grävning, plöjning och skördarbete. Genom

sin realism måste Kämpe arbeten om statarklassen sägas vara en betydelsefull föregångare till 30-talets proletärlitteratur.

KÄMPE »GLÖMS BORT»

Att Kämpe verk har litteraturhistorisk betydelse har föga eller inte uppmärksamats av de universitetsanknutna litteraturhistorikerna, inte heller av de som tillhörde vänstern. Han blev inte ens namngiven i en rad översikter som skrevs på 30- och 40-talen, bl a av clartidisten Eskil Bergen. Den ende, som på denna tid uppmärksamade Kämpe, var författaren Ivar Lo-Johansson. Han påpekade, att det var »skandal av en estetiserande svensk litteraturkritik» att skjuta Kämpe åt sidan. Kämpe verk hade, enligt Lo-Johansson, bitvis »en litterär kvalitet, som mer än väl befogat erkännandet av Kämpe som en unik svensk författare». Dessa uttalanden fälldes 1934-35. Ivar Lo föreslog även en samlad utgåva av Kämpe verk. Några som dock inte sköt Kämpe åt sidan var lantarbe-

tarna. När man bläddrar igenom de minnesanteckningar av lantarbetare, som förvaras i Nordiska museets arkiv, stöter man då och då på Kämpe namn. En lantarbetare från Östergötland skrev:

»Statarskildringar och skildringar av arbetslivet på gården bland statare och torpare var det först Alfred Kämpe som skrev.»

Andra lantarbetare berättar hur de köpt och läst böcker av Kämpe. En del har t o m bevarat stycken ur Kämpe böcker i minnet.

LANTARBETARFÖRBUNDET

Hur kan det komma sig att Kämpe blivit ihågkommen av de formellt obildade lantarbetarna, men försumts av de lärda litteraturhistorikerna? Ja, främst beror det väl på fördomar och snävsyn hos litteraturhistorikerna. Men en annan sak hade också stor betydelse: Det var Kämpe anknäpning till den organiserade arbetarrörelsen. Han var

med om att starta lantarbetarförbundet under 1900-talets första år, och han var aktiv i förbundet, t o m i dess verkställande utskott, ända till sin död 1936. Detta förde med sig att Kämpes verk spreds och såldes i stora upplagor genom fackförbundets försorg, medan försäljningen genom bokhandeln var ganska liten. Därför har Alfred Kämpe och hans författarskap träffande karakteriserats på följande sätt:

»Alfred Kämpe var något av typen för en proletärförfattare av första generationen. Utgången ur lantarbetarklassen skrev han om arbetare och för arbetare — det senare både i den meningen att han konsekvent förde arbetarrörelsens talan och att hans skrifter i regel utgavs genom arbetarförlag, vände sig till en arbetarpublik och inte sällan spreds utanför bokhandeln genom arbetarrörelsens organisationer.»

Så skriver Lars Furuland, litteraturhistoriker i Uppsala. Han var den första akademiska litteraturhistoriker, som uppmärksammade Kämpe. Det skedde i hans doktorsavhandling »Statarna i litteraturen», som kom 1961. Först med Lars Furuland har litteraturhistorikerna hunnit ifatt lantarbetarna.

MOT FASCISMEN

Kämpes egentliga yrke var journalistens. Han arbetade under sitt liv på en rad olika tidningar. De flesta av dem var socialdemokratiska eller stod arbetarrörelsen nära.

Sin främsta insats gjorde han på fackförbundstidningen Lantarbetaren, Lantarbetarförbundets organ, under åren 1928-36. Han var tidningens redaktör i flera år.

Kämpe skrev artiklar i nästan varje nummer av tidningen. De hade oftast formen av ett brev till någon viss lantarbetare. Han använde då ett personligt skrivsätt som blev mycket populärt hos läsarkretsen. I inledning till den nyutgåva av Kämpes bok »Svenska allmogens frihetsstrider» som Arkivet för folkets historia gjort, har jag citerat ett längre stycke ur ett sådant brev.

Kämpe berörde i sina artiklar naturligtvis en mängd ämnen. Men det var särskilt en fråga, som Kämpe drev och där han tidigt tog klar ställning. Det var kampen mot den framväxande nazismen och fascismen. Inom socialdemokratien var nog Kämpe den förste,

som på allvar tog upp och varnade för fascistfaran. Det skedde redan från 1930.

Kämpe pekade särskilt på den försvagning som splittringen inom arbetarrörelsen innebar för kampen mot fascismen. Kämpe hävdade, och utvecklingen i Tyskland visade att han fick rätt, att fascismen inte skulle kunna hejdas om inte någon form av aktionsenhet kunde uppnås inom arbetarrörelsen. I Lantarbetaren nr 8/1933 formulerade han det så här:

»Det värsta är emellertid, kamrat, att klyftan hunnit bli så bred och djup mellan arbetarnas politiska riktningar, att den inte utan stor självuppoftning och möda kan fyllas igen. Det blir ett sisstofsarbete, kan man säga, men det måste likafullt sättas igång, om man inte föredrar att bli nedtrampad av fascismens och hitlerismens blodiga böddlar.»

På liknande sätt agiterade Kämpe för att ett förbund mellan arbetarklassen och bönderna skulle komma till stånd. I Lantarbetaren nr 9/1933 skrev han: »Låt avunden fara — hand i hand... mot fascismen, mänsklighetens fiende! Det må vara vår lösning!»

SOCIALDEMOKRAT

Kämpe var till sin politiska övertygelse socialdemokrat. Efter partisprängningen 1917 anslöt han sig för en tid till det vänstersocialdemokratiska partiet, som några år senare skulle bli Sveriges kommunistiska parti. Han tog emellertid inte steget fullt ut till en kommunistisk ideologi. Efter flera år av passivitet och personliga problem, bl a spritmissbruk, återgick han till socialdemokratien och började åter arbeta aktivt i lantarbetarförbundets ledning. I fortsättningen intog han en »centristisk» ståndpunkt i förhållande till de två politiska riktningarna inom arbetarklassen och hyste illusioner om en försoning dem emellan. Hans ideologi präglades av att han insåg klasskampens betydelse och av att han tog ställning för de arbetande massorna, men trots det vore det inte riktigt att betrakta honom som renlärig marxist.

BILDNINGSGRÄNS

Det var ytterligare en sak, som Kämpe ofta återkom till i sina tidningsartiklar: nämligen

att arbetarna måste driva ett omfattande bildningsarbete.

Den kampen var enligt Kämpe lika viktig som den rent ekonomiska kampen. Utan kunskap och bildning skulle inte de materiella framstegen bli varaktiga.

Hur skulle det ske? Kämpe ansåg att arbetet borde drivas genom fackförbunden och de lokala fackföreningarna. Fackförbundspressen skulle verka som en »agitator och bildningskälla» och de lokala fackföreningarna utgöra lokala studieorganisationer. Kämpes mål var, som han uttryckte det, »en fackligt, socialt och litterärt skolad lantarbetarklass».

Det var som ett led i denna bildnings- och kulturkamp som Kämpe såg sitt eget författarskap. Därför spreds hans böcker framför allt genom arbetarrörelsens organ. Unga ombuds män i lantarbetarförbundet cyklade ut på landsbygden med Kämpes böcker på paketställaren. De försålades med rabatt till förbundets medlemmar.

KÄMPES STORA VERK

Som ett led i bildningsarbetet skrev också Kämpe sitt största och mest betydande verk — »Svenska allmogens frihetsstrider».

På 1910-talet låg lantarbetarrörelsen i träda. Nederlaget vid storstrejken gjorde att förbundet fick ekonomiska problem, och då det inte kunde fullgöra sina förpliktelser gentemot LO, blev det uteslutet. Förbundets tidning lades ned 1912.

Det skulle dröja ända fram till första världskrigets slut, alltså 1918-19, innan lantarbetarförbundet reorganiserades. De mellanliggande åren ägnade Kämpe åt historiska studier, som utmynnade i hans stora arbete. Boken kom ut i tre band under åren 1918-20: den första behandlar tiden fram till Karl XII:s död, den andra 1700-talets och den tredje 1800-talets allmogeresningar, fram till och med lantarbetarnas stora strejker i början av 1900-talet. Det var således ett omfattande verk som ompände större delen av den svenska historien. Antalet sidor var ca 800.

Om man skall jämföra de olika delarna av boken så är de två senare, de som behandlar 1700- och 1800-talen, utan tvekan de viktigaste. Till dessa delar gjorde Kämpe ganska

omfattande källforskningar, bl a en noggrann genomgång av de sk tjänstehjonstadsorna, som reglerade tjänstefolkets villkor. Han ägnade också ganska mycket tid åt att studera bondeståndets riksdagsprotokoll, för att kunna följa böndernas ställningstaganden i riksdagen. Allmogepropören under 1800-talet följde han till stor del genom att läsa i den samtida svenska tidningspressen, vilket var ett tidsödande arbete.

Boken är ett stort upplagt försök att skildra den svenska historien ur allmogens synvinkel, där upproren och de arbetandes ställning är centrum för framställningen. Ingen historiker har, varken förr eller senare, försökt skildra bondeupproren så som Kämpe gjorde.

För att förstå hur enastående hans bok var måste man se hur den traditionella historieskrivningen såg ut: den officiella historieskrivningen präglades av Erik Gustaf Geijer och dennes Sveriges historia som utkom på 1830-talet.

Geijer grundlade en reaktionär överhetssyn på historien. Han koncentrerade hela sin uppmärksamhet på staten, ämbetsmännen, hovet och kungadömet, allt annat var obetydligt och smått. Kungen och statsbyråkratin blev de avgörande drivkrafterna och den abstrakta statsnyttan blev högsta idealet. I denna historia fanns ingen plats för allmogepropor eller skildringar av det strävsamma arbetet i vardagen.

Geijers historiesyn dominerade under lång tid, t ex hos kända historiker som Odhner, Malmström, Harald Hjärne m fl, och än idag kan man finna hans synsätt i den historiska debatten.

Ett konkret exempel på hur bondeupproren betraktades som oväsentliga är Odnhers läroböcker som under många decennier användes i folkskolor och gymnasier.

Riktlinjerna var de vanliga: Läroböckerna skulle vara värderingsfria, ej skildra klasskamp eller partistrider, utan uppfostra till ett »nationellt politiskt medvetande». Böckerna fick heller inte skildra »det lumpna och obetydliga» i historien. Vad »det lumpna och obetydliga» var, råder ingen tvekan om. Det var folkets historia.

Därför var det en träffande iakttagelse, som signaturen »Linus Statare» gjorde, när

han i tidningen Lantarbetaren 9/1933 recenserade Kämpes bok om den svenska allmogens frihetsstrider:

»Jag skall här inte citera något, men till visa till skildringen av Stora Daldansen; Odnhers svenska historia, som användes i våra folkskolor, har inte med ett ord omnämnt denna den största allmogeresningen på 1700-talet. Svenska allmogens frihetsstrider låter oss inte bara veta resningens hela förlopp, utan också orsaken varför den kom till stånd.»

Här ser vi alltså två historieuppfattningar stå mot varandra: Odnhers officiella ämbetsmannasyn och Kämpes folkligt radikala historiesyn.

FÖR FOLKET

Ställningstagandet för folket och mot herrarna var det avgörande i Kämpes syn på

historien. Han lade därför ner ett stort arbete för att finna folkets syn på historien. I förordet till en av delarna i sin bok berättade han om sina mödor:

»... materialet, som stått till buds — och härmed äsyftas icke allenast den tryckta historien, utan även skrivna avhandlingar rättegångs- och stämprotokoll m fl använda urkunder — har i allmänhet varit ensidigt tendensiöst till den ena partens förmån, det vill säga överklassens. Härigenom har arbetet väsentligt förvärrats. Det har många gånger krävts stora ansträngningar för att kunna återfinna allmogens tankegång — sällan tillräckligt utforskad eller framställd av vederbörlig rannsaker — i konflikt med samhället eller arbetsgivarna, husbönderna som de kallas.»

Kämpes tragna arbete och självständiga forskning kom honom att uppskatta allmogens roll i historien högre än vad som var

gånge. Han menade tex att bönderna genom att utnyttja motsättningen mellan kung och adel i slutet av 1700-talet lyckades tillkämpa sig väsentliga förbättringar.

Det vore dock felaktigt att påstå, att Kämpe var den förste som intresserade sig för folkets historia. Han verkade inom en radikal, folklig historieskrivartidning med rötter långt tillbaka hos Olaus Petri och Olaus Magnus på 1500-talet. Traditionen hade burits upp av de mest radikala representanterna för den svenska demokratiska bourgeoisien under 1800-talet. Och sedan fördes traditionen vidare av arbetarklassens intellektuella (Fabian Månsson, Alfred Kämpe, Fredrik Ström) liksom av hembildningsrörelsen och andra progressiva krafter.

Kämpe var således bara en länk i en lång kedja. Det som särskilde honom inom tradi-

tionen var inriktningen på den politiska kampen: allmogens uppror.

KÄMPE OCH EFTERVÄRLDEN

Till slut några ord om hur Kämpes bok bedömts av hans efterlevande. Boken trycktes från början i en ganska liten upplaga – 1 500 ex. Den spreds genom socialistiska ungdomsklubbar och liknande. Genom att Kämpe behandlade en hel del material som förut var ganska okänt har han blivit citerad en del av senare historiker. Det gäller bl a allmogeresningen 1811. En del motiv som Kämpe använde har också genom hans bok spritts till radikala skönlitterära författare. Jag tänker tex på morgonstjärnan, bondevapnet, som via Kämpe upptogs som symbol av Vilhelm Moberg i boken »Rid i natt». Moberg efterlyste för övrigt så sent som

1973 en nyutgåva av Kämpes verk.

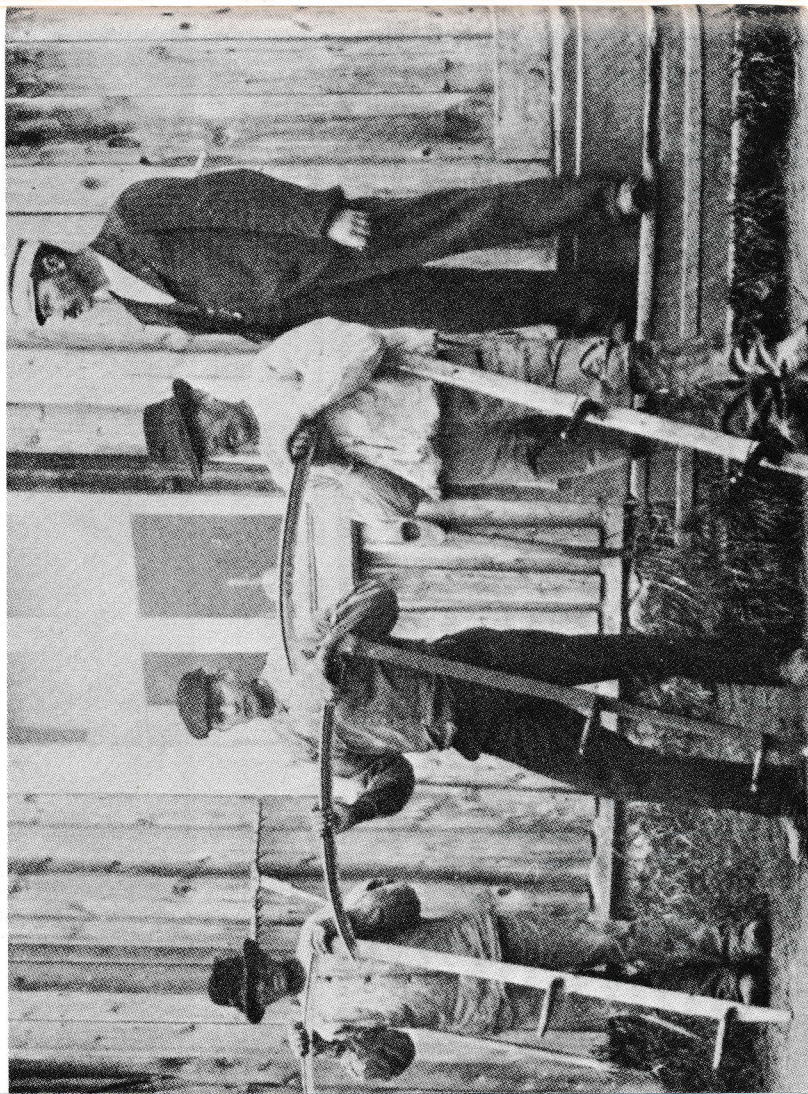
Annars får man nog säga att Kämpes bok inte fått den stora läsekrets den förtjänar. En viss användning fick den dock i studiecirkel, som ordnades av Lantarbetarförbundet på 1930-talet. Även enskilda lantarbetare intresserade sig för Kämpes historiebok. Det kan man se bl a i den samling av Kämpes fåtaliga efterlämnade papper som förvaras hos Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm. I ett brev från en lantarbetare i Östergötland heter det bl a:

»Jag har frågat efter Ditt arbete: Den

Svenska allmogens frihetsstrider på Stiftsbiblioteket i Linköping. Svaret blev att det inte fanns, och som motiv uppgavs att det inte efterfrågats. Vi är nu några st. bokmålare, som kommit överens om, att fråga efter det en gång i veckan.»

Skall man döma av det här citatet så nådde Kämpe i alla fall delvis ut till den publik han vände sig till. Förhoppningsvis bidrar den nya utgåvan av Kämpes verk till att göra hans insats mera känd och att öka kunskapen om folkets historia. ●

Samtliga bilder till artikeln är hämtade ur »Statare», (Nordiska museet, Sveriges radio 1975)

Sverige under de stora bondeupprorens tid

Åren 1350-1550 var folken i hela Europa i kamp mot sina förtryckare. I Sverige reste man sig 1371 mot Albrekt av Mecklenburg, som erövrat landet. Genom det stora Englandsupproret 1434-1436 sänktes skatterna. 1463-64 bekämpades den danske Kristian I som för tillfället var kung även i Sverige. 1520-23 befriade allmogens landet från danskarna sedan den svenska adeln tagit Kristian II till kung. 1542-43 kämpade smålänningarna under ledning av Nils Dacke mot Gustav Vasas skatter.

Det är denna tid som Olaus Magnus skildrar i sitt stora verk Historia om de nordiska folken.

Vem var Olaus Magnus? Han var kyrkoherde i Stockholm och domprost i Strängnäs och diplomat i Gustav Vasas tjänst. Men efter reformationen återvände han aldrig till hemlandet. Han bosatte sig så småningom i Rom och utnämndes av påven till svensk katolsk ärkebiskop. Naturligtvis tillträdde han aldrig ämbetet. Men han skrev sin Historia om de nordiska folken som utgavs i Rom 1555 och blev vår främsta källa till den svenska medeltidens kulturhistoria.

Skulle man skriva en historia om de nordiska folken år 1555 så kunde man inte kringgå upproren. En av de fyra böckerna ägnas nästan helt åt krig och krigsföring, Olaus Magnus berättar detaljerat om folkets respektive överklassens vapen, organisering och stridsmetoder.

rätter retats till vrede, pingstdagen vid middagstid gick till anfall, så måste danskarna, långt ifrån att trots sin stora överlägsenhet i såväl rytteri som fotfolk kunna hålla stånd mot allmogehären i den striden de givit sig in i, tvärtom under fullständig förvirring och slagna av skräck hastigt fly tillbaka till sina försvarsverk för att åtminstone rädda livet; men väl inkomna där stupade de, som sagt, för glödande pilar och järnskrot» (som kastades in med slungor, se bilden).

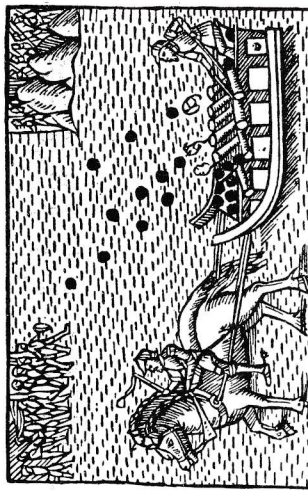
Olaus Magnus berättar ingående om folkets vardagsliv, om bostäder, jordbruk och boskapsskötsel, jakt och fiske, om folkliga seder och trosföreställningar. Vid medeltidens slut hade svenska folket en relativt hög matsstandard och många nyheter vad gäller bl a bostadsskick och klädedräkt infördes. Överhuvudtaget präglas 1400- och 1500-talens av framsteg för folket på många områden. Framsteg som uppnåddes genom folkets egen kamp för bättre levnadsförhållanden.

Olaus Magnus karakteriserar sin bok som »Ett verk av växlande innehåll späckat med mångahanda kunskap och belyst dels med utländska exempel, dels med avbildningar av inhemska ting, tillika i hög grad ägnat att roa och underhålla, lämnande säkerligen i läsarens håg en stor förmöjelse». För att vi idag skall kunna orientera oss i Olaus Magnus' berättelser försågs verket vid den första utgåvan av svenska (inte förrän i början av detta sekel!) med en kulturhistorisk kommentar av John Granlund. Den reder ut vilka uppgifter som härrör från Olaus Magnus' egna upplevelser och vilka som är hörsägen eller är hämtade ur litterära källor, om de skildrade företeelserna var allmängliga eller begränsade till vissa samhällsklasser, geografiska miljöer o dyl.

Gidlunds utgåva av Olaus Magnus' Historia är ett nytryck. Första upplagan var så löjligt låg att det egentligen är först nu som alla bibliotek har chansen att införskaffa boken. Se till att de tar den!

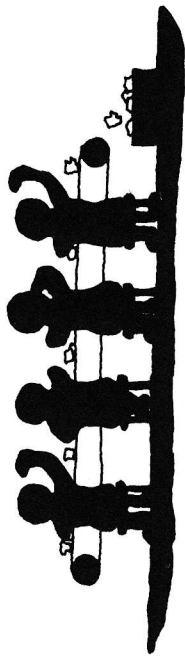
Eva Garnert, Arkivet för folkets historia

Olaus Magnus. HISTORIA OM DE NORDISKA FOLKEN, med kommentar av John Granlund. 4 inb. volymer, ca 1800 s, rikt ill. Gidlunds. Stockholm 1976.

Pris: 200:-

ISBN 91-7021-116-7,
91-7021-117-5,
91-7021-118-3,
91-7021-119-1.

Ill. Kaj Stuart-Beck

SKÖNLITTERATUR

Sandro Key-Åberg. **DE GODA MÄNNISKORNA**. 221 s. Bonniers. Stockholm 1976.

Roman om en familj på landsbygden någonstans i Sverige, tiden sjuttioal. Familjen får besök av tre semestrande släktingar som mycket listigt och förtäckt utnyttjar och suger ut sitt värdfolk. Ju längre handlingen fortskrider, desto mer utnyttjade blir de och den långsamt upptrappade satanska fortsättningen ändrar, bokstavigt talat, i ren kannibalism – mer går inte att avslöja – det vore att fränta många för mycket av läsoplevelsen.

Romanen beskriver en förlängning av verkligheten på gränsen till överklighet, men man har ändå efter genomläsningen känslan av att detta kan kanske hända här och nu – eller i framtiden. . . .

Det är en otäckt realistisk roman, skickligt komponerad och på ett språk så enkelt och klart att det är en fröjd att läsa. En roman med många bottnar och tolkningsmöjligheter, väl värd att läsa.

Nicke S.E. Andersson

Alexander Weiss. **KRIS**. 181 s. Cavefors 1975.

En klarsyntesernas mästare är Alexander Weiss som med berätt mod och suveränt egensinne förmedlar mentalt sprängämne. Han bygger ordlabyrinter som vid första anblicken kan tyckas vara ogenomträngliga, men som är bitande smekamt, resignerat hoppfullt och dessutom roligt. Weiss är ganska fräck, han sliter, vänder och vider på invanda begrepp och skjuter med sin filosofiska kulspruta laddad med fjädrar eller bly. Ställ dej i vägen och försök att bli träffad. – Det är spännande och tråkigt samtidigt.

Anne Nilsson

Lars Åke Augustsson. **INSPEKTÖREN**. 155 s. PAN/Norstedts. Stockholm 1976.

Pris: 32:- ISBN 91-1-761001-X
Augustsson beskriver här »den nya otrogghetens» Sverige, sett av försäkringsinspektör Nordström. Denne förlorar sitt kontorsjobb när »hans» bolag går upp i Socialadministrativa Försäkringsenheten AB (SAFE), samägt av näringliv och stat. Nordström tvingas återvända till sin födelsebygd, där han försöker sälja varan »trygghet».

Det är en observant skildring av ett litet samhälle på 1970-talet. En rad människöden presenteras, som på ett effektivt sätt illustrerar ett monopoliserat, rationaliserat och desillusionerat Sverige. Romanen är klar och lättläst och ett steg vidare sedan »FNL-gruppen», Augustssons första roman. Den trygghetsäljande inspektören saknar själv all trygghet.

»Hur skall det gå med mig? Det är en fråga man ställer till dem som bestämmer men om man inget svar får blir det en fråga som leder till en annan fråga. Hur skall det gå med oss?»

Staffan Glassel

Ilja If – Jevgenij Petrov. **TOLV STOLAR**. 261 s. Oktoberförlaget. Stockholm 1976.

Pris: 25:- ISBN 91-7242-045-6
Författarna If och Petrov arbetade tillsammans på 30-talet i Stalins Sovjet. De hann ge ut ett flertal burleska satirer innan Ilja If dog i lungshot 1937. »Tolv stolar» var deras första gemensamma roman.

I Tolv stolar avlider tjänstemannen Vorobjaninovs svärmar, hon efterlämnar sina bröjanter insydda i en av tolv kattunskladda stolar. Vorobjaninov startar genast en jakt efter juvelerna. I det vilda skattsökandet, som går över hela Sovjetunionen, deltar den professionelle svindlaren Ostap Bender och en präst, Fader Fjodor.

Denna, ganska tunna, berättelseram får ligga till grund för författarnas fräna angrepp mot penninglystna hycklare och maktlystna ämbetsmän.

Bitvis mycket rolig och farsartad.

Mats Hansson

Jan Fogelbäck, **GOLIAT**. 112 s. Oktoberförlaget. Stockholm 1976.

Pris: 20:- ISBN 91-7242-041-3
Fogelbäck, som tidigare publicerat noveller bl a i fackförbundspressen, debuterar med en kollektivberättelse om arbetare i 70-talets Sverige. Personerna är tankbildschauffören Goliat Magnusson, hans hustru Susanne, affärsbiträde, hans far Oskar Emanuel, alkoholiserad f d lantarbetare, den arbetslöse muraren och poeten Olle Jakobsson m fl.

Berättelsen är skriven med stor sakkunskap; Fogelbäck har lång egen erfarenhet av arbetslivet. Men han ger inte bara ett utsnitt av verkligheten. Samhället rör sig. Hans personer lever och utvecklas i takt med denna rörelse. Några sjunker. För andra, som börjat inse sitt läge och vågar reagera på det, finns det mer hopp.

Stilen är journalistiskt effektiv. En tunn, men innehållsrik och medryckande bok.

Karl Lindqvist

Samhälle

Henry Pluckrose. ÖPPEN SKOLA, ÖPPET SAMHÄLLE. (Tema nova-serien) 150 s. R & S, Lund 1976.

ISBN 91-29-46625-3.
Förutom den av inga teoretiker numera företrädda auktoritära pedagogiken urskiljes idag två riktningar inom uppfostran: den liberala (Christie, Illich, Postman) och den polariserade (Freire, Dale, G.Z. Nordström). Pluckrose, bekant engelsk rektor och debattskribent, som framträtt även i svensk TV, är att räkna till den liberala skolan, som efter att länge ha dominerat teorin, på sistone börjat möta opposition. Därför känns hans synpunkter inte alltid nya och friska, ibland konkret: stilen är enkel och livlig, engagemanget mänskligt och lyhört. Exemplet är hämtade från engelsk förskola (5-7 år; obligatorisk) och lågstadium, men åskådliga och uppslagsrika för lärare inom motsvarande svenska skolformer. Text och fotnoter är sparsamt med lärorikt anpassade till svenska förhållanden. Texter och bilder från barn illustrerar fint.

Hans Berg

Filip Stenson, RÄDDA JORD OCH MÄNSKLIGHET. Zindermans. Uddevalla 1976.

ISBN 91-528-0234-9
Pris: ca 49:-
Författarens ambition är att visa en väg till lösning av missförhållandet mellan teknisk utveckling i världen och människans oförmåga att använda denna teknik på ett konstruktivt sätt. »Massornas inkompetens» är, enligt Stenson, orsaken till krig, miljöförstöring, ekonomiska kriser mm.

Han vill komma till rätta med vårt oförnuft genom »en höjning av den stora allmänhetens andliga status» som skall »medverka till en radikal förändring av hela samhällsituationen i riktning mot fred och trygghet». När vi har skapat denna »begripandets värld» rörelse» så kommer plötsligt kapitalisterna att bli sociala, militärerna fredliga och avskaffa sig själva, politikerna vidsynta och osjälviska och vi anpassade.

Det hela är ett nät av motsägelser klädda i ett »vetenskapligt» språk. Teorierna saknar helt verklighetsanknytning. Förspill ingen tid med läsning av dem!

Hans-Magnus Meincke

Erland Hofsten. BEFOLKNINGSUTVECKLING OCH ANNAN UTVECKLING. 150 s. Rabén & Sjögren. Aurora 1975.

ISBN 91-29-46125-1
Pris: 38:-

Hofsten behandlar här folkkökningens och underutvecklingens problem ur marxistisk synvinkel. Huvudtesen är att det ej finns något entydigt samband mellan folkkökning och ekonomisk tillväxt. Det viktiga är istället att åstadkomma ett nytt produktionsätt för att därigenom få förutsättningar för att bli a ta hand om folkkökningen.

Hofsten spänner ännu väl vida fält i de 7 kapitlen som till stor del är fristående. Han ger vissa statistiska elementa i ett kapitel, skildrar slavhandels roll för det kapitalistiska produktionsättet i ett annat, tar upp Kina och Albanien i två kapitel etc.

Boken är, delvis därigenom, ojämn och exempelvis skildringen av Albanien är ytlig och okritisk. Men boken innehåller en hel del intressanta trådar och en bra sammanfattning av en marxistisk syn på »befolkningsproblemet».

Staffan Gassel

Eva Forest. DAGBOK OCH BREV FRÅN FÄNGESET. 228 s. Rabén & Sjögren. Stockholm 1976.

Pris: 36:50 kr.
Den spanska psykiatern och motståndskampen Eva Forest anhölls hösten 1974 tillsammans med ett 15-tal andra spanska intellektuella, anklagad för delaktighet i ett bombattentat. Hon sitter ännu idag fängslad och väntar på rättgång. Boken är en dagbok från sju dagars förvaring och tortyr i isoleringscell hösten 1974 samt en samling brev till hennes tre barn, hösten 1974 och vårvintern 1975.

Det är en märklig och fascinerande bok. Eva Forest förmedlar på ett flyhänt personligt språk sin oro för barnen och den samtidigt fängslade maken dramatikern Alfonso Sastre. Brevet tecknar bilden av en kämpande människa som trots fängelsetiden engagerar sig hårt för medfångarna och som aktivt genom brev och studier fortsätter att kämpa för ett fritt Spanien. Hennes brevsamtal med barnen om alternativ psykiatri och om den inåt kända och stöttande familjen men utåt öppna och kämpande, är fräscha och stimulerande. Den aktuella debatten om familjens roll för uppfostran och stimulans berikar Eva Forest påtagligt. Den som får boken i sin hand sträckläser den!

Lars L. Gustafsson

M. Essex, F. Greene, A.N. Silver. KRIG I VÅR TID. 98 s. Ordfront. Stockholm 1976.

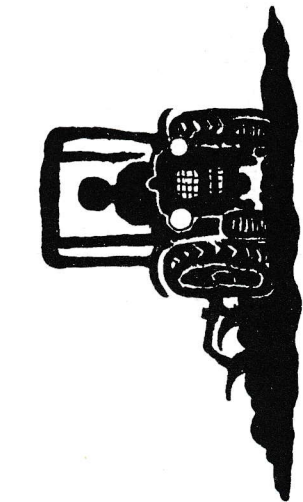
ISBN: 91-7324-036-2
Pris: 22:-

Kommer kriget? Trots freds- och nedrustningsförhandlingar talar den fortsatta kapprustningen och den politiska verkligheten ett annat språk. Motsättningarna mellan de båda supermakterna skärps. Ett imperialistiskt Sovjetunionen tar, med sin aggressiva utrikespolitik, på allvar upp kampen om världsherraväldet med USA. Samtidigt drabbas båda av inre kriser framsprungna ur motsättningarna i resp. klasshåll. Sovjets ekonomi har fått svår slagsida, USA drabbas av en omfattande depression, tecken tyder på att återhämtningen blir svag och kortvarig. Som en följd av kriserna hårdnar klassmotsättningarna och den allmänna spänningen i världen.

För att kunna ta upp kampen mot kriget krävs att vi lär känna krigsfaran.

Detta behandlades i två nummer av tidskriften »Politics and Money». Artiklarna har getts ut i bokform av Ordfront, en omredigering och bearbetning av den något osammanhängande texten hade varit på sin plats.

Kaj Stuart-Beck

Heinrich Böll. **RAPPORTER OM NATIONENS OPINIONSLÄGE.** 62 s. Aldus – Delfinserien. Stockholm 1976.

ISBN 91-0-040961-8

Det finns en osäker och knappt skönjbar tendens i dagens samhälle att på olika sätt söka tränga in i vårt privatliv och registrera våra åsikter och tankar. Det är kanske en from förhoppning att vi i Sverige är förskönade från alltför uppenbara övergrepp. I Västtyskland finns emellertid en klar tendens från myndigheternas sida att öka insynen i människornas privata sfär. Om detta handlar Bölls bok. »Bok» är kanske lite pretentiöst. Egentligen är det fråga om en längre novell. I en skenbart farsartad form beskriver Böll hur västtyska SAPO försöker infiltrera olika vänsterorganisationer. Infiltrationen sker på olika fronter och oberoendena av varandra. Vad som infiltratorerna registrerar som misstänkta företeelser är enbart absurda meningslösheter. Dessutom – och det är bokens huvudtema – rapporterar man varandra. Man läser boken och sätter skrättet i vrångstrupen. Infiltratorerna uppträder uteslutande löjligt men företelsen är ett alltför påtagligt hot för att berättelsen enbart skall kunna ses som en fars.

Gunnar Fahlborg

Jan Guillou **JOURNALISTIK 1967-1976.**

239 s. Oktober. Stockholm 1976.
ISBN 91-7242-039-1
Pris: 30:-

Under rubrikerna Ytrandefrihet och massmedia, Mellanöstern, Terrorism och rasism, Lag och ordning samt Diverse reportage ger dessa texter en bild av en medvetet arbetande socialistisk journalist, som inte bara bekämpar förtryck och maktmissbruk av alla slag, utan också söker skapa en agitatorisk och slagkraftig enkel journalistik i avsikt att göra läsarna medvetna – en typ av journalistik som internationellt har vitala traditioner, men som i stort sett ännu saknas i vårt land. Den senare ambitionen är lovvärd, men Guillou misslyckas i mitt tycke. Alltför ofta får det kritiska perspektivet vika för färdiga sanningar och oarbetade fraser, som tar udden av texternas viktiga innehåll och budskap.

Bo Andér

Lyrik

Ragnar Strömberg. **SOM ETT FOLK.** 50 s. Norstedts. Stockholm 1976.

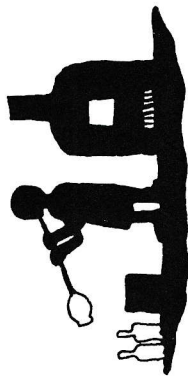
ISBN 91-1-751591-2.
SOM ETT FOLK är Strömbergs andra diktsamling, debuten i fjol hette UTAN ÖNSKNINGAR.

Årets samling är mer personligt präglad än den förra, mer sluten och disciplinerat arbetad och fordrar onekligen en hel del av läsaren.

Strömbergs poesi är fylld av ett egenartat bildspråk som inte genast når mottagaren, men när bilderna väl bryter fram ur det dunkel man först förnimmar, känns de nästan plågsamt närvarande och levande.

Slutligheten och den lågmälda tonen i Strömbergs poesi vittnar om ett sinne fyllt av personliga konflikter och motgångar, men med en positiv underton som trevande letar sig fram mot ljuset.

Nicke S.E. Andersson

Thomas Nydahl: **VARDAGAR.** Dikter 40 s. Malmö 1975. (distr. Oktoberförlaget, Stockholm). Ill: Gösta Nydahl.
Pris: 8:25 kr.

Thomas Nydahls nya diktsamling handlar mycket om den gemenskap som är nödvändig för en kamp som kan »spränga varje boj likt sekundvisare som äter sig fram genom tiden».

Ofta hindras den gemenskapen genom det splittrande förtryck på arbetsplatserna som består av stämpellockor, ackordshets, buller och trötthet. TN visar ingående hur detta förtryck drabbar men också hur gemensam aktion snabbt kan leda till förbättringar.

Det är inte lyriskt finsnickeri TN ägnar sig åt. I stället ger han raka omedelbara bilder, där såväl tröttheten och missnöjet finns med som medvetenheten och den nödvändiga optimismen inför framtiden.

Språket är mindre retoriskt än i den första samlingen. Det stärker dikternas genomslagskraft.

Per Helge

Kim Chi Ha. **FEM RÖVARE.** 56 s. FIB:s lyrikklubb/Tidens förlag. Kristianstad 1976.
Pris: 10:-.

ISBN 91-550-2020-8.
Art poesis blir stark under hårt förtryck tycks Kim Chi Ha dikter vara ett bevis för. Med mod och konsekvens har denne poet tagit ställning för folket och mot den korrupta makten i Sydkorea. Det som följt är stora lidanden: tortyr, fängelse, dödsdömet.

Kim Chi Ha dikter är verkligen storslagen lyrik. De har en påfallande känslomässig bredd och varierar i stil. Hans kortare texter är ofta dämpade, rena och lugna, formellt rätt slutna. Men de två längre dikter som dominerar den här samlingen är helt annorlunda.

Författaren är fräck och kompromisslös i tonen; hans dikter brännande, fyllda av raseri och en ironisk styrka som faktiskt påminner om Majakovskij.

Av de diktböcker jag läst den senaste tiden är nog »Fem rövare» den jag önskar flest läsare. Kim Chi Ha angår oss verkligen.

Ulf Bergqvist

Per Helge. **DEN LÅNGA RESAN TILL NU**, 49 s. Norstedts. Stockholm 1976.

ISBN 91-1-751661-7
Per Helges nya diktsamling är samtidigt en hymn till, och en spegling av den döende svenska landsbygden. Processen följs genom historien och geografin; här berättas om enskilda bondeöden under 1900-talet, och i nuskildringen binds administratörernas uppvisningar i centralorgernas kanslier — där kläffingriga byråkrater lägger ned byar och jämvägar — ihop med mikrobilder av de drabbade — glesbygdens människor som tvingas ifrån sina hem och sina liv, mot stors Städernas »allt hetare» liv, berövade den enkla självklara rätten att få leva och verka där man fötts och vill dö. Genom konkretionen och mångsidigheten i skildringen av denna dödsprocess etableras också dess motsats, nämligen protesten och kampen mot de ekonomiska krafter som dirigerar »urbaniseringen», vägen som leder tillbaka till källorna och ursprunget. Och där ligger den egentliga behållningen i denna klarsynta och medvetna samtidspoesi.

Kent Begler

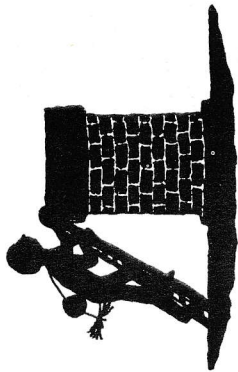
Urban Wiberg. **ÄRTAG, SAKTA...** 50 s. Zindermans. Halmstad 1976.

ISBN 91-528-0126-8
Pris: 19:-
Urban Wiberg debuterade 1975 med romanen »Sakta men säkert» om en sexuellt avvikande kille i en omgivning som strävar efter att bibehålla tingens ordning. Detta är Urbans lyriska debut.

Samlingen har fem avdelningar: I »Du» blir kärleksupplevelser inför en annan människa konkreta, ofta med hjälp av bilder från naturen som samlingen igenom finns nära — också i människornas arbete. Flera av dikterna har haikuns form liksom i den följande avdelningen »Zendroppar». »Sommar -75» utgörs av fem prosadikter; direkta iakttagelser förmedlade utan omsvep. I »Berlin-Santiago» fördelar generalen terrorns tuggor, sedan följer »Bortom boplatserna».

Språket är det personliga och nödvändiga och dikterna ger utbyte först när man bemödar sig att resa till mötes. Detta snedspång från en utslätande konsumtionsideologi löner sig även här.

BrittMaria Berg

Lars Norén. **DAGBOK I AUGUSTI** — Oktober 1975. 88 s. Bonniers, Stockholm 1976.
Pris: 25:-
ISBN 91-0-940013-0

Att ständigt leva i ett psykiskt utsatt läge, i »Den Stora Depressionen», det temat är Norén trogen, även i den här boken. Han pendlar mellan tillspetsad kris och mera avspänd vandring »genom schizofrenins stilla dagar», mellan total avskärmning inåt och öppning utåt. (»Världen är det enda fruktansvärda ställe som jag kan finnas i»). Skrivandet blir ett sätt att bekämpa den hotande sjukdomen.

Problematiken beskrivs tillspetsat och naket, med en räckvidd utöver det exklusivt privata, för andra oigenkännliga.

Det psykiska trycket lämnar dock utrymme även för vardagliga situationer: cykelturer, promenader, musik, samvaro med dottern, kärlek. Flera dikter återger lugna, avspända ögonblick av värme, ja rentav lycka.

Språket är bitvis mycket slutet, medan annat tillhör det mest avskalade och direkta Norén skrivit.

Per Helge

Utländ

F. Isaksson/J. Hermansson **MÄNNISKOR I NORDVIETNAM**. 62 s. Gidlunds. Stockholm 1975.
Pris: 15:-
ISBN 91-7021-108-6

I samarbete med Skolöverstyrelsen ger Gidlunds förlag ut en serie LÄTTLÄSTA böcker för vuxna. Serien handlar om länder, städer och byar, platser som vi ofta hör talas om i Sverige men som vi vet mycket lite om.

»Människor i Vietnam» beskriver återupbyggnaden av Nordvietnam efter många år av krig och förtryck. Texten är kortfattad, enkel och innehållsrik och bilderna, fotograferade av Jean Hermansson, gör ett starkt intryck. Boken, man kanske kan kalla den bilderboken, är ett strålande exempel på hur mycket man kan skildra med enkla medel

Litteraturhistoria

Gunnar Harding — Bengt Janfeldt. **DEN VRÅLANDE PARNASSEN**. Den ryska futurismen i poesi, bild och dokument. 231 s. Bonniers. Stockholm 1976.
Pris: 72:-

Den vrålande parnassen handlar om den ryska futurismen 1910-1917 och är en sammanställning av bilder, dikter, prosaskildringar, manifest, anteckningar och liknande. Boken är kronologiskt uppbyggd.

Ingen tidigare bok på svenska har presenterat futurismen med sådan näringsenhet och fylldhet som denna. Redigeringen är utmärkt, och eftersom boken låter författarna och konstnärerna komma till tals själva, så är den spännande som en bättre roman, personlig och bitvis mycket rolig.

Majakovskij, Chlebnikov, Burjuk och Kamenskij heter de poet-konstnärer som dominerar boken. Att Harding och Janfeldt lyft upp Velimir Chlebnikov i jämnhöjd med Majakovskij är positivt, ty denne märklige poet förtjänar verkligen ett porträtt i helfigur.

Till bokens negativa sidor: alltför sparsamma redaktionella kommentarer om övrig rysk litteratur vid samma tid och om den politiska utvecklingen. Synd, ty ett något bredare synfält hade gjort boken angelägen för fler. Jag hoppas att många hittar fram till den ändå.

Ulf Bergqvist

Lars Furuland: **STATARNAS OMBUDS-
MAN I DIKTEN**. En bok om Ivar Lo-Johans-
son. 222 s. LITs förlag. Uppsala 1976.

Pris: 49:-
ISBN 91-36-00744-7
Lars Furuland är vår främste kännare av
statarlitteraturen. Inför Ivar Lo-Johanssons
75-årsdag gav han ut en lättläst men sakkun-
nig och engagerad presentation av dennes
författarskap.

Tonvikten ligger på de stora statar- och
lantarbetarskildringarna. Efter ett biografiskt
kapitel om Lo-Johanssons släkt och uppväxt-
förhållanden följer ingående analyser av ro-
manerna Godnatt jord, Bara en mor och
Traktorn, samt av novellsamlingarna Statar-
na I-II och Jordproletärerna. Speciellt intres-
sant är ett sammanfattande kapitel där den
sociala diktens betydelse i samhällsfrågor
diskuteras.

Boken är rikt illustrerad (ett 40-tal foto-
grafier). Den vänder sig såväl till fackfolk
som till var och en som fångats av Lo-Jo-
hanssons viktiga författarskap.

Karl Lindqvist

NY LITTERATUR I NORDEN
1971-1973. 143 s. Utg. av Föreningarna Nor-
dens förbund. Seelig & Co i distribution
1975.

ISBN 91-85276-04-9
Sedan slutet av 40-talet har Föreningarna
Nordens förbund utgivit treårsöversikter av
den nya litteraturen i de nordiska länderna.
Om denna verksamhet, informativ, vikt och
lovord, har man inte lyckats informera den
läsande allmänheten så bra — böckerna går
knappast att uppbunga i bokhandeln även
när de är nytutkomna. Försök alltså på
bibliotek!

Den senaste volymen omfattar perioden
1971-1973. I fem längre essäer presenterar
en kritiker från respektive nordiska land sin
syn på den litterära utvecklingen. Uppsatser-
na är informativa och fyllda, och jag kan
föreställa mig att de är någorlunda rättvisan-
de. Bengt-Erik Hedin skriver om Sverige och
utgår från Karl Vennbergs ord att efter 1970
måste västern lära sig »hantera sin besvikel-
se». Om det vaknade intresset för en folkets
kultur under perioden säger han däremot
inte mycket. Intressant är betonet av det
starka folkliga inslaget i finsk och isländsk
litteratur.

Magnus Ringgren

SKRIVARE I VÄRMLAND. En antologi
utgiven av Bildningsförbundet i Värmlands
län. (1975).

Pris: Ca 20:-
Skrivandet håller på att bli en folkrörelse.
Alla stenciltidskrifter och nya förlag är ett
tecken på det liksom de författarinvente-
ringar som har börjat göras. Västerbottens
museum var först på plan för något år sedan,
och nu är det Värmlands tur. Skrivare i
Värmland innehåller poesi och prosa av idel
okända skribenter från detta landskap med
stark litterär tradition. Somligt är bra, annat
är mindre bra, men det är inte de enskilda
bidragens kvalitet som är viktig. Skrivandet
är inget expertjobb; alltför upptäcker att
gestaltandet av sina upplevelser kan bli ett
verktyg att förändra sin situation — där
ligger bokens värde (och alla dess, förhopp-
ningsvis, många efterföljare).

Magnus Ringgren

Konst

Torsten Weimark. **OM KONST**. Två essäer.
175 s. Cavefors. Kristianstad 1975.

Pris: 29:-
ISBN 91-504-0367-2
Två sammanhängande essäer. Om hur bild
upphör att vara bild och blir en speciell sorts
vara, konst, som får sitt värde av konstnären
signatur. Om konstnären som den »arbetsde-
lade intellektuelle», som måste söka sina
motiv, istället för att beskriva sin verklighet.
Om universiteten som sveper konsten i mys-
ifierande slöjor, och idealistiskt beskriver
den verklighet dom inte har kontakt med.
Författaren är kanske själv skolad i den
akademiska »arbetsdelade» värld han beskri-
ver. Boken är ganska svåräst, de tydliga
förhållanden som den handlar om borde
också kunna skrivas enkelt om.

Ulla Wennberg

Eric Jonsson och Kjell Edman. **GERLES-
BORG, KONSTSKOLA OCH KULTUR-
HÄRD**. 83 s. Bohusläningens AB, Uddevalla
1976.

Pris: 25:-
Gerlesborg är Nordens största fria konstsko-
la. Den ligger strax norr om Lysekil, i genuin
bohusländsk miljö, men har även en filial i
Stockholm.

Efter 30 års verksamhet är skolan en känd
och erkänd institution i det svenska kulturli-
vet. Den är till stor del ett verk av konstnä-
ren Arne Isacson, men även Georg Suttner
har spelat en betydande roll för dess fram-
gångar och existens.

Gerlesborgsskolan har gjort pionjärinsatser
även i det tvärkulturella arbetet, och Arne
Isaccsons dröm är att skolan skulle bli ett
tvärkulturellt centrum öppet för alla katego-
rier av kulturarbetare.

Dess fortlevnad tycks, efter många svåra
år, numera säkrad och skolan har under
sjuttioalet haft en mycket expansiv period.

I boken skildras skolans liv och historia på
ett inlivelsetfullt och kunnigt sätt av två
personer, som på nära håll följt dess arbete.

Det är ett angenämt nöje att kunna
rekommendera, både skolan och denna lilla
vackra bok, till närmare bekantskap.

R Ingemar Eriksson

Otto von Friesen. **KRUKAN FRÅN RAUS**.
64 s. Nordiska Muséet. Uddevalla 1976.

ISBN 91-7108-093-7
De saltglaserade stenkärlen fyllde för inte så
länga sedan en viktig funktion i de flesta
hushåll som förvaringskärl för konserverade
livsmedel. Numera är de liksom så många
andra gamla bruksföremål eftertraktade
prydnadsföremål.

Boken utgör en dokumentation av ett
hantverk i utdöende. Efter en kort historik
får man i ord och bild (utmärkta fotografier
i svart-vitt) i detalj följa en krukas tillblivelse
från lerklump till färdig produkt.

Som avslutning har förf. återgett ett par
intervjuer med Hugo Anderberg 60 år och
Olof Nilsson, sjukpensionär, vilka för närva-
rande utgör Rausfabrikens hela ordinarie
arbetsstyrka. Några efterföljare har de inte.
En välkommen bok för alla som är intresse-
rade av gamla hantverkstraditioner.

Margareta Bond Fahlberg

Historia, folkliv

K. Bennström, B. Bergqvist, S. Glassel, B. Johansson, T. Rosén, T. Varhelyi. **SANDVIKENS HISTORIA**. 89 s. Eget förlag, kan beställas genom: Regional planering, KTH, Fack, 100 44 Stockholm 70. Stockholm 1976.

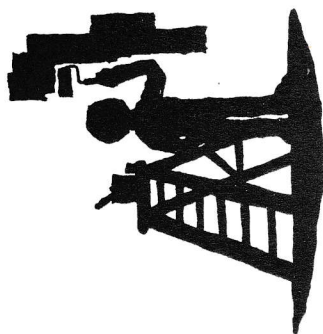
Pris: 10 kr.

Den här skriften är författad av sex studerande vid Stockholms tekniska högskolas arkitekturstektion. Den skildrar Sandvikens historia från samhällets tillkomst på 1860-talet till idag.

Skriften börjar med en skildring av den svenska järnhanteringen under 1800-talets första hälft. Företaget och samhället kommer till ungefär samtidigt. Sandviken blir ett typiskt bruksamhälle, där järnverket som ortens enda företag kontrollerar arbetarnas hela situation, både arbete, boende och fritid. I fortsättningen skildras, hur bruket genom hög- och lågkonjunktur förblir den dominerande faktorn i ortens ekonomi.

Skriften visar, att det är bra att skidra en allmän ekonomisk och historisk utveckling genom att använda ett konkret exempel. Sandvikens historia är hela tiden kopplad till en beskrivning av kapitalismens framväxt i Sverige. Vid läsningen kan man uppleva ganska konkret vad begreppen arbete och kapital innebär och hur motsättningen mellan dem driver fram utvecklingen.

Örjan Svane

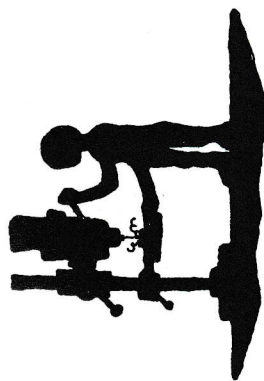
Urban Skoglund, **TEATER TROTS ALLT**. 208 s. LTs förlag, Borås 1976.

Pris: 45:-

ISBN 91-36-007457-5

»Teater trots allt» bygger på en trebetygssats, som Urban Skoglund lade fram vid teatervetenskapliga institutionen i Stockholm. Boken ger mer ett prov på idogt insamlade av källmaterial än av vetenskaplig stringens och metodanalys. Därmed följer han en lång tradition vid nämnda institution. Språket är bitvis slapp, men i huvudsak acceptabelt. Trots dessa anmärkningar tycker jag boken är läsvärd. För den handlar inte bara om en fri grupp försök att etablera sej i Norrland. Utan fastmer om två skådespelare och teaterentusiaster, Rolf Tourné och Marie-Ann Condé, som i mitten på 50-talet skapar en scen av sitt 40 kvadratmeter stora vardagsrum. Detta vardagsrum i Ramvik, med en fast befolkning på 3750 personer är inget mindre än Ramviks kammarteater! Boken är illustrerad med fotografier.

Gerry Sandin

Ulf Bochtius. **VALLENTUNAS ÄLDRE BEBYGGELSE**. 97 s. Vallentuna kulturnämnd 1975.

Under åren 1970-71 utfördes i Vallentuna kommun en inventering av den äldre bebyggelsen. Arbetet utfördes av Ulf Bochtius i samråd med landsantikvarien och på uppdrag av Vallentuna kulturnämnd. Ett urval av de byggnader och gårdar som ansetts vara kulturhistoriskt mest intressanta presenteras i denna skrift.

Förf. inleder med en kort historik över kulturlandskapets utveckling, hur byarna vuxit fram, hur skiftesförrättningarna påverkat bebyggelsen och vilka olika gårdstyper som förekommer. Följer så en beskrivning av olika hus typer samt byggnadsdetaljer som tak, paneler, spisar m m. Huvudavsnittet, den sockenvis uppställda beskrivningen av de intressantaste byggnaderna, är rikt illustrerat med svart-vita fotografier. Avslutningsvis ges några goda råd för den som har ett gammalt hus och vill bevara det.

För Vallentunaborna är denna bok en värdefull källa till kunskap om den egna bygdens historia. För andra (kulturnämnder m fl) kan den säkert tjäna som förebild och inspiration. Vad jag saknar är en karta med de beskrivna gårdarna markerade. Den skulle vara till god hjälp för den som på ort och ställe vill studera objekten.

Margareta Bond Fahlberg

Göran Bäärnhielm. **I NORRLAND HAVA VI ETT INDIEN**. 48 s. Ingår i serien Historiska Småskrifter. Ordfront/Arkivet för folks historia. Stockholm 1976.

Pris: 6:-

En kunskapsrik och lättillgänglig skildring av hur Norrlands exploatering inleddes och fortskred till 1700-talets mitt. Tyngdpunkten ligger på försöken att utnyttja silver- och kopparfyndigheterna i lappmarkerna. Dessa var inte så stora som fantasifulla profitörer trodde. Desto större var hänsynslösheten och grymheten mot dem som skulle skaffa fram rikedomarna.

Tvångsrekryterade arbetare strejkade, miss-handlades, fängslades och dog av undernäring och bristsjukdomar. Samerna, som tvangs utföra transporter, flydde ur landet. Tjänstemän, som tog ställning för arbetare och samer, avskedades. Bergsmästarnas vällovliga slavdriveri fick inte störs. Ändå blev allsammans ett fiasko. Gruvbrytningen upphörde, hyttorna lämnades att förfalla.

Men kampen mot utsugarna i Norrbotten pågår än. Lär känna dess förhistoria som Gösta Bäärnhielm berättar den.

Enhåge

Hans Magnus Enzensberger m fl (utgivare)
KLASSENKÄMPFEN (I-III), Eine Lesebuch zu
den Klassenkämpfen in Deutschland.

band I: 1756-1850 240 s.
band II: 1850-1919 243 s.
band III: 1920-1971 240 s.
Darmstadt, Luchterhand Verlag, 1972.
Pris: ca 15,- per band.

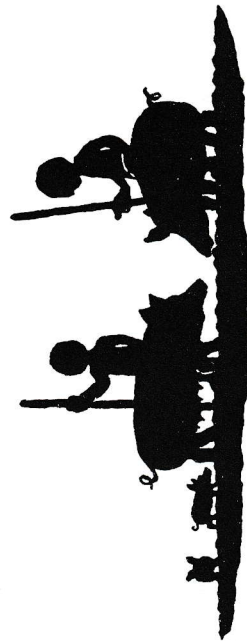
Det är folkets kamp som har drivit historien framåt, även i Tyskland! Här i »Klassenkamp» har vi en helt unik samling av dokument till det tyska folkets historia, som visar dom förtryckta klassernas arbets- och livsvillkor, deras intressen, deras kamp, seger och nederlag.

Utgivarna har valt texter, där folket självt har ordet. Den härskande klassens röst hörs i en del citat, den har motpartens roll. Här finns det material som annars aldrig förekommer i historieläroböckerna: Självbiografier av arbetare, hantverkare, bönder och soldater, reportagen och kampsånger, domstolsprotokoll, brev, flygblad och dikter.

Bidragen är korta och kräver inte alltför stora språkkunskaper. Innehållsmässigt är verket lättläst och spännande. Utgivarnas historiska sammanhangen begripliga.

Dom här böckerna borde läsas av alla, även av dom, som inte har historia som specialområde.

Hans-Magnus Meincke

Lena Thälin-Bergman (red.) O FORNA TIDERS KVINNOR. 200 s. Helsingborg. LT:s förlag, 1975.

Pris: 28:-
En samling korta uppsatser om kvinnans ställning under antiken, stenåldern, bronsåldern, medeltiden kvinnor i Afrika och på Grönland. Innehållsbeskrivningen ger en ganska bra bild av boken. Den är en ganska pliktskyldig avverkning av ämnet »Kvinnohistoria». De korta avsnitten är alltför ytliga, och lösryckta från varandra. En enda utömande uppsats om t ex kvinnans ställning på medeltiden hade gett mycket mer. Men boken är utgiven 1975, ett hastverk som skulle pressas fram under kvinnoåret? Bokens bästa del är en sammanställning av citat ur Bibeln, antika och fornnordiska texter och lagar.

Ulla Wennberg

Barnböcker

Vladimir Majakovskij. FYREN OCH ELDHÄSTEN. Dikter för barn. 47 s. Bilder: Mats Andersson. Tolkning: Bengt Jangfeldt. Gidlunds. Östervåla 1975.

Pris: 29:-
»Fyren» är en moralitet om hur fyren vägleder fartyg såsom barnen bör lysa för akterseglade kamrater. Den innehåller ett par fräscha rader även för gamla Majakovskijbeundrare.

»Eldhästen» handlar om hur man med många yrkesmäns hjälp bygger en häst åt en pojke så han kan kämpa i folkets Röda armé. Det är knappast en saga som dagens barn läser utan en vuxens förklaringar på vandringen mellan hantverkare som borstbindare och smed.

Mats Anderssons bilder till varje sida ligger både i stil och innehåll nära dikterna, följsamma i rytm och intensitet. Särskilt väl kompletterar de varandra i skildringen av havets vildhet, arbetsivern eller hur Röda arméns kämpa rusar åstad.

BrittMaria Berg

Joan Tough. ATT SANTALA MED BARN. 147 s. Rabén & Sjögren. Lund 1975.

Pris: 34:-
Anna Lena Wik-Thorsell. BERÄTTA FÖR BARN 126 s. Rabén & Sjögren. Falköping 1975.

Pris: 29:-
De här två böckerna pekar på den vikt som santelet och berättandet har för barnets utveckling. Hur viktigt det är att lyssna på barn och hur man bör uppmuntra barnets användning av språket.

Toughs bok vänder sig närmast till förskollärare. Den är läroboksmässig, lite tråkig och svårforcerad. Det är synd, då det finns mycket kunskap att hämta från den. Den teoretiska framställningen bryts dock ibland av intressanta exempel på samtal mellan barn och vuxna som kan ge klarhet i hur man kan agera i dialogen för att berika barnets språkförmåga.

Wik-Thorsells Berätta för barn är roligare, den är inte lika specialinriktad utan den vänder sig mer än till alla som har med barn att göra. I den finns gott om förslag till vad man kan berätta för barn i olika åldrar och hur man kan göra det. Det finns många exempel på olika slag av berättelser: sagor, ramsor, fantasi- och vardagsberättelser, m.m. Man kan reagera mot att det i många av dessa sagor finns fördomar som man bör bekämpa. Men berättaren har ju alltid möjlighet att ändra och »förbättra» sagorna. Berätta för barn innehåller också en fin litteraturförteckning.

På sätt och vis kan de här två böckerna mycket bra komplettera varandra. Att samtal med barn förmedlar viktiga kunskaper som sedan kan vara värdefulla i det praktiska utförandet som Berätta för barn ger exempel på.

Mats Hansson

Gå mot strömmen — bli bokombud!

☐ Om vi ska kunna nå ut i massupplagor med Ordfronts böcker — då måste vi bygga upp ett brett ombudssystem. Det är också ett sätt att hålla bokpriserna nere. Det finns ingen annan väg. Ordfronts stämma har som ett första steg satt målet 250 bokombud till maj 1976!

Skriv till Ordfront och anmäl dig som ombud. Då får du en beställningslista med bokpriser, en blankett där du enkelt gör din egen bokföring och annat du behöver för bokförsäljningen. Du får 20 procent provision på böckerna och full returrätt. När vi kommer ut med nya böcker får du omedelbart information.

Bokkonto ger lägre bokpriser

☐ Det finns ett sätt att både få Ordfrontböckerna billigare och dessutom stödja våra strävanden att hålla priserna låga: öppna bokkonto hos Ordfront!

Så här går det till: betala in 100:— på postgiro 19 03 11—1. Skriv »Bokkonto» på talongen.

Då får du regelbunden information om nya böcker. Böcker du vill ha får du hemskickade till 20 procents rabatt. När det börjar bli tomt på kontot hör vi av oss med en påminnelse.

Bli medlem i Föreningen Ordfront!

☐ Ordfront vill skapa ett brett progressivt förlag som kan ta upp striden med monopolen på bokspridningens område. Vi bygger också ett starkt oberoende tryckeri i den progressiva rörelsens tjänst.

Föreningen Ordfront ställer följande paroller: *Bekämpa imperialismen — front mot supermakterna, Bekämpa kommersialisering och statlig styrning av kulturen, För en folkets kultur, Försvara yttrande- och tryckfriheten.*

Kom med i arbetet! Bli medlem: betala in 100:— på postgiro 39 01 43—6! (Sedan kostar det 30:— om året att vara medlem.)

Ordfront

Döbelngatan 52, Fack, 104 32 Stockholm, 08/34 19 23